

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

CORONA PANDEMİSİ SÜRECİNİN TÜRK KAMU
YÖNETİMİNE ETKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ABDUSSAMET ÇAKMAKÇI

BALIKESİR, 2022

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

CORONA PANDEMİSİ SÜRECİNİN TÜRK KAMU
YÖNETİMİNE ETKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ABDUSSAMET ÇAKMAKÇI

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. TAHSİN GÜLER

BALIKESİR, 2022

ETİK BEYAN

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

28/07/2022

İmza

Abdussamet ÇAKMAKÇI

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda 201912533017 numaralı Abdussamet ÇAKMAKÇI'nın hazırladığı "CORONA PANDEMİSİ SÜRECİNİN TÜRK KAMU YÖNETİMİNE ETKİLERİ" konulu YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 28/07/2022 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına **OY BİRLİĞİ** ile karar verilmiştir.

Üye (Başkan) Prof. Dr. Şeniz ANBARLI BOZATAY İmza

Üye (Danışman) Doç. Dr. Tahsin GÜLER İmza

Üye Dr. Öğr. Üyesi Lütfi YALÇIN İmza

...../...../2022

Enstitü Onayı

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasında, Aralık 2019 tarihinde ortaya çıkan ve kısa süre içerisinde tüm dünyayı etkisi altına alarak pandemi boyutuna ulaşan Covid-19 salgınının, Türkiye’de sağlık, eğitim ve ekonomi alanlarında ortaya çıkardığı sorunları ve bu sorunlara karşı son 30-40 yıldır uygulanan Yeni Kamu Yönetimi (YKY) pratiklerinin yeterliliklerini ve eksik kaldığı noktalarda Geleneksel Kamu Yönetimi (GKY) anlayışının sürece sağladığı katkıları detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Hazırlamış olduğum çalışmanın tamamlanması sürecinde bana büyük katkılar sağlayan ve her konuda danışmanlık yapan değerli danışmanım Doç. Dr. Tahsin GÜLER’e teşekkürü bir borç bilir, saygılarımı sunarım.

İçerisinde bulunduğumuz zorlu pandemi koşullarının getirmiş olduğu kısıtlama ve yasaklamaların olduğu dönemde hazırlamış olduğum çalışmamı tamamlama süresi boyunca beni manevi açıdan destekleyen kadim dostum Fatih’e ve yakınlarıma teşekkür ederim. Hayatın her anında yanımda olan ve bana destek veren annem Bahar ÇAKMAKÇI ve kardeşim Semih ÇAKMAKÇI’ya teşekkürü bir borç bilirim. Hazırlamış olduğum çalışmayı küçük yaşta kaybettiğim babam Nejdet ÇAKMAKÇI ve sonrasında yanımızda kalarak bizden desteğini esirgemeyen ve pandemi döneminde kaybettiğimiz Perihan anneannem ile bu dönemde yoğun mesailer harcayan ve hayatlarını kaybeden sağlık çalışanlarına ithaf ederim.

BALIKESİR, 2022

ABDUSSAMET ÇAKMAKÇI

ÖZET

CORONA PANDEMİSİ SÜRECİNİN TÜRK KAMU YÖNETİMİNE ETKİLERİ

ÇAKMAKÇI, Samet

Yüksek Lisans, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Tahsin GÜLER

2022, 101 Sayfa

Tarih boyunca karşılaşılan pek çok felaket toplumları başta yönetim anlayışları ve yaşam biçimleri olmak üzere hemen her alanda değişime zorlamıştır. Çin'in Hubei eyaletinin Vuhan şehrinde 31 Aralık 2019 tarihinde ortaya çıkan ve etkileri günümüzde de devam eden Covid-19 salgını da bu felaketlerden birisi olmuştur. Çok kısa bir sürede tüm dünyaya yayılan virüsün Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından 11 Mart 2020 tarihinde pandemi boyutunda olduğu ilan edilmiştir. Dünyada hızla yayılan virüs kamu yönetimleri açısından salgın yönetimini birincil önceliğe yükseltmiş ve yönetimleri zorunlu, kısıtlayıcı ve yasaklayıcı bir takım kararlar ve uygulamalara başvurmaya itmiştir. Bu kapsamda devletin kamusal alandaki rolü artmış ve buna ilişkin kamu politikaları her alanda hissedilir hale gelmiştir. Ülkemizde de bu salgın hastalığa karşı bir takım tedbirler önceden alınmış ve ilk vakanın görüldüğü 11 Mart 2020 tarihinden itibaren tedbirlerin kapsamı genişletilmiştir. Toplumsal yaşamın hemen her alanını etkileyen pandemi sürecinde sağlık, eğitim ve ekonomi başta olmak üzere pek çok alanda devletin destek/teşvik ve müdahaleciliğine ihtiyaç duyulması son 30-40 yılda pek çok kamu hizmetini piyasalaştırarak devleti küçülten YKY anlayışının sorgulanmasını beraberinde getirmiştir. Bu sorgulama pandemi sürecinde yaşanan sorunların üstesinden gelmede YKY'nin yetersiz kaldığı konularda, demode olmuş olan GKY anlayışına ve onun yönetim pratiklerine başvurulması temelinde gerçekleşmektedir. Bu çalışmada pandemi sürecinin Türk kamu yönetimine etkileri, sürecin en az kayıpla atlatılarak hayatın normale dönmesini sağlamaya dönük uygulanan kamu politikaları üzerinden incelenmekte, GKY'den esintiler taşıyan ve devleti yeniden ön plana çıkaran söz

konusu kamu politikalarının YKY anlayışında yol açtığı/açacağı değişimler değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Covid-19 Pandemisi, Geleneksel Kamu Yönetimi, Yeni Kamu Yönetimi, Kamu Politikaları

ABSTRACT

THE EFFECTS OF THE CORONA PANDEMIC PROCESS ON THE TURKISH PUBLIC ADMINISTRATION

ÇAKMAKÇI, Samet

Master Program, Political Science and Public Administration

Adviser: Doç. Dr. Tahsin GÜLER

2022, 101 Pages

Throughout history, many disaster societies have been difficult in almost every field, including the first management approach and lifestyle. The Covid-19 epidemic, which emerged on December 31, 2019 in Wuhan, China's Hubei province, and whose effects continue to this day, has been one of these disasters. The virus, which spread all over the world in a very short time, was declared by the World Health Organization (WHO) as a pandemic on March 11, 2020. The virus, which is spreading rapidly in the world, has raised the epidemic management to the first priority in terms of public administrations and has pushed the administrations to resort to a number of mandatory, restrictive and prohibitive decisions and practices. In this context, the role of the state in the public sphere has increased and public policies related to this have become felt in all areas. In our country, a number of measures have been taken against this epidemic disease in advance and the scope of the measures has been expanded since March 11, 2020, when the first case was seen. The need for the support/incentive and interventionism of the state in many fields, especially in health, education and economy, in the pandemic process, which affects almost every aspect of social life, has brought with it the questioning of the New Public Administration (NPM), which downsizes the state by marketizing many public services in the last 30-40 years. This inquiry takes place on the basis of reference to the outdated Traditional Public Administration (GKY) understanding and its management practices, on issues where NPM is insufficient to overcome the problems experienced during the pandemic process. In this study, the effects of the pandemic process on the Turkish public administration are examined through the public policies implemented to ensure the return of life to normal by overcoming the

process with the least loss, and the changes in the understanding of NPM by these public policies, which are inspired by the GKY and bring the state back to the fore, are evaluated.

Anahtar Kelimeler: Covid-19 Pandemic, Traditional Public Administration, New Public Administration, Public Policies

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖNSÖZ	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu.....	3
1.2. Araştırmanın Amacı.....	3
1.3. Araştırmanın Önemi	3
1.4. Araştırmanın Varsayımları.....	4
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları	4
1.6. Tanımlar.....	4
2. İLGİLİ ALANYAZIN.....	6
2.1. Kuramsal Çerçeve.....	6
2.1.1. Kamu Yönetimi	6
2.1.2. Geleneksel Kamu Yönetimi.....	8
2.1.3. Yeni Kamu Yönetimi	11
2.1.4. Coronavirüs	14
2.1.5. Epidemiy ve Pandemi	15
2.1.6. Covid-19'un Türkiye'de Görülmesi ve Yaşanan Gelişmeler.....	17
2.1.7 Covid-19 Bilim Kurulu'nun Kurulması.....	18
2.1.8. Salgın Sürecinde Yürütülen Faaliyetler.....	19
2.1.8.1. Covid-19 Rehberi, Afiş ve Broşürler	20
2.1.8.2. Yurt Dışı Seyahat Kısıtlamaları.....	21
2.1.8.3. Covid-19 Vaka Tablosu	22
2.1.8.4. Kamuda Esnek Çalışma Sistemine Geçilmesi.....	23
2.1.8.5. Kısmi ve Tam Kapanma Uygulamaları.....	25
2.2. İlgili Araştırmalar.....	28

3. YÖNTEM	31
3.1. Araştırmanın Yöntemi	31
3.2. Bilgi Toplama Kaynakları	31
4. BULGULAR VE YORUMLAR	32
4.1. Covid-19 Pandemisinin Kamu Yönetimine Etkileri.....	32
4.1.1. Pandemi Döneminde Sağlık Alanı	34
4.1.1.1. Pandemi Döneminde Önemli Rol Oynayan “Şehir Hastaneleri”	40
4.1.1.2. Pandemi Döneminde Filyasyon Uygulamaları	43
4.1.1.3. Pandemi Döneminde Sağlık Çalışanları.....	45
4.1.1.4. Pandemi Döneminde Sağlık Harcamaları	48
4.1.2. Pandemi Döneminde Eğitim.....	50
4.1.2.1. MEB’in Pandemi Dönemindeki Eğitim Politikaları.....	51
4.1.2.1.1. Uzaktan Eğitim Dönemi	52
4.1.2.1.2. Sınavların Ertenmesi.....	54
4.1.2.1.3. Okulların Tekrar Açılması ve Alınan Önlemler	55
4.1.2.1.4. Pandemi Döneminde Yaşanan "Öğrenme Kaybı'nın" Giderilmesi.....	56
4.1.2.2. YÖK’ün Pandemi Dönemindeki Eğitim Politikaları	58
4.1.2.2.1. YKS Barajının Düşürülmesi.....	59
4.1.2.2.2. Kayıt Dondurma ve Erteleme Hakkı	60
4.1.2.2.3. Hibrit Eğitim Modeliyle Yüz Yüze Eğitimin Başlaması.....	61
4.1.3. Pandemi Döneminde Ekonomi.....	63
4.1.3.1. Pandemi Döneminde Uygulanan Maliye Politikaları	71
4.1.3.2. Salgının Çalışma Hayatı ve İş Gücü Üzerindeki Etkileri.....	72
4.1.3.3. Pandeminin Turizm Sektörüne Etkileri	76
4.1.4. Pandemi Döneminde Uygulanan Sosyal Politikalar	79
4.1.5. Pandemi Sürecinde Sivil Hak ve Özgürlüklerin Genel Durumu	82
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	85
KAYNAKÇA	90

TABLÖLAR LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1. Tarih Boyunca Görülen Salgın Hastalıklar.....	16
Tablo 2. Pandemi Döneminde Açılan Hastaneler.....	38
Tablo 3. Şehir Hastaneleri.....	41
Tablo 4. 2019-2022 Asgari Ücret Göstergeleri.....	70
Tablo 5. 2020-2021 Yıllarında Açılan/Kapanan Ticari İşletme, Şirket ve Kooperatif Verileri.....	73
Tablo 6. Elektrik Tüketim Desteği Kapsamında Yapılan Yardımlar.....	81

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 1. 21 Haziran 2020 Tarihli Covid-19 Vaka Tablosu.....	22
Şekil 2. 06 Ağustos 2022 Dünya Covid-19 Verileri.....	35
Şekil 3. 2020-2021 Yılları Arası Sağlık Harcamaları.....	48
Şekil 4. Sağlık Hizmeti Sunucularına Göre Sağlık Harcamaları, 2019, 2020.....	49
Şekil 5. Dönemsel Gayrisafi Yurt İçi Hasıla.....	65
Şekil 6. Ana Harcama Gruplarına Göre TÜFE Değişim Oranları.....	66
Şekil 7. Yİ-ÜFE Değişim Oranları (%), Aralık 2021.....	67
Şekil 8. Sektörlere Göre Yİ-ÜFE Yıllık Değişim Oranları (%), Aralık 2021.....	68

KISALTMALAR LİSTESİ

AYT	: Alan Yeterlilik Sınavları
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
DTÖ	: Dünya Turizm Örgütü
EBA	: Eğitim Bilişim Ağı
FİTAS	: Filyasyon ve İzolasyon Takip Sistemi
GKY	: Geleneksel Kamu Yönetimi
HES	: Hayat Eve Sığar
HSYS	: Halk Sağlığı Yönetim Sistemi
KDV	: Katma Değer Vergisi
KOCA	: Fahrettin Koca
LGS	: Liselere Geçiş Sistemi
MB	: Merkez Bankası
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MERNİS:	: Merkezi Nüfus İdare Sistemi
MTSKS	: Motorlu Taşıt Sürücü Kursiyerleri Sınavı
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
ÖSYM	: Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi
PCR	: Polimeraz Zincir Reaksiyonu
RAM	: Rehberlik ve Araştırma Merkezi
TCMB	: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TSE	: Türk Standardları Enstitüsü
TL:	: Türk Lirası
TÜFE	: Tüketici Fiyat Endeksi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu

TYT	: Temel Yeterlilik Testi
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu
ÜFE	: Üretici Fiyat Endeksi
YDT	: Yabancı Dil Testi
YKİ	: Yeni Kamu İşletmeciliği
Yİ-ÜFE	: Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi
YKS	: Yükseköğretim Kurumları Sınavı
YKY	: Yeni Kamu Yönetimi
YÖK	: Yüksek Öğretim Kurulu

1. GİRİŞ

Geçmişten günümüze toplumlar pek çok felaketle karşı karşıya kalmışlardır. Yaşanan felaketlerden bazılarının toplum üzerindeki etkileri çok fazla hissedilmezken, bazıları da bir o kadar yıkıcı ve ölümcül olmuştur. 31 Aralık 2019 tarihinde Çin'de ortaya çıkan ve 21.yüzyılın en önemli olaylarından biri olarak görülen Covid-19 salgını, dünyada neredeyse bütün toplumların sosyal hayattan soyutlanıp evlerine kapandığı, milyonlarca insanın virüse yakalandığı ve hayatlarını kaybettiği zorlu bir dönem olarak tarihe geçmiştir.

Çin'in Hubei eyaletinin Vuhan şehrinde artan bir şekilde zatürre vakalarının bildirilmesi yetkilileri harekete geçirmiş ve DSÖ'nün Çin Ülke Ofisi tarafından insanlar üzerinde daha önce görülmeyen yeni bir virüsün tespit edildiği belirtilmiştir. Huanan adında deniz ve et ürünleri satışı yapılan bir hayvan pazarında ortaya çıktığı düşünülen virüs kısa süre içerisinde Çin'de ve ardından hızlı bir şekilde tüm dünyada yayılmasının ardından Dünya Sağlık Örgütü tarafından 11 Mart 2020 tarihinde virüsün pandemi boyutunda olduğu ilan edilmiştir.

Türkiye'de virüsle ilgili kararların yerinde ve sağlıklı bir şekilde alınması ve olası durumlara karşı hızlı bir şekilde karar verebilmek amacıyla 10 Ocak 2020 tarihinde Covid-19 Bilim Kurulu kurulmuştur. Dünyada Covid-19 virüsü hızla yayılırken Türkiye'de ilk vaka salgın nedeniyle bazı ülkelere uygulanan uçuş yasağı ve seyahat kısıtlamaları sayesinde virüsün ortaya çıktığı tarihten yaklaşık 3 ay sonra görülmüştür. Alınan önlemler doğrultusunda Türkiye'de ilk Covid-19 vakasının 11 Mart 2020 tarihinde görüldüğü Sağlık Bakanı Dr. Fahrettin Koca (Koca) tarafından açıklanmasının ardından daha geniş çaplı önlemler alınmaya başlanmıştır.

Covid-19 salgını toplumsal hayatın yanı sıra sağlık, eğitim ve ekonomi gibi önemli alanların işleyişinde ciddi aksamalara neden olmuştur. Bu alanlara yönelik yeni politikaların üretilmesi ve uygulanması gereği kamu yönetimi kavramını yeniden ön plana çıkarmıştır. Covid-19 salgını kamusal politikaların uygulayıcısı

olan kamu yönetiminin yapısında ve işleyişinde değişiklere neden olmuştur. YKY anlayışına uygun olarak bu alanlardaki sorunların ve çözümlerinin hızlı bir şekilde belirlenmesi, sürecin açık, şeffaf, etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesi, toplumun bilgilendirilerek güven ortamının sağlanması gerekli hale gelmiştir.

Sağlık, eğitim ve ekonomi Covid-19 salgınının en çok tahribata uğrattığı alanların başında gelmektedir. Vaka sayılarının hızla artması sağlık sisteminde kapasite ve maliyetler açısından ciddi zorluklar yaratırken sağlık çalışanları üzerinde de sosyo-psikolojik sorunlar yaratmış, eğitimde, kreşlerden üniversitelere her kademedeki eğitim kurumları kapatılarak uzaktan (online) eğitime geçilmiştir. Ekonomide ise ticaretin yavaşlayarak gelirlerin düşmesine, pek çok sektörde kapanma ve işten çıkarmaların yaşanmasına neden olmuştur.

Son dönemde salgının etkisini azaltması ve vaka sayılarındaki düşüş uzun bir süredir yürürlükte olan sokağa çıkma kısıtlaması ve alınan çoğu tedbirlerin kademeli olarak azaltılmasını sağlamıştır. Bu dönemde yerinde karar dönemi olarak belirlenen yeni bir uygulama hayata geçirilmiş, halkın sokağa çıkabilmesinin yine halkın kendi elinde olduğu bir uygulamaya yer verilmiştir. Valilikler ve İl Hıfzısıhha Kurulları'nın belirli kriterler doğrultusunda değerlendirmeleriyle kısıtlamaların azaltılıp artırılması uygulamasına geçilmiştir. YKY anlayışı, yapısal özelliklerinden birisi olan dar merkez-geniş çevreyi, başka bir anlamda yetkilendirilmiş çevreyi savunmaktadır. Bu da valiliklerin ve İl Hıfzısıhha Kurulları'nın pandemi döneminde üstlendiği role uygun düşmektedir. Böylelikle YKY anlayışının dinamik yapısı sayesinde hızlı kararlar alınmış alınan kararlar ivedilikle uygulamaya konularak sürecin etkin bir şekilde yönetimi sağlanmıştır.

Tüm dünyada Covid-19 salgını nedeniyle alınan önlemler ve getirilen kısıtlamalar gerek bireysel gerek toplumsal yaşamı olumsuz şekilde etkilemiştir. Olağanüstü bir dönem olan pandemi sürecinin yönetilmesi sorumluluğu merkezi yönetimin yükünü ve müdahalesini önemli ölçüde artırmış ve pandemi döneminde hemen her alanda devletin rolünün fazlasıyla hissedildiği bir dönem yaşanmıştır. YKY anlayışının ortaya çıkan durumlara karşı hızlı karar alan ve çözüm üretebilen yapısı sayesinde sürecin etkin bir şekilde yürütülmesinin yanında devlet dışı aktörlerin ve piyasa dinamiklerinin sorunun çözümünde yetersiz kalması YKY anlayışında yeni bir sorgulamaya kapı aralamıştır.

1.1. Araştırmanın Konusu

2019 yılının Aralık ayında ortaya çıkan ve kısa süre içerisinde tüm dünyaya yayılan Covid-19 salgını ülkelerin işleyen neredeyse tüm sistemlerini sıkıntıya uğratmıştır. Devletlerin bu dönemde aldıkları öncelikli kararlar sınırların kapatılması ve sokağa çıkma yasakları olmuştur. Pandemi döneminde daha da önemli hale gelen kamu yönetimi, içerisinde bulunan sıkıntılı süreçten hızlı bir şekilde kurtulmanın yollarını aramıştır. Yapılan çalışmada Covid-19 salgınının Türk kamu yönetimine etkileri başlığı altında, özellikle sağlık, eğitim ve ekonomi alanlarında yarattığı olumsuz etkiler ve bu etkilere karşı kamu yönetiminin izlediği yol ve uyguladığı yöntemler çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışma, Aralık 2019 tarihinde literatüre giren ve tüm dünyayı etkileyen boyutuyla pandemi olarak nitelendirilmiş olan Covid-19 pandemisinde sağlık, eğitim ve ekonomi başta olmak üzere pek çok alanda GKY anlayışından esintiler taşıyan, devletin destekleyici/teşvik edici, korumacı/düzenleyici müdahaleciliğinin son 30-40 yılda pek çok kamu hizmetini piyasalaştırarak devleti küçülten YKY anlayışı içerisinde nereye konumlandırılacağını açıklamayı amaçlamaktadır.

1.3. Araştırmanın Önemi

1970'li yılların ortalarında başlayan, GKY'nin sorgulanması ve içine düştüğü krizi aşma çabaları yönetimde bir paradigma değişikliğine yol açarak YKY anlayışını ortaya çıkarmıştır. O dönemden bugüne onlarca yıldır sürdürülen ve gelişen YKY anlayışı mottosu olan etkinlik ve verimlilik açısından en büyük sınavını tüm dünyayı etkisi altına alan pandemi döneminde vermektedir. Pandemi döneminde YKY'nin hızlı karar almayı sağlayan dinamik yapısı ve yönetim pratiklerinin etkisi sürece olumlu olarak yansırken her alanda bireyi öne çıkaran ve minimal devleti savunan yönetim uygulamalarının ise pandemiyle mücadelede etkisiz/yetersiz kaldığı ve yeniden GKY'ye özgü politikalardan destek alındığı görülmüştür.

Çalışma, son 30-40 yılın başat yönetim modeli olan YKY anlayışının kusursuz olmadığını (en azından) olağanüstü durumlarla karşılaşıldığında yetersiz

kalabildiğini ve adeta mirasını reddettiği GKY'ye belli ölçülerde de olsa ihtiyaç duyduğunu pandemiyle mücadele sürecinde uygulanan kamu politikaları üzerinden göstermesi bakımından önemlidir.

1.4. Araştırmanın Varsayımları

Çalışmada, Covid-19 pandemisi sürecinde ortaya çıkan sorunları çözmeye YKY anlayışı pratiklerinin tek başına yeterli olamadığı ve bu boşluğu GKY pratiklerinin devreye girerek tamamladığı karma bir yönetim anlayışı ile üstesinden gelinebileceği varsayılmıştır.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışmada, 2020-2021 yıllarında etkileri yoğun bir şekilde hissedilen Covid-19 salgınının ülkemizde sağlık, eğitim ve ekonomi alanlarına etkileri incelenmiştir. Çalışma virüsün ortaya çıktığı günden itibaren ülkemizde atılan adımları ve özellikle ilk vakanın 11 Mart 2020 tarihinde görülmesinin ardından 2021 yılının sonuna kadar uygulanan politikaları kapsamaktadır.

1.6. Tanımlar

Bu bölümde, çalışmanın konu bütünlüğü içerisindeki önemli olan terimlerin tanımlamaları yapılmıştır.

Geleneksel Kamu Yönetimi: Büyük ölçüde Woodrow Wilson, Max Weber ve Fredereck Taylor'un düşüncelerini temel alan 20. yüzyılın son çeyreğine kadar kamu yönetimlerini domine eden yönetim anlayışıdır.

Yeni Kamu Yönetimi: GKY'ye tepki olarak 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren ortaya çıkan, verimlilik, etkinlik ve piyasa mekanizması temelinde gelişen kamu yönetimi anlayışıdır.

Pandemi: Bir bölgede ortaya çıkan salgın hastalığın, o bölgenin sınırlarını aşarak diğer ülkelere, kıtalara veya tüm dünyaya yayılarak geniş çaplı etki yaratmasıdır.

Covid-19: Soğuk algınlığından ağır solunum yolu yetmezliğine kadar MERS ve SARS gibi ciddi boyuttaki hastalıklara sebep olan ve büyük bir virüs ailesi olarak bilinen coronavirüsler ailesine ait, 2019 yılının sonunda tespit edilen ve tüm dünyaya yayılan SARS-CoV-2 virüsünün neden olduğu hastalıktır.

2. İLGİLİ ALANYAZIN

Bu bölümde, ilk olarak yapılan çalışma kapsamında önem teşkil eden kavramların tanımlamalarına yer verilmiştir. Çalışmanın devamında virüsün ülkemizde görülmesinin ardından yaşanan önemli gelişmeler ile salgının kontrol altına alınmasında önemli bir yere sahip olan Covid-19 Bilim Kurulu'nun kurulması ve yürüttüğü faaliyetler detaylı bir şekilde incelenmiştir.

2.1. Kuramsal Çerçeve

Bu bölümde çalışma içerisinde yer alan; kamu yönetimi, geleneksel kamu yönetimi, yeni kamu yönetimi, coronavirüs ve pandemi gibi önemli kavramlar açıklanmıştır.

2.1.1. Kamu Yönetimi

Kamu yönetimi, bütün bir toplumun iç içe girmiş ve çoğu kere de birbirleriyle çelişen sorunları arasında işleyen, kamu hizmetlerini yürüten bir idari mekanizmadır. Toplumlar, hacim ve ilişkilerdeki yoğunluk bakımından genişledikçe devletler de yapı ve işlevleri itibariyle büyümekte; kurumlar uzmanlaşmakta ve farklılaşmaktadır. Buna bağlı olarak, yönetim faaliyetlerini yürüten kamu kurumları da yapısal görünüm ve işleyiş bakımından daha karmaşık ve teknik hale gelmektedir. Kamu yönetimi ile ilgili faaliyetlerin çoğalması, karmaşık ve teknik bir nitelik göstermesi, bu kavramın çeşitli tanımlarını ortaya çıkarmaktadır (Eryılmaz, 2021, s. 8-9).

Kamu yönetimi kavramı belirlenen kamu politikalarının yürütülmesi ve bu politikaların kamu kurumları tarafından uygulanması ve yönetilmesi anlamına gelmektedir. Bu bakımdan kamu yönetimi, kamu örgütlerinin yönetimi şeklinde de tanımlanabilir. Başka bir ifadeyle kamu yönetimi, devletin sunulmasını istediği kamusal hizmetleri yürüten kamusal örgütleri ifade etmektedir. (Turan, 2016, s. 11-

12). Kamu yönetimi, kamu hizmetlerinin etkili ve verimli bir şekilde yürütülmesini sağlamak amacıyla, mevcut imkanları ve kaynakları örgütleyerek bir sistem meydana getirmektedir. Bu sistemi oluşturulan alt sistemler ile sistem arasındaki uyum ve dengenin sağlanması için, birimlerin, yetki ve sorumlulukları ile bu birimlere sağlanan kaynaklar ve imkanlar belirlenerek birimler arasında bir işbirliği sağlanması gerekmektedir. Buna göre geniş anlamda kamu yönetimi toplumun bütününe örgütlenmesi ile oluşan, yasama, yürütme ve yargıyı da içine alan bir yönetim sistemidir. Dar anlamda kamu yönetimi ise toplumun genel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik faaliyetleri yürüten kamu kurum ve kuruluşların etkin ve verimli işleyişlerine ilişkin yöntem, kuram ve ilkelerin toplamı şeklinde tanımlanabilir (Acar ve Bıyık, 2012, s. 635-796).

Kamu yönetiminin yapısal ve işlevsel olarak temelde iki boyutu vardır. İşlevsel boyut, yasaları (kuralları) ve kamu politikası kararlarını uygulama süreciyle ilgilidir ve bu süreçte genel kurallar özel olaylara uygulanarak özel kararlara dönüştürülürler. Buna göre kamu yönetimi geniş anlamdaki yönetim sektörünün siyasal ortamında yer almaktadır. Böylelikle kamu yönetimi, kamu politikalarının belirlenmesinde önemli bir role sahiptir ve bu sayede siyasal sürecin bir parçasını oluşturmaktadır. Yapısal boyut ise devletin örgütsel görünümü ile ilgilidir. Devletler yasalarla belirlenen görevlerini yerine getirmek için yerel ve ulusal düzeyde örgütlenmelere gider ve bu örgütlerin temel amacı yasalarla belirlenen görevleri uygulamaktır. Siyasal iktidarlar amaçlarını bu örgütler aracılığıyla yerine getirmektedirler. Buna göre kamu yönetimi siyasal organların yürütmeye ilişkin kolu, aynı zamanda devlet ve toplum düzeninin de temel kaynağıdır (Acar ve Bıyık, 2012, s. 635-796).

18. yüzyılın başlarında üretim tarzında yaşanan değişikliklerle birlikte kırdan kente göç artmış ve küçük atölyeler, işletmeler ve imalathaneler bu dönemde büyüyerek daha büyük çapta üretimin yapıldığı fabrikalara dönüşmüşlerdir. Toplu üretimin başladığı bu dönemde örgütlerin sayılarının ve büyüklerinin artmasıyla birlikte yönetim ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Buna göre ilk olarak 19. yüzyılda klasik yönetim kuramı ortaya çıkmış ve üretim tarzının değiştiği ve toplu üretime geçildiği bu dönemde üretim odaklı bir yaklaşım ortaya konmuştur. Daha sonra yalnızca üretime odaklanan bu yaklaşımın çalışan faktörünü hesaba katmaması bir eksiklik olarak görülmüş ve yeni bir anlayış olarak insan faktörünün de hesaba katıldığı neo-

klasik yönetim anlayışı ortaya çıkmıştır. 1980'li yıllarda dünyada liberal politikaların uygulanmaya başlanmasıyla birlikte geleneksel kamu yönetimindeki işlevsiz hale gelen yapıların ve uygulamaların yerini, kamu yönetimini daha işler hale getirmeyi amaçlayan şeffaflık, eşitlik, etkinlik ve verimlilik kavramlarının ön planda olduğu yeni bir anlayış olan yeni kamu yönetimi anlayışı almaya başlamıştır.

Pandemi döneminin olağanüstü şartlarında sürecin yönetimi, kararların alınması ve uygulanması açısından kamu yönetimi çok daha önemli hale gelmiş ve üzerine her zamankinden daha fazla iş düşmüştür. Salgın hastalığın ortaya çıkması ve hızla yayılmasıyla birlikte YKY anlayışının hızlı, dinamik ve yeni durumlara kolayca uyum sağlayan yapısı sayesinde çeşitli önlemler alınmış ve hayata geçirilmiştir. Aynı zamanda çalışma alanlarında yaşanan sorunlar ve virüsün yarattığı yıkıcı etkilerden dolayı devletin alınan kararlarda baskın rol alması GKY anlayışının yeniden gündeme gelmesine ve YKY'nin devleti minimize eden düşünce yapısının bu dönemde sorgulanmasına neden olmuştur.

2.1.2. Geleneksel Kamu Yönetimi

GKY anlayışı 19. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak 20. yüzyılın son çeyreğine kadar kamu yönetiminde geçerli olan hakim paradigmanın adıdır (Eryılmaz, 2021, s. 42). Temel olarak örgütün anatomisi ile ilgilenen GKY'ye göre örgütün işleyişinde önemli olan yapıdır. Bu nedenle klasik kuramcılar dikkatlerini örgütün biçimsel yapısı üzerine yoğunlaştırmışlardır. Bu bağlamda geleneksel anlayış, işbölümü, hiyerarşi, yapı ve denetim olmak üzere dört temel üzerine inşa edilmiştir (Polatoğlu, 2001):

İşbölümü: Bir örgütün hedeflerine ulaşmak için gerekli olan etkinliklerin küçük parçalara ayrılması ve oluşturulan her parçanın bir örgüt çalışanının sorumluluğuna verilmesidir.

Hiyerarşi: Örgütlerde kimin kime karşı sorumlu olduğu ve kimin kime emir vereceği belirlenmiş olmalıdır. Hiyerarşik süreçler örgütün dikey ve yatay büyümesiyle ilgilidir. Dikey süreç, komuta zinciri ile yetki ve sorumluluk devredilmesidir. İşlevsel süreçte ise örgütün uzmanlaşmış birimlere bölünmesinin ardından bu birimleri birbirleri ile uyumlu olanların bir araya getirilerek departman kurulmasıyla ilgilidir.

Yapı: İşbölümü içerisinde çalışan insanların oluşturduğu birimler birbirleriyle uyumlu olarak ve mantıklı bir şekilde bağlanmalıdır. Bu bakımdan yapı, örgütün hedeflerine verimli bir şekilde ulaşması için yürütülen işlevlerin mantıklı bir biçimde birbiriyle ilişkilendirilmesi olarak açıklanabilir.

Denetim: GKY anlayışı örgüt içerisinde işbölümünü dikkate almasından dolayı bir işin olabildiğince küçük parçalara ayrılmasını esas alır. Böylelikle üstlerin daha az sayıda çalışandan sorumlu olmasını sağlayacaktır. Bir üstün denetimi altındaki astların sayısı azaldıkça denetimden beklenen yarar da artacaktır. Dolayısıyla denetim alanı, bir yöneticinin etkili bir şekilde denetleyebileceği astların sayısıdır. Geleneksel anlayışı savunan kuramcılar sınırlı bir denetim alanı anlayışını savunurlar.

GKY anlayışının temelleri büyük ölçüde Woodrow Wilson, Max Weber ve Frederick Taylor'un düşüncelerine dayanmaktadır. 19. yüzyılın son çeyreğinde yazdığı makalesinde Wilson, kamu yönetimini, siyaset biliminden ayrı bir disiplin haline getirmek için siyaset/yönetim ayrılığı ilkesini savunmuştur. Weber'de ideal tip bürokrasi modelini geliştirmiş ve formüle ettiği anlayışla en rasyonel ve etkili bir örgütlenme biçimi olduğunu savunmuştur (Eryılmaz, 2021, s. 42-43). 20. yüzyılın başlarında "Bilimsel Yönetim İlkeleri" isimli çalışmasıyla Frederick W. Taylor yönetim anlayışı konusunu ele alan bir çalışma ortaya koymuş ve böylelikle yönetim bilimi ilk kez bilimsel inceleme alanı olarak çalışmalarda yerini almıştır (Tortop vd., 1993, s. 16). Taylor bir işi yapmanın en iyi tek yolu vardır düşüncesini savunmuş, iş ve zaman etüdü yoluyla işin incelenmesini ve düşük personel maliyetleri kavramlarını ortaya koyarak insan faktörünü göz ardı etmesinden dolayı eleştirilmiştir (Polatoğlu, 2001, s. 57). Daha sonra geleneksel anlayışı savunan kuramcılardan Henry Fayol yayımladığı "Genel ve Endüstriyel Yönetim" isimli kitabıyla yöneticilik tecrübe ve gözlemlerine dayanan görüşlerini ortaya koymuş ve "Yönetim Süreci Yaklaşımı"nın kurucusu olarak kabul edilmiştir (Karaboğa ve Zehir, 2020, s. 55). Fayol yönetimi planlama, örgütlenme, emir ve kumanda etme, eşgüdüm içerisinde olma ve denetleme faaliyetlerinin yerine getirilmesi olarak açıklamış, Taylor'un iş ve çalışma üzerinde yoğunlaşmasına karşılık Fayol fikir, anlayış ve davranışlar üzerinde durmuştur (Tortop vd., 1993, s. 23). Bu yaklaşımda yönetim bir süreç olarak kabul edilmiş ve bir dizi faaliyetin, ardı ardına ve sırasıyla gerçekleştirilen fonksiyonlar bütünü olarak tanımlanmıştır. Bu yaklaşıma göre; iş

bölümü ve uzmanlaşmaya dayalı organizasyon ve yönetim, disiplin, otorite ve sorumluluk, düzen, merkeziyetçilik, çalışanlara eşitlikçi davranılması ve adil ücret ödenmesi, organizasyonun çıkarlarının her şeyden üstün tutulması gibi temel özellikleri bulunmaktadır (Sahillioğlu, 2005, s. 8-9).

GKY anlayışı Max Weber'in klasik bürokrasi anlayışı üzerine kurulan ve birçok düşünürün de farklı yönleriyle desteklediği idare ve siyaset ayrımı üzerinden kurgulanan bir idari yapı şeklinde açıklanabilir. Geleneksel yönetim anlayışının en fazla etkilendiği bu anlayış bürokrasiyi daha önceden belirlenmiş kurallara dayalı, yetki alanları yasalarla belirlenmiş, hiyerarşik sisteme göre ilerleyen, sürekliliği olan, yazılı olarak işleyen bir karar ve eylem biçimi olarak tanımlanabilir. (Bozkurt vd., 2008) 20. Yüzyılın son çeyreğine kadar çok fazla değişimler yaşamadan uygulanan GKY'nin temel özellikleri aşağıdaki gibidir;

- Kamu yönetimi hizmetlerin doğrudan sunumuna odaklanmıştır.
- Merkeziyetçi bürokrasi anlayışını en iyi örgüt yapısı olarak görmektedir.
- Rasyonalite ve verimlilik kamu örgütlerinde görülen en önemli değerdir.
- Bürokrasiler kapalı sistem olarak kalmayı tercih ederler ve bu anlayış vatandaş katılımını sınırlamaktadır (Güner, 2016).

GKY anlayışı katı hiyerarşi, gayri şahsilik, ayrıntılı kurallar ve kolay değişmeyen yapısıyla merkeziyetçi özellikleriyle ön plana çıkmıştır. Devletin ürettiği mal ve hizmetleri yine kendi kamu örgütleriyle dağıtımının gerçekleştirmesini savunmuş ve kamu yönetimini yönetim alanının özel bir alanı olduğu düşüncesini ön plana çıkarmıştır (Eryılmaz, 2009, s. 16-17).

GKY anlayışı uzun bir süre geçerliliğini korurken 1970'li yıllara gelindiğinde bu geçerliliğini kaybetmeye başlamıştır. Bu anlayışa yöneltilen eleştirilerin başında çağın gerektirdiği teknolojik gelişmelere ayak uyduramaması, katı hiyerarşik yapısı, karşılaşılan sorunlara çözüm üretmemesi veya karşılaşılan her yeni sorunu eski geleneksel yöntemlerle çözmeye çalışmaları ve ağır işleyen yapılarıyla yeni düzene ayak uydurmada zorluk yaşanması, bu anlayışın sağlıklı bir şekilde ilerlemesine engel olmuştur. (Turan, 2015, s. 91). GKY anlayışının çağın gereklerine göre yeni çözümler getirememesi ve ortaya çıkan sorunlarda eski yöntemlere başvurmaları

nedeniyle yeni bir anlayışın gerekli olduğu ön plana çıkmış ve bu doğrultuda YKY anlayışı 1980'li yıllardan itibaren kamu yönetimine hakim olan anlayış olarak günümüze kadar gelmiştir.

2.1.3. Yeni Kamu Yönetimi

Toplum yapılarının zamanla değişime uğraması, sanayileşmenin ve teknolojinin gelişmesine bağlı olarak, örgüt yapılarının büyüüp karmaşık hale gelmesi, klasik ve neoklasik yaklaşımların yönetim ve örgüt sorunlarını çözmede yetersiz kalması, dinamik bir yapıya sahip olan örgütlerin ortaya çıkan sorunlarına geleneksel yollarla çözüm arayışlarının yetersizliğini ortaya koymuştur. Bu bakımdan yeni bir takım yaklaşımlar geliştirilmiş ve bu yaklaşımlar YKY başlığı altında toplanmıştır (Turan, 2016, s. 45).

Yönetim bilimi tarihinde modern ya da çağdaş yaklaşımlar olarak bilinen görüşler 1950'lerden sonra yaygınlık kazanmıştır. Bu yaklaşımlar biçimsel ve doğal örgüt açıklamalarını reddetmiş ve bunların eksik olduğu yerleri tamamlamaya çalışmışlardır. YKY anlayışı klasik ve neoklasik yönetim anlayışlarının tutum ve önerilerini yeni ve farklı açılardan ele alıp yorumlamışlardır (Turan, 2016, s. 46). YKY anlayışının temeli salgın hastalığın ortaya çıkmasının ardından yapısını hızlı bir şekilde yeni duruma göre ayarlayan ve yeni düzenlemelerin hayata geçirilmesini sağlayan Durumsallık Yaklaşımı'na dayanmaktadır.

Durumsallık Yaklaşımı: 1970'li yılların başından itibaren yapılan çeşitli araştırmalarla sistem yaklaşımının yerini, yeni bir anlayış olarak ortaya çıkan durumsallık yaklaşımı almıştır. Ortaya çıkan bu yaklaşım; örgütlerin içerisinde buldukları duruma ve çevresel koşullara göre yönetim biçimi ve sistemini etkileyen faktörlerin sayı, nitelik ve etkilerinin değiştiğini ortaya koymaktadır. Örgütler kendi özelliklerine uygun bir çevresel etkileşim ve örgütsel ilişkilere gereksinim duymasından dolayı, örgütler için en iyi denebilecek bir yönetim biçimi, örgüt tipi, kural, yöntem ve politika yoktur. Bunun sonucunda örgütler çevresel koşullara ve örgütün durumuna göre araştırma ve inceleme yapıp en etkin yönetim sistemini oluştururlar (Eren E. , 2001). Covid-19 pandemisi sürecinde de bu yaklaşımla içerisinde bulunan duruma göre yeni politikalar oluşturulmuş ve dönemin koşullarına göre daha önce olmayan yeni uygulamalar hayata geçirilmiştir.

YKY reformları öncelikli olarak kamu sektörünün işleyişi, bu işleyişin nasıl yönetildiği ve nasıl yönetilmesi gerektiği ile ilgili görüşleri kapsayan bir yaklaşımdır. Bu yeni yaklaşım ilk olarak İngiltere daha sonra Amerika, Avustralya ve Yeni Zelanda'ya taşınmış ardından Kıta Avrupa'sı ülkelere yayılmıştır (Lane, 1997, s. 3). GKY anlayışında görülen sorunlar karşısında ortaya çıkan YKY anlayışı kamu sektörünün işleyişine yön vermek, piyasa tabanlı bir kamu yönetimi ve sözleşmecilik tarzında bir anlayışı benimsemiş ve bu yeni yönetim tarzının temel prensipleri arasında yer almıştır (Hughes, 2003, s. 52). Devleti minimal bir düzeye çekmeyi hedefleyen bu yeni yaklaşım vergileri azaltmak, kamu mallarında özelleştirmeye gitmek, piyasa önceliği anlayışıyla kaynak dağılımında özel sektör girişimleri faaliyetlerine benzer girişimlerde bulunmak, kamu harcamalarını azaltmak, kamuda tasarruf sağlayarak verimliliği sağlamak ve kamuda ağır işleyen yapıyı, hantal bürokrasiyi ve çeşitli aksaklıkları giderecek bir anlayışı benimsemiş ve bu aksaklıkları ortadan kaldıracak çözümler getirmeyi amaçlamıştır (Ömürgönüleşen, 1998).

Yeni Kamu Yönetiminin Özellikleri:

- Etkinlik: Kamu hizmetlerinin etkin sunumunu sağlamak, performans ve verimliliği artırmak
- Piyasalaşma: Kamu kesiminde piyasa tipi teşviklerin kullanılması
- Yerelleşme: Yetki devri sağlayarak merkezde toplanan yoğunluğun dağıtılması
- Yönetişim: Karar alma süreçlerine tüm aktörlerin katılımını sağlamak
- Hesapverme Sorumluluğu: Gösterilen performans ve sonuçlar için hesap verilebilirliğin sağlanması
- Vatandaş Taleplerine Duyarlılık: Kamu hizmetlerinin sunumunda sonuç odaklı olmak
- Özelleştirme-Serbestleştirme: Minimal devlet, piyasanın geliştirilmesi ve devletin rolünün yeniden tanımlanması (Gökçe ve Turan, 2008).

Devletin rolünün yeniden tanımlandığı YKY anlayışında piyasa koşullarının geliştirilmesi ve devletin minimal düzeyde kalması anlayışı geçerlidir. Kamu hizmetlerinin sunumunda etkinliğin ve verimliliğin sağlanması amaçlanmaktadır. Merkezi yönetimin üzerine düşen yükü hafifletmek için yerel yönetimlere yetki

devrinin sağlanması için gerekli olduğu düşüncesi geçerlidir. YKY anlayışı karar alma süreçlerine tüm aktörlerin katılımının sağlanmasını savunur. Gösterilen performans ve sonuçlarda şeffaf ve hesap verilebilir bir durumda olmayı ve kamu hizmetlerinin sunumunda vatandaş taleplerine duyarlı olmayı savunmaktadır.

Pandemi dönemi Yeni Kamu İşletmeciliği (YKİ) anlayışı pratiklerinin de yoğun bir şekilde hissedildiği bir dönem olmuştur. 1970'li yılların sonu 1980'li yıllarında başında ortaya çıkan bu yaklaşım; kamu yönetiminde işletme yönetimi, yapı ve tekniklerinin hakim olması şeklinde tanımlanmaktadır. Bu yaklaşımın temel amacı, kamu hizmetlerini yürüten örgütlerin görevlerini yerine getirmelerinin yollarını aramak ve geliştirmek, kamu kurumlarında görev yapan yöneticilerin daha yetkin bir duruma gelebilecekleri araç ve teknikleri geliştirmek şeklinde belirtilmiştir (Üstüner, 2000, s. 16-20). YKİ anlayışı geleneksel bürokratik yapılardan sıyrılıp, yalnızca politika yapımı, planlama ve eşgüdüm sorumlu bakanlık ve benzer kuruluşların yanı sıra yerinden yönetim sistemi doğrultusunda örgütsel ve mali özerkliğe sahip icracı kuruluşlar oluşturmayı amaçlamaktadır. Bakanlıkların kamu hizmetlerinin yürütülmesiyle ilgili genel politika yapmalarının dışında başka görevlerinin olmaması, bu hizmetlerin sunulması ile ilgili tüm faaliyetlerin özerk kamu kurumları aracılığıyla yürütülmesinin gerekli olduğu belirtilmektedir (Karcı, 2008, s. 46-47). YKİ anlayışı kamu örgütlerinin küçültüldüğü, esnek çalışma düzeninin uygulandığı, kendilerine özgü bütçelerinin ve yumuşak hiyerarşinin olduğu, çalışma sistemlerinin rekabete dayandığı, yöneticileri "girişimci yönetici" durumuna getirerek daha fazla yetki verildiği ve çalışanların yaptıkları işlerin sonuçlarının da gerçekleşme durumunun denetlendiği bir yapıya sahiptir (Aksoy, 2004, s. 42-43). Devletin, kamu kurumlarının örgütlenmesi ve işleyişinde özellikle ekonomi alanındaki faaliyetlerinin küçültülmesi, bu alanda kamu kurumlarının faaliyetlerinin işletmecilik anlayışına göre yeniden yapılandırılması veya bu faaliyetlerin doğrudan özel sektörce yürütülmesi, benzer nitelikte işleri yapan örgütlerin birbirleriyle ya da özel sektörle rekabet eder hale gelmesi, bürokratik yapının esnek hale gelmesi ve yöneticilerin yalnızca sonuçlardan sorumlu tutulması, vatandaş kavramından müşteri kavramına geçiş yapılarak hizmetten yararlananlardan hizmet karşılığının alınması ve devletin sektörler üzerindeki kısıtlama, hukuki düzenleme yapma ve denetleme yetkisinin sınırlandırılması ya da kaldırılması uygulamaları bu yaklaşımın temel özellikleri arasında kendini göstermektedir (Aksoy, 1998, s. 10-12).

Covid-19 salgınıyla birlikte ortaya çıkan olağanüstü şartlar bütün devletlerin duruma müdahale etmelerini ve daha önce örneği görülmemeyen bir takım yeni tedbirler almalarını gerekli kılmıştır. Pandemi döneminde piyasadaki tüm işletmelerin kendi kurallarını hayata geçirmesi bu dönemi içinden çıkılmaz bir hale getireceğinden devletin bu süreçte aktif rol alması oldukça önemlidir. Her ne kadar YKY anlayışı devletin faaliyetlerini sınırlandırarak piyasadaki diğer aktörlere bırakmasını savunsa da bu dönemde devletin karar almada etkin rol oynadığı görülmektedir. Bu dönemde olağanüstülüğün aşılmasında YKY anlayışı pratikleri yanında, GKY anlayışını temsil eden bir kısım araçlardan faydalandığı görülmüştür. Nitekim bir yandan hızlı, etkin ve yönetim temelli uygulamalar ile YKY'nin gerekleri uygulanırken diğer yandan GKY'nin bir işareti olarak devletin hemen her alanda karar alıcı ve belirleyici olduğu hatta hizmetin sunumunda bizzat görev aldığı pek çok örneğe rastlanmıştır.

2.1.4. Coronavirüs

Soğuk algınlığından ağır solunum yolu yetmezliği MERS-CoV ve SARS gibi daha ciddi boyuttaki hastalıklara sebep olan ve büyük bir virüs ailesi olarak bilinen coronavirüsler şimdiye kadar çoğu alt tipinde de görülen soğuk algınlığı gibi şikayetlere sebep olurken 31 Aralık 2019 da Çin'in Hubei eyaletinin Vuhan şehrinde yeni tip bir coronavirüsün insanları hasta ettiği tespit edilmiş ve bu yeni tip virüs Covid-19 olarak adlandırılmıştır. Yeni tespit edilen bu virüs hakkında yeterince bilgiye sahip olunmaması hastalığın tedavisinde zorluklar yaşanmasına neden olmuş ve hastalık insanlar arasında hızlı bir şekilde yayılmıştır. Virüsün kıtalara yayılması ve birçok ülkeyi etkisi altına alması nedeniyle Dünya Sağlık Örgütü tarafından 11 Mart 2020 tarihinde salgının pandemi boyutunda olduğu açıklanmıştır (Til, 2020, s. 54).

Yeni tip coronavirüs SARS-CoV-2 virüsünün sebep olduğu bulaşıcı bir hastalıktır. Virüs bulaştığı çoğu insanda hafif veya orta derecede solunum yolu rahatsızlığına sebep olup herhangi bir tedavi gerektirmeden iyileşirken bazıları da daha ciddi bir şekilde etkilenmekte özellikle altta yatan bazı kronik rahatsızların sonucunda hastalık geliştirme ve bu hastalığı daha ağır geçirme olasılıkları çok daha yüksek olduğundan tıbbi bir müdahaleye ihtiyaç duyulabilmektedir (WHO, 2020a).

Covid-19'un en yaygın belirtileri nefes darlığı, ateş ve öksürük olarak bilinmektedir. Daha şiddetli olgularda ise zatürre, böbrek yetmezliği, ağır solunum yetmezliği ve ölüme varan sonuçlara sebep olabilmektedir. Hastalığın bulaş şekli hasta olan bireyin toplum içerisinde öksürmesi aksırması ile ortama yayılan virüsün ortamda bulunan diğer kişilerin virüsü soluması yoluyla bulaşır. Virüsün yayıldığı ortamda sağlıklı kişilerin kirlenmiş yüzeylere temas ettikten sonra ellerini yıkamadan yüze, göze, buruna ve ağızlarına götürmesi durumunda virüs vücuda alınabilir. Covid-19'dan en çok etkilenen kişiler genellikle ciddi bir kronik rahatsızlıkları bulunanlar, 60 yaş ve üzeri kişiler, kalp, hipertansiyon ve diyabet hastaları, kronik solunum yolu hastalığı olanlar, kanser hastaları ve hastalığı önlemek için virüse en yakın temasta bulunan sağlık çalışanlarıdır. Sağlık Bakanlığı virüsten korunma yollarını açıklamış ve öncelikle el temizliğine çok dikkat edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ellerin yıkanmadan ağız, göz veya buruna teması halinde virüsün vücuda alınmasının kaçınılmaz olabileceğini, hasta olan insanlarla aynı ortamda bulunmaktan kaçınılmasını ve aradaki temasın en az 1 metre kadar olması gerektiğini, yüksek riskli alanlardan ve kalabalık ortamlardan kaçınılması gerektiğini sıklıkla vurgulamıştır. Maske kullanımının da virüsten korunma açısından önemli olduğunu ve topluluk halinin bulunduğu ortamlarda takılması konusunda sürekli olarak vatandaşlar uyarılmıştır. (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020a).

Covid-19 virüsü, insandan insana hızlı bir şekilde bulaşması ve ölümcül sorunlara yol açması nedeniyle yönetimleri, ekonomileri ve sosyal hayatı etkileyen kısıtlama ve kapanma gibi sert tedbirlere başvurmaya yöneltmiştir. Hayata geçirilen kısıtlama ve kapanma tedbirleri ülkelerin işleyen tüm alanlarında çeşitli sorunlar yaşanmasına sebep olmuş ve pandemi dönemi bu sorunların giderilmesi ve salgın hastalığın ortadan kaldırılması için yoğun çabaların gösterildiği zorlu bir dönem olarak hafızalarda yer edinmiştir.

2.1.5. Epidemi ve Pandemi

Tarih boyunca dünya üzerinde birçok salgın hastalık yaşanmıştır. Bu salgın hastalıklar bazı zamanlar yalnızca belli bir bölgedeki insanları veya o bölgedeki toplumu etkilemişken bazıları da tüm dünyayı etkisi altına alarak geniş çaplı bir etki yaratmıştır. Günümüzde ise Çin'de başlayarak tüm dünyaya yayılan Covid-19

salgını, isimlerini sıkça duyduğumuz epidemi ve pandemi kavramlarını karşımıza çıkarmıştır.

Herhangi bir konuda kontrolden çıkmış olan meseleyi anlatmak için de kullanılan epidemi kavramı sağlık alanında bir hastalığın veya sağlıkla ilgili bir olayın belli bir bölgede beklendiğinden daha fazla görülmesi olarak tanımlanır (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020b). Pandemi kavramı ise bir enfeksiyon veya hastalığın etkisinin tüm ülke, kıta veya tüm dünyada yayılarak çok geniş bir alanda etkisinin görülmesi olarak tanımlanabilir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020c).

Ortaya çıkan salgın hastalıkların bulunduğu yerden başka bölgelere yayılması büyük felaketleri de beraberinde getirmiş ve birçok insanın hayatını kaybetmesine yol açmıştır. Aşağıdaki tabloda geçmişten günümüze yaşanan bazı büyük salgın hastalıklar verileriyle birlikte gösterilmiştir:

Tablo 1. Tarih Boyunca Görülen Salgın Hastalıklar

Salgın	Yıl	Ölüm Sayısı
Antonine Salgını	165-180	5 milyon
1. Veba Salgını	541-542	30-50 milyon
Japonya Çiçek Salgını	735-737	1 milyon
Kara Veba	1347-1351	200 milyon
Yeni Dünya Çiçek Salgını	1520 ve sonrası	56 milyon
İtalyan Vebası	1629-1631	1 milyon
Londra Büyük Vebası	1665	100 bin
Kolera Pandemileri (1-6)	1817-1923	1 milyondan fazla
Üçüncü Veba Salgını	1885	12 milyon
Sarı Humma	1880'lerin Sonu	100-150 bin

Tablo 1 - devamı

Rus Gribi	1889-1890	1 milyon
İspanyol Gribi	1918-1919	40-50 milyon
Asya Gribi	1957-1958	1.1 milyon
Hong Kong Gribi	1968-1970	1 milyon
HIV/AIDS	1981-günümüz	25-35 milyon
SARS	2002-2003	770 bin
Domuz Gribi	2009-2010	200 bin
Ebola	2014-2016	11 bin
MERS	2015-günümüz	850 bin
Covid	2019-günümüz	6.4 milyon

Kaynak: Lapan. (2020). Visualizing the history of pandemics, visulacapitalist.

<https://www.visualcapitalist.com/history-of-pandemics-deadliest/>. (Erişim Tarihi: 15.09.2021).

*Covid-19: WHO. (2022). DSÖ coronavirüs (covid-19) panosu. <https://covid19.who.int/>. (Erişim Tarihi: 06.08.2022).

Covid-19 pandemisinin vaka ve ölüm sayısı, tüm dünya ekonomilerine verdiği zarar ve kapsamının büyüklüğü bakımından son yüzyılın en etkili pandemilerinin başında gelmektedir.

2.1.6. Covid-19'un Türkiye'de Görülmesi ve Yaşanan Gelişmeler

Çin'de ortaya çıkmasının ardından hızlı bir şekilde yayılarak ülke sınırlarını aşan ve tüm kıtaları etkisi altına alarak kısa süre içerisinde pandemi boyutuna ulaşan Covid-19 salgını ülkeleri birçok yönden etkilemiş ve yeni birtakım düzenlemelerin hayata geçirilmesini zorunlu hale getirmiştir.

Dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgını birçok ülkeye birkaç hafta gibi kısa sürede ulaşmasına rağmen Türkiye'de yaklaşık 3 ay sonra görülmesinde Çin'de ortaya çıktığı tarihten itibaren alınan önlemlerin ve uygulanan politikaların büyük

etkisi olmuştur. Virüsün kontrol altına alınıp önlenmesini sağlamada en önemli olay 10 Ocak 2020 tarihinde Covid-19 Bilim Kurulunun kurulması olmuştur. Aşağıda daha detaylı inceleyeceğimiz Covid-19 Bilim Kurulu salgının kontrol altına alınması, bunun için oluşturulacak yol haritasını belirleme, tavsiyelerde bulunma ve önemli kararlar alınmasında son derece etkin rol oynamıştır.

Bu bölümde ilk olarak salgın döneminin daha etkin bir biçimde yönetilmesini sağlamak için kurulan Covid-19 Bilim Kurulu'nu ve salgın sürecinde yürüttükleri faaliyetleri incelenmektedir.

2.1.7. Covid-19 Bilim Kurulu'nun Kurulması

Covid-19 virüsünün Çin'de ortaya çıkmasından sonra ortaya çıkabilecek olası riskleri ortadan kaldırmak için 10 Ocak 2020 tarihinde Sağlık Bakanlığı tarafından Operasyon Merkezi kurulmuştur. Aynı tarihte Covid-19 Bilim Kurulu kurulmuş ve salgını önlemede kriz ekibi olarak değerlendirilen bir yapı oluşturulmuştur. Sağlık Bakanlığı tarafından DSÖ'nün salgının pandemi boyutunda olduğunu ilan ettiği tarihten 3 ay önce bu yapının oluşturulması virüsle mücadelede çok önemli katkılar sağlamıştır. Bilim Kurulu salgın sürecinin yönetilmesinde çok önemli bir rol oynayarak alınan kararların devletin tüm organlarıyla koordineli bir şekilde uygulanması konusunda çok yoğun bir çaba sarf etmiştir (Güreşçi, 2020, s. 58).

Covid-19 salgınının ortaya çıkmasıyla birlikte Sağlık Bakanlığı Türkiye'nin önemli üniversitelerinde akademisyenlik yapan alanlarında uzman doktorları bir araya getirerek süreci daha etkin bir biçimde yürütebilmek için Bilim Kuruluna davet etmiştir. İç hastalıkları, enfeksiyon, viroloji, mikrobiyoloji, yoğun bakım ve göğüs hastalıkları alanlarında uzman akademisyenler salgın sürecinin başından itibaren durumu yakından takip ederek salgını kontrol altına almak için görüşler belirterek salgın sürecinde etkin rol oynamışlardır. Bilim Kurulu üyelerinin gerek sosyal medya hesaplarından gerekse katıldıkları televizyon programlarında halkı sürekli olarak bilinçlendirmeleri toplum içerisinde dolaşan yanlış bilgilerin yerine doğruları halka iletmeleri sürecin çok daha etkin bir biçimde yürütülmesini sağlamıştır.

Bilim Kurulu'nun salgının seyrine göre yapmış olduğu tavsiye niteliğindeki uyarıların salgın süreci politikalarının belirlenmesinde önemli katkıları olmuştur.

Salgının başlangıcından itibaren Bilim Kurulu'nun karar vericilere yapmış olduğu bazı önemli tavsiyeler şunlardır;

- Yurt dışı uçuşlarının durdurulması
- Kara, hava ve deniz sınırlarımızın virüsün yoğun olduğu ülkelere kapatılması
- Yurt dışından gelen kişilerin 14 günlük karantina sürecine alınması
- Tüm kademelerde eğitime ara verilmesi
- Şehirler arası yolculuklarda izin şartının getirilmesi
- 20 yaş altı ve 65 yaş üstü vatandaşlara sokağa çıkma kısıtlamasının getirilmesi
- Cezaevlerindeki açık görüşlerin ertelenmesi
- Şehirler arası ve şehir içi yolculuklarda aracın %50 kapasiteyle yolcu taşıyabilmeleri
- 30 büyükşehir ve Zonguldak ilinde sokağa çıkma yasağının getirilmesi (Karaaslan ve Yener, 2020)

Salgın sürecinde Bilim Kurulu'nun yapmış oldukları bu önemli tavsiyeler, toplum içinde dolaşımın en aza indirilerek virüsün yayılım hızını düşürmeyi ve salgının büyük boyutlara ulaşmadan engellenmesini hedeflemiştir.

YKY anlayışının ortaya çıkan yeni durumlara karşı hızlı bir şekilde adapte olabilen yapısı sayesinde oluşturulan Bilim Kurulu, yaşanan olağanüstü koşullara özgü birçok uygulamayı hayata geçirerek salgın sürecinin etkin bir şekilde yürütülmesini sağlamıştır.

2.1.8. Salgın Sürecinde Yürütülen Faaliyetler

Salgın sürecinde salgını yönetme ve salgını önlemedeki en önemli faaliyetler hiç kuşkusuz halkı yazılı, sözlü, görsel ve işitsel kaynaklarla olabildiğince bilgilendirmek, insanlar arasındaki dolaşımı en aza indirmek için önleyici tedbirler almak, hastalığı hızlı bir şekilde ortadan kaldırmak için stratejiler belirlemek ve bunları ivedilikle uygulamaya koymak olmuştur.

Salgınla mücadelede en önemli unsurların başında halkın paniğe kapılmasını önlemek için olabildiğince doğru ve hızlı bir şekilde bilgilendirilmeleri gelmektedir. Halkın bu hastalığın ne olduğunu, hangi yollardan bulaştığını, nasıl önlendiğini ve

salgının hangi boyutta olduğunu bilmeleri bilinçli bir salgın yönetimi açısından oldukça önemlidir. Bundan dolayı halkı bilgilendirmek için şimdiye kadar yapılan düzenlemeler ile hayata geçirilen uygulamalar aşağıdaki bölümde detaylı bir şekilde incelenmiştir.

2.1.8.1. Covid-19 Rehberi, Afiş ve Broşürler

Pandemi sürecinde atılması gereken adımların hızlı bir şekilde belirlenmesi, halkın salgın hastalık hakkında sürekli olarak bilgilendirilmesi, salgın sürecinin yetkili unsurlarla halkın uyumlu bir şekilde bu süreci atlmasına olanak sağlayabilecektir. Bu bilgilendirmeler çeşitli yollarla halka sunulabilir. 14 Ocak 2020 tarihinde hazırlanan Covid-19 rehberi de salgın sürecinde toplumun bilinçlendirilmesi açısından önemli uygulamalardan biridir.

Covid-19 rehberi vaka tanımı, enfeksiyon zincirleri ve tanı yöntemlerini belirtmek, Covid-19'a yakalanmış veya temaslı olan kişilere uygulanması gereken yöntemleri detaylı bir şekilde açıklayarak salgın yönetimini etkin bir şekilde yürütebilmek için hazırlanmıştır. Rehber genellikle DSÖ'nün tavsiyeleriyle oluşturulmuş ve güncel tavsiyeleri ile bilimsel gelişmelerle birlikte sürekli olarak güncellenmiştir. (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020d).

Covid-19 rehberi genel olarak virüs hakkında bilgilendirici ve salgın yönetimi açısından önemli bir yol gösterici olurken hazırlanan afiş, broşür ve videolarda salgının seyrinde önemli bir yol gösterici olmuştur. Özellikle yurt dışından gelen vatandaşlar için hazırlanan ve neredeyse sosyal yaşamın her yerinde görülen "Covid-19 Riskine Karşı 14 Kural" virüse karşı alınacak tedbirleri hatırlatmada önemli bir yer teşkil etmiştir. Yurtdışından gelen kişilerin uyması gereken kuralların belirtildiği afiş ile bu konudaki farkındalığın artması amaçlanmıştır. Sosyal hayatımızın hemen hemen her yerinde karşılaştığımız "Covid-19 Riskine Karşı 14 Kural" afişi de bu konudaki farkındalık açısından önemli bir diğer uygulamadır. Sağlık Bakanlığı tarafından hazırlanan afiş, tüm kurum, kuruluş, iş yerleri, okullar, marketler, otobüsler, kiraathaneler, kafeler ve daha birçok yerde salgının başından beri en fazla gördüğümüz afişlerin başında gelmektedir. Bu paylaşımlarla toplum üzerinde sürekli olarak farkındalık sağlanmaya çalışılmıştır. Özellikle kişisel temizliğe sıklıkla vurgu yapılan afişlerde, yakın temaslardan kaçınmamıza, beslenme biçimimize ve kişisel

eşyalarımızın ortak bir şekilde kullanılmamasına kadar birçok uyarılarda bulunulmuştur.

Pandemi döneminde YKY'nin önemli özelliklerinden açık enformasyon kanalları sayesinde, sahip olduğu toplumu ve bireyin bilgi sahibi olmasını, bilinçlenmesini ve sorumluluk alma kapasitesini geliştirmeye dönük bir bakış açısını yansıtması toplumu her yönden bilgilendiren ve sürekli olarak güncellenen rehber, afiş ve broşürlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Hazırlanan rehber, afiş ve broşürlerle salgın hastalıkla ilgili bilgilendirmeler sürekli olarak yapılmış ve aynı zamanda bu bilgilerin işlenip kararlar alınmasında ve alınan kararlarda da kamuoyunun desteğinin sağlanması açısından büyük önem arz etmiştir. Bu sayede toplum salgınla ilgili sürekli olarak bilgilendirilmiş ve böylesi kaotik bir ortamda yaşanabilecek karmaşanın da önüne geçilmiştir.

2.1.8.2. Yurt Dışı Seyahat Kısıtlamaları

Salgınla mücadelede en önemli adımlardan biri de toplum içerisindeki dolaşımı en aza indirerek virüsün yayılımını önlemektir. Türkiye salgınla mücadelede virüsün Çin'de ortaya çıktığı ve yayılım hızının arttığı dönemde yabancı ülkelere uyguladığı seyahat kısıtlamaları sayesinde virüsün ülkemizde diğer ülkelere göre daha geç bir tarihte görülmesini sağlamıştır.

Covid-19 ile mücadele kapsamında ilk olarak salgının çıktığı bölge olan Çin'in Vuhan şehrine 23 Ocak 2020 tarihinde Bilim Kurulu'nun yaptığı tavsiyeler doğrultusunda uçuşlar durdurulmuştur. Vuhan şehrinde tahliye edilen 42 vatandaşın 14 günlük karantinaya alınmasıyla başlayan kısıtlama süreci şehir içi ve şehirler arası seyahat kısıtlamalarıyla devam etmiştir. Öncelikli olarak Türkiye ile kara sınırı olan ülkelerin ülkemize yakın olan bölgelerindeki vaka artışlarından dolayı sınır kapıları kapatılmıştır. Sonrasında artan vakaların etkisiyle birçok ülkeye kara, deniz ve uçuş yasakları getirilmiştir. Bu dönemde getirilen yurt içi ve yurt dışı seyahat yasakları virüsün ülkeye daha geç bir tarihte ulaşmasını sağlamış, virüs görüldükten sonra da yayılım hızını düşürmede önemli etki yaratmıştır.

2.1.8.3. Covid-19 Vaka Tablosu

Salgın sürecinin en önemli adımlarından birisi hiç kuşkusuz halkın sürekli olarak bilgilendirilmesidir. Halkın yeterince bilgilendirilmesi salgın süreci politikalarının daha etkin bir biçimde yürütülmesine olanak sağlamıştır. Bu bakımdan ilk olarak 27 Mart 2020 tarihinde oluşturulan Covid-19 günlük vaka tablosu halkın salgının seyrinin hangi boyutta olduğunu bilmesi ve salgın sürecine destek olabilmesi açısından önemlidir. Salgının başlangıcından itibaren yayınlanmaya başlanan vaka tablosu süreç içerisinde daha da detaylandırılmıştır.

Şekil 1: 21 Haziran 2020 Tarihli Covid-19 Vaka Tablosu

Kaynak: T.C. Sağlık Bakanlığı. (2020f). Günlük covid-19 vaka tablosu. <https://covid19.saglik.gov.tr/>. (Erişim Tarihi: 26.10.2021).

Sağlık Bakanı Koca tarafından her gün belli bir saatte açıklanan vaka sayıları salgın sürecinin şeffaflığı açısından önemli bir uygulamadır. Her gün yayınlanan bu tablolar ile günlük yapılan test sayısı, vaka sayısı, günlük vefat sayısı ve bir günde iyileşen hasta sayısının tüm verilerinin tek bir tabloda toplanmasıyla salgının boyutunun kolay bir şekilde takip edilmesine olanak sağlanmıştır. Daha sonra bu tablolar sürekli olarak güncellenmiş ve bir önceki tabloya ek olarak virüse yakalanan hastalardaki zatürre oranı, hastanelerdeki yatak doluluk oranı, erişkin yoğun bakım doluluk oranı ve ortalama tespit süresi gibi haftalık veriler eklenmiştir.

Günlük vakaların gösterildiği tabloların en son güncel halinde ise aşılama safhasına geçilmesi dolayısıyla Türkiye haritası üzerinden şehir şehir aşılama oranlarıyla birlikte verilmiştir. Bu oranlar 4 farklı renkte kategorize edilmiş ve aşılama seviyesine ulaşan şehirlerin rengi değiştirilerek harita üzerinde

gösterilmiştir. İl bazında aşılama oranlarının kategorize edilip renklendirilmiş bir şekilde gösterilmesiyle düşük, orta, yüksek ve çok yüksek riskli iller gösterilmiştir.

Güncel verilerin paylaşıldığı tablolara ek olarak 100.000 kişi içerisinde bir haftalık vaka tablosu ve en çok artan ve azalan 10 ilin gösterildiği tablo da bu süreçte uygulamaya konmuş yeni bir uygulamadır. Türkiye’de salgın hastalığın görülmesinden itibaren güncellenerek en son halini alan ve haftalık 100.000 kişide görülen vaka oranlarının ve buna göre vakaların en çok arttığı ve azaldığı illerin gösterildiği tabloların yayımlanması halkın bilgilendirilmesi açısından önemli uygulamalardır. Bu şekilde yayımlanan günlük veriler sayesinde halkın süreç hakkında bilgi sahibi olmasının önemsendiğinin, dolayısıyla pandeminin atlatılmasında devlet-toplum işbirliğinin ve toplumun sürece katılımı ve desteğinin ne denli önemli olduğunun farkında olduğunu göstermektedir.

2.1.8.4. Kamuda Esnek Çalışma Sistemine Geçilmesi

Çin’de ortaya çıktıktan sonra kısa süre içerisinde dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgını tüm dünyada devletleri yeni tedbirler almaya ve daha önce uygulamada olmayan yeni uygulamaları hayata geçirmeyi zorunlu kılmıştır. Salgın dolayısıyla devletler pek çok alanda yeni önlemler alırken kamu personeli için de yeni bir takım düzenlemeleri hayata geçirmiştir. Kamu hizmetlerinin devamlılığı esas olduğu için bu dönemde yürütülen hizmetlerin yavaşlamasını veya durmasını önlemek için tedbirler alınırken, kamu personelinin de salgın sürecinde olumsuz etkilenmemesi için ek tedbirlerin alınmasına ihtiyaç duyulmuş ve yeni düzenlemeler yapılmıştır.

Covid-19 virüsünün yayılım hızının artmasıyla kamu personelleri için esnek çalışma modeli gündeme gelmiştir. Bu kapsamda kamu işlerinin sürekliliğini sağlamak ve aynı zamanda salgının yayılım hızını düşürmek amacıyla kamu personelinin çalışma şartlarında esnekliğe gidilmesi kararlaştırılmış ve 22 Mart 2020 tarihinde Cumhurbaşkanlığı tarafından “COVID-19 Kapsamında Kamu Çalışanlarına Yönelik İlave Tedbirler” konulu genelgeyle alınan tedbirler hayata geçirilmiştir.

Resmi Gazetede yayımlanan kamu çalışanlarına yönelik ilave tedbirler genelgesine göre;

- Uygulamaya dair usul ve esasları kamu kurumunun üst yöneticisi belirleyecektir.
- Dönüşümlü olarak çalışan personel, fiilen göreve gelmediğinde idari izinli sayılacaktır.
- Esnek çalışan ve idari izinli sayılan personeller bu sürede görevlerini yerine getirmiş sayılacaktır.
- Uzaktan çalışan ile görev yerinde çalışan arasında hizmet sorumluluğu eşit olacaktır.
- Uzaktan çalışan, dönüşümlü çalışan ve idari izinli sayılanların mali, sosyal hak ve yardımları ile diğer özlük hakları saklı olacaktır.
- İdari izinliler, uzaktan veya dönüşümlü çalışanlar amirlerinin izni dışında görev yerlerinden ayrılamayacaktır.
- Hizmetine ihtiyaç duyulan personeller çağrıldıkları anda görevlerine dönmek zorunda olacaklardır (http-1).

Salgın döneminde kamu personeline yönelik çıkarılan genelgeye göre kamu kurumlarında çalışan kişilerin esnek çalışma modelinden yararlanabilmesi için kamu hizmetlerinin aksamaması gereklidir. Bu nedenle kamu kurumlarında hizmetleri karşılayacak asgari sayıda personelin bulunması şartıyla esnek çalışma modeli uygulanmaya konulmuştur. Yapılan uygulamada herhangi bir sınırlamaya gidilmemiş ve bu konudaki düzenlemeler idarenin takdirine bırakılmıştır (Buğdaycı Çebi, 2020, s. 704).

Normalleşme kapsamında 29 Mayıs 2020 tarihinde “Covid-19 Kapsamında Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Normalleşme ve Alınacak Tedbirler” konulu genelge resmi gazetede yayımlanmış ve 1 Haziran 2020 tarihinde normalleşme adımları atılmaya başlanmıştır. Vaka sayılarının artış göstermesinden sonra tekrar geçilen kamu personellerine yönelik esnek çalışma modeli kapsamında uygulanan 10:00-16:00 arasındaki mesai saatleri 1 Temmuz 2021 tarihinden itibaren pandemiden önceki haline dönmüştür.

YKY anlayışının bir yansıması olarak son birkaç on yılda kamu personel rejiminde görülen memur statüsünde ve asli kamu hizmetlerinin görülmesindeki esneklik politikaları pandemiyle birlikte yeni bir aşamaya evrilmiştir. Bu aşamada kamu personel rejiminin memurun mesai saatleri ve görev yerine ilişkin klasik bakış

açısında da önemli bir değişime yol açtığı görülmüştür. Pandemi süreci, pek çok özel sektör işletmesinde olduğu gibi kamu yönetiminde de uzaktan (evden) çalışma yöntemlerinin kullanılmasını ve buna yönelik çağın gerektirdiği teknolojik gelişmelerin takip edilmesi gerekliliğini hatırlatmıştır.

2.1.8.5. Kısmi ve Tam Kapanma Uygulamaları

Salgınla mücadele döneminde ortaya konulan uygulamalardan biri de kısmi ve tam kapanma uygulamalarıdır. Salgının ortaya çıktığı ve yoğun bir şekilde yayılım gösterdiği dönemlerde sıklıkla gündemde olan bu uygulamalar toplum içerisindeki dolaşımı en aza indirerek hızlı bir şekilde artan vaka sayılarının önüne geçilmesini ve salgın hastalığın ortadan kaldırılmasını amaçlamıştır.

Kısmi ve tam kapanma uygulamalarıyla toplumun belirli sürelerle sosyal hayattan soyutlanarak virüsün yayılım hızının düşürülmesi amaçlanmıştır. Bu dönemde restoranlar, kafeler, camiler, marketler, iş yerleri, alışveriş merkezleri, kütüphaneler, sosyal tesisler vb. birçok alanda faaliyetler yayımlanan kısmi ve tam kapanma genelgeleriyle belirli sürelerle faaliyetlerine ara vermiştir.

Kısmi Kapanma: Pandemi ile birlikte daha önce uygulamada olmayan birçok yeni düzenleme hayatımıza girmiştir. Bu yeni düzenlemelerden biri de kısmi kapanma uygulamalarıdır. Bu dönemde belirli sürelerle sokağa çıkma kısıtlamaları, hafta sonu yasakları ve seyahat kısıtlamaları gibi daha birçok kısıtlama toplum hayatına girmiştir. Virüsün seyrine göre ek düzenlemelerle birlikte zaman zaman yeniden uygulamaya konulmuştur.

Covid-19 salgınının yayılım hızını düşürmek ve toplum içerisinde dolaşımı en aza indirmek için öncelikli olarak 65 yaş üstü vatandaşların ve ardından 20 yaş altı gençlerin sokağa çıkmaları kısıtlanmıştır. 81 ilin valiliklerine gönderilen 65 yaş üzeri vatandaşlar ile kronik rahatsızlığı bulunan kişilere yönelik sokağa çıkma yasağı genelgesine göre; 65 yaş üzerinde olan ve bağışıklık sistemi zayıf, karaciğer hastalığı astım, kalp ve damar hastalığı vb, rahatsızlıkları bulunanlar ile bağışıklık sistemini bozan ilaçlar kullanan vatandaşlara sokağa çıkma yasağı getirilmiştir. 21 Mart 2020 tarihinde saat 24:00'den sonra başlayan sokağa çıkma yasağıyla 65 yaş üstü ile kronik rahatsızlığı bulunan vatandaşların evlerinden dışarı çıkmaları, açık alanlarda dolaşmaları ve toplu ulaşım araçlarını kullanmaları yayımlanan genelgeyle

kısıtlanmıştır (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020a). Benzer şekilde virüsün yayılımını önlemek için 20 yaş altındaki gençlere de sokağa çıkma kısıtlaması getirilmiştir. Ülke çapında ilk sokağa çıkma kısıtlaması ise 11-12 Nisan 2020 tarihlerinde 30 Büyükşehir ve Zonguldak ilini kapsayacak şekilde hayata geçirilmiştir (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020b).

Bilim Kurulu'nun tavsiyeleri doğrultusunda uygulanan kısmi kapanma uygulamaları sürecinde alınan bazı kararlar aşağıdaki gibidir;

- Hafta içi günlerde saat 19:00-05:00 arasında, hafta sonu günlerinde de Cuma günü saat 19:00 başlayıp Pazartesi günü saat 05:00'e kadar sürecek sokağa çıkma kısıtlamaları uygulanacaktır.
- 65 yaş ve üstü ile 18 yaş altındaki gençlere sokağa çıkma kısıtlaması uygulanacak ve bu kişilerin hafta içi veya hafta sonu fark etmeksizin toplu taşıma araçlarını kullanmalarına izin verilmeyecektir.
- Restoran, kafeterya, lokanta ve pastane gibi yeme-içme yerleri işyeri içindeki veya dışındaki yerlerde masada müşteri kabul edemeyeceklerdir.
- Halı saha, yüzme havuzu, spor salonu, güzellik merkezleri, kıraathane, kafe, çay bahçesi ve internet kafe gibi yerlerin faaliyetlerine geçici olarak ara verilecektir.
- Şehir içinde yapılan toplu ulaşım araçlarında oturma kapasiteleri %50 ile sınırlandırılacaktır.
- Huzurevleri, yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezlerine ziyaretçi kabul edilmeyecektir (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2021a).

Alınan tedbir kararlarıyla birlikte birçok uygulama hayata geçirilmiş ve bu yeni düzenlemelerle vaka sayılarında ciddi düşüşler yaşanmıştır. Virüsün mutasyon geçirip tekrar yayılımını arttırdığı dönemlerde de bu uygulamalar bir takım yeni ek düzenlemelerle devreye girmiş ve virüsün yayılmasının önüne geçmede önemli katkılar sağlamıştır.

Tam Kapanma: Hayata geçirilen kısmi kapanma uygulamaları sayesinde virüsün toplum içerisinde yayılım hızının önce yavaşladığı daha sonra düşüş eğilimine girdiği gözlemlenmiştir. Bu doğrultuda uygulanmakta olan kısmi kapanma tedbirlerine ek tedbirler eklenerek tam kapanma dönemine geçilmesi kararı alınmıştır. Tam kapanma uygulamaları alınan kararların ülke genelini kapsamasından

dolayı salgının yayılımını engellemede daha büyük etki yaratacağı düşünölmüş ve özellikle insanların toplu halde bulacağı dönemlerde uygulamaya konulmuştur. Tam kapanma döneminde uygulanan bazı tedbir kararları aşağıdaki gibidir (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2021b):

- Tam kapanma döneminde hafta içi ve hafta sonu fark etmeksizin tam zamanlı sokağa çıkma yasağı uygulanacaktır.
- Belirtilen tarihler arasında zorunlu haller dışında vatandaşların seyahat etmelerine izin verilmeyecektir.
- Yeme-içme yerleri bu dönemde yalnızca paket servis yapabileceklerdir.
- Zorunlu bir kamu görevi için Bakanlık ya da kamu kurum veya kuruluşu tarafından görevlendirilen kamu görevlileri ile kendisi ve eşinin birinci derecede yakınının ya da kardeşinin cenazesine katılabilecek ya da refakat edebilecek kişiler için e-BAŞVURU veya ALO 199 sistemleri üzerinden hızlı bir şekilde izin belgesi oluşturulabilecektir.
- Sağlık, güvenlik ve acil çağrı gibi kritik görev alanları haricinde kamu kurum ve kuruluşlarındaki hizmetlerinin devamlılığı için asgari personel sayısı toplam personel sayısının %50'sini aşmayacak şekilde asgari düzeyde personel sayısına çekilecek ve uzaktan veya dönüşümlü çalışma modeline geçilecektir
- Zorunlu ihtiyaçların karşılanması bakımından vatandaşlar araba kullanmadan belirtilen yerlere gidebileceklerdir.
- Üretim, imalat ve lojistik zincirini aksamaması ve sağlık, tarım ve ormancılık faaliyetlerinin sürekliliğini sağlamak amacıyla bu sektörler kısıtlamalardan muaf tutulmuşlardır.

Bu dönemde uygulanan kısmi ve tam kapanmayla getirilen önlemlerle sosyal izolasyonun arttığı ve vatandaşların sürece olumlu katkıları sayesinde vaka sayılarında ciddi bir düşüşün yaşandığı görölmüştür (Çelikbaş, 2021). Uygulanan kısıtlamaların ardından vaka sayılarındaki aşağı yönlü ivmenin devam etmesi için kademeli normalleşme dönemi başlatılmış ve vaka sayılarındaki düşüş dikkate alınarak şimdiye kadar uygulanan kısmi ve tam kapanma uygulamaları 2021 yılının Haziran ayı itibarıyla kaldırılmıştır.

Yukarıda gösterilen uygulamaların tümü pandemi döneminde hayata geçirilmiştir. Özellikle bu dönemde yönetimde, her ortamda ve her koşulda en iyi

yönetim biçimi olmadığı gibi, her ortamda ve her zaman geçerli olacak bir kurum yapısından da söz edilemeyeceğini savunan durumsallık yaklaşımından örnek uygulamaların (vefa destek grupları, Bilim Kurulu'nun uygulamaları, hıfzıssıhha kurullarının aktif olarak çalışması vb.) dikkat çektiği görülmüştür. Bu kapsamda YKY'nin hızlı karar alabilen ve ortaya çıkan durumları etkin bir şekilde yönetebilen yapısı sayesinde olağanüstülüğün aşılmasında daha önce var olmayan yöntemler uygulamaya konulmuştur. Operasyon merkezi ve Bilim Kurulu'nun kurulması, salgının yönetilmesi açısından oldukça önem arz etmiş ve salgının başından itibaren alınan kararlarda önemli rol oynamıştır. Bilim Kurulu salgın döneminin en aktif oluşumlarından birisi olarak hayatımıza girmiş ve yukarıda açıklanan, Covid-19 rehberi, afiş ve broşürleri, kısmi ve tam kapanma uygulamaları, kamuda esnek çalışma sistemine geçilmesi ve salgının başından itibaren her gün yayımlanan Covid-19 vaka tablosu gibi yeni uygulamaların hayata geçirilmesini sağlamıştır.

2.2. İlgili Araştırmalar

Pandemi, tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de son yılların en önemli gündemini oluşturmuştur. Bu süreçte pandeminin boyutlarını ve yaşamın her alanına etkilerini ortaya koymayı amaçlayan çok sayıda çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Bunlardan Türk kamu yönetimini ilgilendiren bir kısım çalışmaya aşağıda yer verilmektedir.

Turan ve Çelikyay (2020) yaptıkları çalışmayı risk yönetimi süreci ve kriz yönetim süreci başlıklarında iki ana eksen etrafında hazırlamışlardır. Çalışmada pandemi ile mücadele sürecinin tüm boyutlarıyla sıralı bir şekilde ortaya koyulmuş ve yaşanan bu süreç içerisinde çok yönlü olarak kamu politikası aktörlerinin rolleri analiz edilmiştir. Hazırlanan çalışmada tüm boyutlarıyla süreç yaklaşımı kullanılarak ele alındığında; salgın hastalığın gündeme alınması, çeşitli çözüm ve önerilerin geliştirilmesi, salgının ortaya çıkmasıyla birlikte oluşturulan Bilim Kurulu'nun tavsiyeleri ve bu tavsiyeler doğrultusunda çeşitli tedbir stratejilerinin hayata geçirilmesiyle birlikte tüm bunlara hukuki zemin hazırlanması ve bu düzenlemelerin hayata geçirilerek anlık olarak takip edilmesi sağınla mücadelede Türkiye'nin uyguladığı politikaların analizinin kolaylaştırdığını belirtmiştir.

Çebi Buğdaycı (2020) yaptığı çalışmada pandemi döneminde hayata geçirilen ve daha uygulanmamış olan kamuda esnek çalışma üzerine değerlendirmelerde bulunmuştur. Kamu hizmetlerinin yürütülmesi ve genel sağlığın korunmasında önem arz eden esnek çalışma düzeni, kamu hizmetlerinin belli standartların korunması ve bu hizmetlerden beklenen faydanın sağlanabilmesi için çalışma yöntemlerinin çok iyi belirlenmesinin, sürecin verimsizliğe dönüşmemesi için kamu personelinin çalışma usul ve sürelerinin asgari düzeyde belirlenmesinin yürütülen kamu hizmetlerinin daha verimli bir şekilde yürütülmesini sağlayacağını belirtmiştir.

Güreşçi (2020) yapmış olduğu çalışmada Sağlık Bakanlığının Covid-19 pandemisi sürecinde yapmış olduğu çalışmaları Steven Fisk'in belirlediği dört aşamaya uygunluğunu incelemiş ve sonuç olarak bakanlığın yürütmüş olduğu kriz iletişimi yönetiminin krizi inkar etmeyen salgının başından itibaren proaktif bir şekilde yönetim faaliyetleri sergileyen, hızlı, şeffaf ve spekülasyon oluşturmayacak şekilde salgın sürecinde başarılı bir kriz iletişim yönetimi yürütüldüğünü belirtmiştir.

Eren (2020) yapmış olduğu çalışmada 2019 yılının sonunda ortaya çıkan ve tüm dünyaya hızlı bir şekilde yayılarak kurumların yapılarında değişikliklere neden olan Covid-19 salgınının en çok etkimiş olduğu eğitim kurumlarının bu dönemde ülkemizdeki eğitim politikalarına yansımalarını incelemiştir. Çalışmada Türkiye'de ilk vakanın açıklanmasının ardından Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) ve Yükseköğretim Kurulu'nun (YÖK) bu dönemde hayata geçirdiği yeni düzenlemeler üzerinde durulmuştur.

Balcı ve Çetin (2020) yapmış oldukları çalışmada, ortaya çıkan virüsün istihdamda yaratmış olduğu olumsuz etkiler ve bu etkilere karşı alınması gereken tedbirler incelenmiştir. Ortaya çıkmasının ardından hızlı bir şekilde yayılan virüsün hızını kesmek için devletler son derece katı önlemler almak, ekonomi ve sosyal hayatı salgın koşulları gereği neredeyse tamamen durdurmak zorunda kalmışlardır. Ekonomi, pandemi döneminde alınan tedbirlerden hem arz hem de talep olarak etkilenmiş ve bu yönde bir kriz ortaya çıkmaktadır. Ekonominin salgın koşullarından olumsuz etkilenmesi istihdam konusunda büyük bir tehdit oluşturmakta ve bu koşullarda hem dünyada hem de Türkiye'de istihdam oranlarında düşüş beklemektedir. Yapılan çalışmada salgın hastalıktan dolayı ekonomik faaliyetlerin durma noktasına geldiği dönemde özellikle çalışma hayatına olan etkileri ve bu

etkilere karşı kamu kesiminin istihdama yönelik alınması gereken tedbir kararlarına yönelik önerilere yer verilmiştir.

Sarı ve Nayır (2020) yapmış oldukları çalışmanın amacı pandemi dönemini uluslararası raporlarda eğitim açısından incelenmesinin ardından ortaya çıkan sorunları ve salgın döneminin oluşturduğu fırsatları belirlemektir. Nitel araştırma yöntemlerinden temel araştırma yöntemi kullanılmış ve bu araştırma kapsamında Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Örgütü (OECD), Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) ve Dünya Bankası tarafından yayınlanan eğitim raporları incelenmiştir. Sonuç olarak pandemi dönemi eğitim açısından sorunlar oluşturmakla birlikte ortaya çıkan bu sorunlar yeni fırsatlar oluşturmuştur. Öğrenme ve öğretmeyle süreciyle ilgili sorunlar, paydaşlardan kaynaklı sorunlar ile sağlık sorunları okulların işlevlerini yeniden düşünmek, yeni eğitim algısıyla alternatif eğitim oluşumlarına fırsat oluştururken aynı şekilde teknolojik sorunlar ve paydaşlardan kaynaklı sorunlar da 21. yüzyılda veli katılımı, okul yönetim becerilerini ve öğrenme-öğretme becerilerini geliştirme açısından fırsat oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Yöntemi

Covid-19 pandemisi ve etkileri, salgının ortaya çıkışından itibaren pek çok disiplinin en önemli araştırma konusu olmuştur. Bunun neticesinde son birkaç yılda bu konuda bilimsel araştırma ve yayın sayısında büyük bir artış görülmektedir. Yapılan bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden birisi olan doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemin tercih edilme nedeni son birkaç yıllık bir problem olan pandemi sürecinde gerek resmi gerek özel çok geniş bir yelpazede sürekli artan sayıda ve çeşitlilikte kaynak ve bilimsel araştırmanın üretilmesi/yapılması, bütün bu kaynaklara geniş bir perspektiften bakılması gerekliliğidir.

3.2. Bilgi Toplama Kaynakları

Bu çalışmanın hazırlanma aşamasında bilimsel nitelikteki dergi, kitaplar ve makaleler, gazeteler, süreli yayınlar, ilgili kurumların resmi sayfaları ve raporları, ilgili görevlilerinin halkı bilgilendirmek amacıyla yaptıkları sosyal medya paylaşımları ve haber sitelerindeki bilgilerden yararlanılmıştır. Elde edilen bulgularla 2019 yılının sonundan bu yana hayatımızda olan Covid-19 salgını ve salgının yoğun olduğu dönemlerde getirilen kısıtlamaların kamu yönetimine etkileri detaylı bir şekilde incelenmiştir.

4. BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde, 2019 yılının sonunda hayatımıza giren ve etkileri uzun bir süre devam eden Covid-19 salgınının sağlık, eğitim ve ekonomi alanlarına etkileri detaylı bir şekilde incelenmiş, bu etkilere karşı kamu yönetiminin aldığı tedbirler ve getirdiği yenilikler GKY ve YKY anlayışlarıyla ilişkilendirilmiştir. Daha sonra pandemi döneminde önemli bir yer tutan sosyal politikalar ve YKY anlayışının önemli kazanımlarından birisi olan sivil hak ve özgürlüklerin bu dönemde sorgulanması da bu bölümde yer almaktadır.

4.1. Covid-19 Pandemisinin Kamu Yönetimine Etkileri

Geçmişten günümüze dünyada pek çok salgın hastalık meydana gelmiş ve bu salgın hastalıklar ülke yönetimlerinin salgını önlemek için bir takım zorunlu kararlar almalarına neden olmuştur. 2019 yılının sonunda ortaya çıkan Covid-19 salgını da tüm dünyadaki yönetimlerin ülkelerini salgın hastalıktan korumak ve kurtarmak için aldığı kararlar doğrultusunda ilerleyen bir süreç halini almıştır.

Ortaya çıkan salgın hastalıkla ilgili yeterli bilginin olmayışı sürecin belirsizlikler içerisinde yürütülmesine neden olmuş ve bu durum yönetimlerin belirsiz ortamdaki hareket kabiliyetlerini kısıtlamıştır. Aynı zamanda böyle bir belirsizlik halinde, pandemi ile mücadelede, ülke yönetimlerine kısıtlı bilgi ve veri ile belirsizlik halini yönetebilme tecrübesi sağlamıştır. Covid-19'un ülkelerde görülme zamanları farklılık göstermektedir. Virüsün bazı ülkelerde erken veya daha geç bir tarihte görülmüş olması ülke yönetimlerinin tecrübe ve yaklaşımlarının farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Her ne kadar ortaya çıkan yeni tip virüs bazı ülkelere erken bazılarına geç ulaşsa da ortaya çıktığı tarihten itibaren ülkelerin birinci sıradaki ana gündem maddeleri olmuştur (Boyacı, 2020, s. 60). Ülkeler salgının seyrine göre yönetim stratejileri geliştirmekte ve bu stratejileri yeri geldiği zaman

ivedilikle uygulamaya koyma çabaları pandemi döneminin başlıca uğraşları haline gelmiştir.

Covid-19 virüsünün ortaya çıkmasından kısa bir süre sonra 100'den fazla ülkede görülmesi ve ölüm sayılarının artışından dolayı DSÖ küresel ölçekteki risk değerlendirmesini çok yüksek olarak belirlemiş ve tüm ülkelere Covid-19'a karşı acil eylem planlamalarının yapmalarını istemiştir. Bunların yanı sıra ortaya çıkan bu yeni tip virüsün teşhisinde ve tedavisinde kullanılacak yöntemlerin belirlenmesini, hastane, sağlık personeli ve tıbbi malzeme yeterliliği konusunda yeterli düzeyde olunması gerektiğini vurgulamıştır (WHO, 2020b).

Covid-19 salgınının ortaya çıkması hiç kuşkusuz sağlık alanında ciddi etkiler yaratmış ve bu salgın hastalığın getirdiği sıkıntılı süreç diğer alanları da dolaylı olarak etkilemiştir. Covid-19 salgınından dolayı uzun süredir dünyada yaşanan pandemi dönemi insanlarda birtakım farkındalıkların artmasına neden olmuştur. Bu süreçte en önemli farkındalık; gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkenin pandemi döneminde çoğu alanlarda ciddi alt yapı yetersizliklerinin olduğunu anlaşılmasıdır. Oysaki yönetimler olağanüstü dönemlerde meydana gelebilecek durumlara da normal şartlarda olduğu gibi hazırlıklı olmak durumundadırlar. Alt yapılarını böylesi durumlara yetebilecek ve hızlıca duruma ayak uydurabilecek seviyeye getirebilmeleri bu gibi olağanüstü dönemlerde hayati önem taşımaktadır.

Türkiye Covid-19 salgınının yayılımını önlemek ve hastalığı ortadan kaldırmak için önemli adımlar atmış ve yeni kararlar alarak sürecin hızlı ve etkin bir şekilde yürütülmesini sağlamaya çalışmıştır. Son yıllarda atılan sağlık alanındaki adımlar sürecin disiplinli ve başarılı yönetilmesinin önünü açmıştır. Hastane kapasiteleri ve modernizasyonu, sağlık bilgi sistemlerinde dijitalleşme ve yapay zeka kullanımının artırılması ve özellikle pandemi döneminde diğer hastanelerin yükünü azaltan şehir hastanelerinin kurulması bu dönemin daha dinamik bir şekilde yönetilmesini sağlamıştır (http-2). DSÖ tarafından virüsün pandemi boyutunda olduğunu açıkladığı tarihten 3 ay önce Covid-19 ile mücadele kapsamında operasyon merkezi ve yine aynı tarihte günümüze kadar alınan kararlarda önemli rolü olan Bilim Kurulu'nun kurulması olmuştur. Bilim Kurulu'nun tavsiyeleri doğrultusunda süreç tek bir merkezden diğer kurumlarla iş birliği içerisinde çok daha aktif bir biçimde yönetilmesi sağlanmıştır.

Eğitim alanında, Türkiye’de ilk vakanın görülmesinin ardından okullarda ve üniversitelerde eğitime ara verilmiş ve uzaktan eğitime geçilmesi yönündeki adımlar hızlı bir şekilde atılmıştır. Uzaktan eğitime geçilmesiyle birlikte tüm kademelerde bulunan yaklaşık 25 milyon ğrenci evlerinde eğitimlerine devam etmiş ve bu sayede hem eğitim-öğretimin devam etmesi hem de toplum içerisindeki dolaşımın azaltılması sağlanmıştır. Covid-19 virüsünün ülkemizde görülmesiyle birlikte 2020 eğitim-ğretim yılının bahar dönemi, vaka sayıları ve ölüm oranlarının artmasıyla birlikte de 2020-2021 eğitim-ğretim döneminin tamamı uzaktan eğitimle devam etmiştir. Aşının bulunmasıyla birlikte aşılama oranları artmış ve bu sayede düşen vaka ve ölüm oranlarına bağlı olarak alınan tedbirler doğrultusunda okullar ve üniversitelerin yüz yüze eğitime devam etmesi kararı alınmış ve böylelikle 2021-2022 eğitim-ğretim yılı kesintiye uğramadan yüz yüze eğitimle devam etmiştir.

Ekonomi Covid-19 pandemisi sürecinden en çok etkilenen alanların başında gelmektedir. Bu dönemde kapanan işyerleri, işten çıkarılan çalışanlar, üretim faaliyetlerinin yavaşlaması ve bazı alanlarda faaliyetlerin durması ekonomileri zora sokmuştur. Türkiye bu süreci yaptığı sosyal yardımlarla, işten çıkarmaları belirli bir süre yasaklamasıyla, vergi, kredi erteleme ve muafiyetleri ile kira yardımları vb. yardımlarla süreci yönetmeye çalışmıştır. Birçok alanda üretim faaliyetleri dururken önemli alanlardaki üretimler devam etmiştir.

Salgının halen devam etmesi bu alanlarda yeni düzenlemeler yapmayı zorunlu hale getirmektedir. Aşağıda daha detaylı inceleyeğimiz bu alanların pandemi dönemindeki durumlarını, nasıl etkilendiklerini ve süreç yönetimleri ele alınmıştır.

4.1.1. Pandemi Döneminde Sağlık Alanı

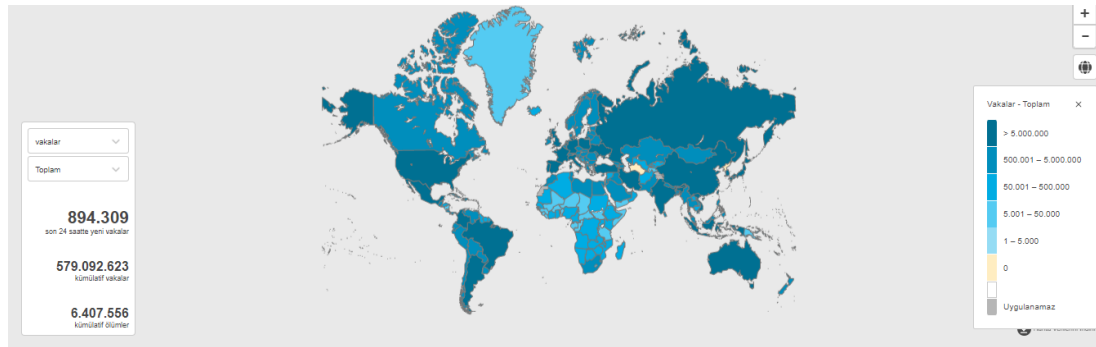
Ortaya çıktığı günden günümüze kadar tüm dünyada etkili olan Covid-19 salgını ülkelerin işleyen tüm sistemlerinde sorunlara yol açmıştır. Bu sistemlerin en başında Covid-19’un bulaşıcı bir salgın hastalık olması sebebiyle sağlık sistemi gelmektedir. Özellikle pandemi boyutundaki salgın hastalıklar sağlık sisteminin yanında diğer alanlardaki birçok sektörü de etkilediği için yöneticilerin karar almada zorlandıkları zorlu bir dönemi teşkil etmektedir. Küresel boyuttaki Covid-19 salgınıyla mücadelede ülkeler, etkilenen sağlık sisteminin yanında diğer alanlarda da oluşan olumsuz etkileri ortadan kaldırmak için bir dizi önlemler, politik kararlar ile

çeşitli stratejileri hayata geçirmişlerdir. Salgın hastalığa karşı ülkelerin hayata geçirdiği önleyici kararlar 4 grupta toplanabilir:

- Zorunlu maske uygulaması, toplum içerisinde sosyal mesafe kuralı, test sayılarının artırılması ve virüs takip sisteminin kurulması
- Yurt içi ve yurt dışı seyahatlere kısıtlama getirilmesi ve ülke içerisindeki sosyal etkinliklerin kısıtlanması
- Okulların ve iş yerlerinin hastalığın yoğun seyrettiği dönemde geçici olarak kapatılması
- Sağlık sisteminin kapasitesini geliştirmek ve bu döneme özel önlemler almak

Genel anlamda ülkeler bu maddelerde belirtilen uyarılara göre tedbirlerini almışlardır. Virüsün seyri ve ülkelerin süreci yönetme biçimi olarak uygulama ve zaman yönetimi açısından farklılık gösterebilmektedir (İşlek vd., 2021, s. 55).

Kısa süre içerisinde yayılım gösteren ve tüm dünyayı etkisi alan Covid-19 salgını çok sayıda can kaybına neden olmuştur. Şimdiye kadar dünyada Covid-19'a yakalanan, virüsten dolayı hayatını kaybeden ve şimdiye kadar yapılan aşı oranlarını gösteren tablo aşağıda yer almaktadır:

Küresel olarak , 5 Ağustos 2022 , CEST 17:26 itibarıyla, DSÖ'ye bildirilen 6.407.556 ölüm dahil 579.092.623 onaylanmış COVID-19 vakası olmuştur . 1 Ağustos 2022 tarihi itibarıyla toplam 12.308.330.588 doz aşı yapılmıştır.

Şekil 2: 06 Ağustos 2022 Dünya Covid-19 Verileri

Kaynak: WHO. (2022). DSÖ coronavirüs (covid-19) panosu <https://covid19.who.int/>. (Erişim Tarihi: 06.08.2022).

Şekil 2’de görüldüğü gibi virüsün ortaya çıktığı tarihten 06 Ağustos 2022 tarihine kadar dünya genelinde toplam 579.092.623 kişide Covid-19 virüsü tespit edilmiştir. 2 seneyi geçen salgın döneminde toplamda 6.4 milyondan fazla kişi hayatını kaybetmiştir.

Pandemi döneminde dünya genelinde toplam vaka ve ölüm oranları oldukça yüksektir. Ülkelerin Covid-19 salgını gibi olağanüstü durumlara karşı önceden hazırlanmış olması gereken acil durum stratejileri bu dönemde daha da önemli hale gelmiştir. Zira bu dönemde birçok gelişmiş ülkenin sağlık alt yapılarının yeterli olmadığı ve salgına karşı mücadelede etkisiz kaldığı görülmüştür.

Türkiye Covid-19 salgınını yönetmede önemli adımlar atarak virüsün etkilerini en aza indirmeye çalışmıştır. Dünyanın birçok ülkesinde yaşanan, hastaların sedyelerle hastane koridorlarında veya sokaklarda tedavi edildiği görüntüler Türkiye’de görülmemiştir. Virüsün ortaya çıktığı günden itibaren Sağlık Bakanlığı’nın özveriyle çalışarak hem ülke içerisindeki çoğu kurumla hem de uluslararası örgütlerle sürekli olarak temas halinde olması sürecin çok daha etkin yürütülmesini sağlamıştır. Alınan yeni karar ve düzenlemelerle iyi bir yönetim süreci geçirilmesinde hiç kuşkusuz Türkiye’nin son 20 yılda sağlık alanında attığı adımlar, yaptığı yenilikler ve dönüşümlerin bir sonucu olarak halk üzerinde güven duygusunu sağlamış olmasından kaynaklanmaktadır. Özellikle yakın zamanda hayata geçirilen “Sağlıkta Dönüşüm Programı’yla” olası bir acil durum anında müdahale edebilecek bir alt yapıya, kapasiteye ve tam donanıma sahip olmanın önü açılmıştır (Boyacı, 2020, s. 61). Böylece sağlık alanındaki yatırımlar artmış, sağlık altyapısı güçlendirilmiş, hastane kapasite, ekipman ve personel sayılarında sürekli olarak iyileştirmeler yapılmaya çalışılmıştır.

Bugün olduğu gibi pandemi boyutundaki salgın hastalıkların yönetimi oldukça zordur. Önceden hazırlanmış iyi bir acil durum stratejisinin, sağlık alt yapısının, ekipman ve personel sayılarının önemi bu dönemde çok daha iyi anlaşılmıştır. Türkiye bu dönemde uygulamaya koyduğu bir dizi yeni tedbirlerle birlikte üzerine çokça yük binen sağlık alanının yükünü hafifletmeye çalışmıştır. Bu uygulamalar;

- Operasyon Merkezi ve Bilim Kurulunun kurulması
- Yurt içi ve yurt dışı seyahat kısıtlamaları getirilmesi
- Okulların ve üniversitelerin kapatılarak uzaktan eğitime geçilmesi
- Kamuda ve özel sektörde esnek çalışma modeline geçilmesi
- Kısmi ve tam kapanma tedbirlerinin getirilmesi
- Vaka kontrol ve takip sistemlerinin kurulması
- Hızlı aşı tedariki

- Pandemi döneminde açılan yeni hastaneler

Bilim Kurulu'nun tavsiyeleri doğrultusunda alınan ve hayata geçirilen kararlar pandemi döneminde hayati rol oynamıştır. Böylece sürecin etkin yönetimi sağlanmaya çalışılmış ve yeni düzenlemeler salgının seyrine göre sürekli olarak yapılmaya devam etmiştir.

2020 yılında tüm dünyada yoğun bir şekilde yaşanan Covid-19 salgını nedeniyle ülkeler sağlık alanında yeni düzenlemelere gitmiştir. Türkiye de salgınla mücadelede yeni düzenlemeleri hayata geçirmiş ve yeni açılan hastanelerin yanında devlet hastanelerinin çoğu pandemi hastanesi olarak ilan edilmiştir. Devlet hastaneleri salgınla mücadele ederken, virüs tespit edilen hastaların dışında kalan ve tedaviye ihtiyaç duyan hastalar özel hastanelerin verdiği hizmetlerden faydalanmışlardır (Çelik, 2021). Türkiye'de sağlık alanında yaklaşık olarak kamu %70, özel sektör ise %30 oranında hizmet ağırlığına sahiptir. Pandemi döneminde salgın hastalığın artışına bağlı olarak devlet hastanelerinde yer bulamayan, salgının yoğunluğundan dolayı kalabalık ortamlara girmek istemeyen vatandaşların özel hastanelere yönlendirilmesi bu dönemde özel hastanelere talebi büyük oranda artırmıştır. Talebin artmasıyla salgından dolayı vatandaşların mağduriyet yaşamalarını önlemek için yeni düzenlemelere gidilmiştir. Yeni düzenlemelere göre pandemi olgularına yönelik uygulanan tanı ve tedaviler acil hal kapsamına alındığından sağlanan sağlık hizmetlerinden ilave bir ücret ödenmeyeceği açıklanmıştır. Buna göre Covid-19 hastalığının tanı ve tedavisinde devlet hastanelerinin yanında özel hastanelerde yapılan tüm işlem, girişim, tetkik, Polimeraz Zincir Reaksiyonu (PCR), antijen-antikör test ücreti ile hastane yatak ve yoğun bakım ücreti alınmayacak, bunlar pandemi döneminde SGK tarafından karşılanacaktır (İstanbul Tabip Odası, 2020). YKY anlayışının esnek yapısı sayesinde, ortaya çıkan salgın hastalık nedeniyle kapasiteleri zorlanan ve pandemi döneminde hastanelerden uzak kalmak isteyen vatandaşlar için özel hastanelere gidebilecekleri yeni bir düzenlemeye gidilmiştir. Yapılan düzenlemelerle hem bu dönemde pandemi hastaneleri olarak ilan edilen hastanelerin üzerlerine düşen yük bir nebze de olsa azalmış hem de bu dönemde virüs bulaşma riskinden dolayı devlet hastanelerine gitmek istemeyen vatandaşlar için de büyük kolaylık sağlanmıştır.

Pandemi döneminde hastanelere olan talep artmış ve bu dönemde hastaneler, yatak kapasiteleri ve ekipman yeterliliği hayati öneme sahip olmuştur. Sağlıkta

dönüşüm programıyla sağlık alanı iyileştirmeleri sürekli olarak devam etmiş ve hastanelere yatış oranlarının arttığı bu dönemde önemli katkılar sağlamıştır. Türkiye’de bugün 944’ü hastane, 8 bini aile sağlığı merkezi olmak üzere toplamda 14 binin üzerinde sağlık kuruluşu vatandaşlara hizmet vermektedir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2021a). Yalnızca 2020 yılında 9 ilde 17 büyük kapasiteli hastane açılarak hizmete girmiştir. 2021 yılında da 54 büyük kapasiteli hastanenin daha hizmete girmesinin beklendiği açıklanmıştır (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020f). Açılan hastanelerin yatak kapasiteleri 160 bini aşarken, hastanelerde 1 milyon 240 binin üzerinde sağlık çalışanı vatandaşlara sağlık hizmeti sunmaktadır (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2021a). Pandemi döneminde açılan ve sürece büyük katkı sağlayan bazı hastaneler aşağıda gösterilmiştir:

Tablo 2: Pandemi Döneminde Açılan Hastaneler

Hastane Adı	Yatak Kapasitesi	Açılış Tarihi
Mersin Üniversitesi Onkoloji Hastanesi	150	06.03.2020
Marmara Üniversitesi (MÜ) Pendik Eğitim ve Araştırma Hastanesi Başbüyük Ek Hizmet Binası	535	08.04.2020
Menteşe Devlet Hastanesi	100	16.05.2020
Prof. Dr. Feriha Öz Acil Durum Hastanesi	1008	29.05.2020
Yeşilköy Prof. Dr. Murat Dilmener Acil Durum Hastanesi	1008	31.05.2020
Hadımköy Dr. İsmail Niyazi Kurtulmuş Hastanesi	101	31.05.2020
Marmara Üniversitesi Prof. Dr. Asaf Ataseven Hastanesi	530	20.06.2020
Andırın Devlet Hastanesi	30	05.08.2020

Tablo 2- devamı

Bilecik Devlet Hastanesi	300	06.09.2020
Ceyhan Devlet Hastanesi	285	21.09.2020
Lüleburgaz Devlet Hastanesi	300	04.11.2020
Vezirköprü Devlet Hastanesi	200	23.11.2020
Bayburt Devlet Hastanesi	200	30.11.2020
Giresun Üniversitesi Eğitim ve Araştırma Hastanesi	350	07.12.2020
Batman Eğitim ve Araştırma Hastanesi	810	16.12.2020

Kaynak: Kamu Hastaneleri Genel Müdürlüğü. (2021). Sağlık tesisleri güncel listesi <https://khgm.saglik.gov.tr/>. (Erişim Tarihi: 07.11.2021).

Covid-19 ile mücadele döneminde 2020 yılının Mart ve Kasım aylarında kamu hastanelerinde toplam 12 bin 350 yatak kapasitesinde artış sağlanmıştır. Bu dönemde 4 bin 830 yeni sağlık tesisi, 4 bin 286 ek hizmet binası ile 1462 sağlık binası yeni yerlerine taşınmış ve mevcut hastaneler yatak kapasitelerini 1772 adet artırmıştır (Usul, 2021). Açılan yeni hastanelerle birlikte kapasitelerin artırılması özellikle pandemi döneminde mevcut hastanelerin üzerlerine düşen yükü önemli ölçüde azaltmıştır. İllere kurulan hastanelerin yanında ilçelere de modern hastaneler inşa edilerek hizmete sokulmuş ve bu hastaneler pandemi döneminde önemli bir rol üstlenmişlerdir.

Türkiye son yıllarda sağlık altyapısını ve hizmet kalitesini üst seviyelere çıkarma hedefiyle bu alanda önemli bir kapasite ve kalite artışı gerçekleştirmiştir. Pandemi döneminde mevcut hastane sayıları da dahil olmak üzere yeni açılan şehir hastaneleri diğer hastanelerin yükünü paylaşarak salgının yükünü hafifletmede önemli rol oynamıştır. Kapasitelerin artırılmasına rağmen virüsün yoğun yaşandığı özellikle Ekim ve Aralık 2020 arasındaki ikinci zirve döneminde yoğun bakım

doluluk oranları genel olarak %75-80 seviyelerine, bazı bölgelerde ise yatak doluluk oranları %90'a ulaşmıştır. Doluluk oranları %80 seviyeye ulaştığı zamanlarda hastaların yoğun bakıma ulaşma sürelerinin uzadığı görülmüştür.

Yukarıdaki bölümlerde bahsedildiği gibi birçok ülkenin sağlık altyapısı yetersiz kalarak bu dönemde durma noktasına gelmiştir. Türkiye son yıllarda attığı adımlarla sağlık altyapısını güçlendirmiş ve süreci karşılama ve yönetme açısından önemli adımlar atarak hastalığın hızını yavaşlatma ve minimize etmeye çalışmıştır. Sağlık Bakanlığı'nın süreci diğer kurumlarla ve halka yakın bir şekilde iş birliği içerisinde yönetmesi sürecin yönetilmesinde önemli bir etken olmuştur.

4.1.1.1. Pandemi Döneminde Önemli Rol Oynayan “Şehir Hastaneleri”

Covid-19 vaka sayılarının artmasıyla birlikte hastanelere her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyulan bir dönem yaşanmıştır. Salgının yoğun yaşandığı dönemlerde hastanelerin yatak kapasitelerinin doluluk oranları yüksek seviyelere ulaşmıştır. Devlet hastaneleri salgının yükünü omuzlarken bu dönemde öne çıkan şehir hastaneleri bu yükü hafifletmede devlet hastanelerine yardımcı olmuştur. Son yıllarda öne çıkan şehir hastaneleri büyük bütçeli yatırımlar olmaları gerekçesiyle bütçeye yük olacağı için eleştiriler getirilirken özellikle salgın döneminde yüksek kapasite ve olanakları bakımından bu dönemin salgın yükünü üstlenmesiyle sürece büyük katkıları olduğu tartışılmaz bir gerçektir.

Kamu Özel İşbirliği (Yap-Kirala-Devret) modeliyle 2013 yılında kurulan şehir hastaneleri bir yatırım finansman modelidir. Ortaya çıkan bu model kamu hizmetlerinin finansmanında, kamu hizmetlerinin sunumunda etkinliğin ve verimliliğin sağlanmasını amaçlayarak oluşturulan yapılanmalardır (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2018). Sağlık Bakanlığı'nın buradaki sorumluluğu sağlık hizmetlerinin sunumudur (Cerrahoğlu, 2016, s. 81). 2015 yılından itibaren yapılmaya başlayan ve yeni bir hastane türü olarak hizmet sunan şehir hastaneleri sağlık alanında öne çıkan projeler olmuştur. (Boyacı, 2021, s. 367). Sağlık Bakanlığı'na bağlı olarak hizmete sunulan şehir hastaneleri, devlet hastaneleri ve eğitim araştırma hastanelerinden farklı olarak yapılandırılmış bölgesel büyük sağlık kompleksleri olarak yapılmış ve her çeşit sağlık birimlerini bünyelerinde bulundurmaktadırlar. (Sözer, 2014, s. 238).

Pandemi döneminde de açılmaya devam eden şehir hastanelerinin bir kısmının yapımına devam edilmektedir. Aşağıdaki tabloda şimdiye kadar yapılan ve hedeflenen yılda açılması planlanan şehir hastaneleri gösterilmiştir:

Tablo 3: Şehir Hastaneleri

Hastane Adı	Yatak Kapasitesi	Projenin Bitiş Tarihi
Adana Şehir Hastanesi	1550	15.09.2017
Mersin Şehir Hastanesi	1294	03.02.2017
Isparta Şehir Hastanesi	755	24.03.2017
Yozgat Şehir Hastanesi	475	16.01.2017
Kayseri Şehir Hastanesi	1607	05.05.2018
Manisa Şehir Hastanesi	558	27.10.2018
Elazığ Şehir Hastanesi	1038	01.08.2018
Eskişehir Şehir Hastanesi	1081	30.10.2018
Ankara Bilkent Şehir Hastanesi	3711	14.03.2019
Bursa Şehir Hastanesi	1355	16.07.2019
İstanbul Prof. Dr. Cemil Taşçıoğlu Şehir Hastanesi	827	30.03.2020
İstanbul Başakşehir Çam ve Sakura Şehir Hastanesi	2682	20.04.2020
İstanbul Kartal Lütfi Kırdar Şehir Hastanesi	1161	04.07.2020
Konya Karatay Şehir Hastanesi	1250	05.08.2020

Tablo 3- devamı

Tekirdağ Şehir Hastanesi	486	13.11.2020
Erzurum Şehir Hastanesi	1574	17.07.2021
Kocaeli Şehir Hastanesi	1210	2021(Hedeflenen)
Kütahya Şehir Hastanesi	610	2021(Hedeflenen)
Ankara Etlik Şehir Hastanesi	3624	2021(Hedeflenen)
Gaziantep Şehir Hastanesi	1875	2021(Hedeflenen)
İzmir Bayraklı Şehir Hastanesi	2060	2021(Hedeflenen)

Kaynak: Kamu Hastaneleri Genel Müdürlüğü. (2020). Şehir hastaneleri. <https://khgmsehirhastaneleridb.saglik.gov.tr/TR-43796/sehir-hastanelerimiz.html>. (Erişim Tarihi: 03.11.2021).

2021 yılının Temmuz ayında açılan Erzurum Şehir Hastanesiyle birlikte şu ana kadar açılan şehir hastanelerinin yatak kapasitelerinin sayıları toplam 21 bin 404'e yükselmiştir. Pandemiden itibaren ise toplamda 13 bin 46 yatak kapasitesi eklenmiş ve vatandaşların hizmetine sunulmuştur. Yapımları hala devam eden projeler bulunmaktadır. Hizmete giren hastanelerin yatak kapasitelerine bakıldığında pandemi döneminde bu süreci rahatlatıcı bir etkiye sahip olduğu bir gerçektir. Son dönemde şehir hastaneleriyle daha da artan sağlık imkanlarına rağmen pandemi döneminde kapasiteler zorlanmış, kimi yerlerde tam kapasitelere varan doluluk oranları yaşanmıştır. Böylece bu hastanelerin varlığı devlet hastanelerinin üzerlerine düşen yükü paylaşarak sağlık alanının bu dönemde nefes alabilmesini sağlamıştır.

Şehir hastanelerinin salgın sürecine etkileri, sağladığı imkanlar, yatak kapasiteleri ve diğer hastanelerin üzerlerine düşen yükü paylaşmalarıdır. Yatak kapasiteleri ve imkanlarının fazlalığıyla bu dönemde öne çıkan sağlık kuruluşları olmuşlardır. Sadece pandemi döneminde 13 binden fazla yatak kapasitesiyle süreci diğer hastanelerle birlikte yürüterek pandemi sürecine katkı sağlamışlardır. Tek

kişilik yoğun bakım odaları, yüksek yatak kapasiteleri ve sağladığı diğer sosyal imkanlarla salgın sürecine önemli katkılar sağlamışlardır.

4.1.1.2. Pandemi Döneminde Filyasyon Uygulamaları

Salgınla mücadelede büyük fayda sağlayan uygulamaların başında filyasyon çalışmaları gelmektedir. Filyasyon bulaşıcı bir hastalık görüldüğünde koruyucu, önleyici ve kontrol önlemlerinin alınması amacıyla bulaşıcı hastalığın kaynağını bulmak ve temaslı kişilerin tespit edilebilmesi için yapılan çalışmalardır. Virüsle temasta bulunan kişiler 14 gün süreyle takip edilmektedir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2021b). Türkiye salgınla mücadelede önemli yer tutan filyasyon çalışmalarına büyük önem vermiştir. Vaka hızının düşürülmesinde önemli etkisi olan filyasyon uygulamaları, vaka tespitinden sonra kişilerin yakın temas halinde oldukları kişilerin tespit edilmesinde ve temaslı kişilerin kendilerini izole etmeleri konusunda uyarıldığı önemli bir çalışmadır.

Sağlık Bakanı Fahrettin Koca, yaptığı açıklamada her biri 3 kişiden oluşan 16 bin filyasyon ekibinin olduğunu paylaşmıştır. Bu ekipler ilk vakanın görülmesinden itibaren iz takibi yaparak sürece büyük katkı sağlamışlardır. Covid-19'a yakalanan kişinin son 4 gün içerisinde temaslı oldukları kişilerin takibi yapılarak o kişilere ulaşılmış, gerekli görüldüğünde PCR testleri yapılmış ve temaslı kişilere ilaçlar verilerek evlerinde izole kalmaları uyarılarında bulunulmuştur. İz takip yöntemiyle filyasyon ekipleri tarafından temaslı kişilerin %99'una 20 saatlik bir zaman dilimi içerisinde ulaşılabilmektedir. Filyasyon ekiplerinin sahada sürekli aktif halde bulunmalarıyla vakalar erken tespit edilmeye ve bulaşma oranının artmadan önüne geçilmesi sağlanmaya çalışılmış ve büyük oranda da başarılı olunmuştur (http-2). İz takip yöntemi sayesinde hastalığın erken tespit edilmesiyle birlikte tedaviye erken başlanarak hastalığı geçirme süresi düşmüş ve iyileşme oranlarında artış sağlanabilmektedir.

Salgınla mücadelede Sağlık Bakanlığı tarafından Halk Sağlığı Yönetim Sistemi (HSYS), Filyasyon ve İzolasyon Takip Sistemi (FİTAS), AŞILA ve Hayat Eve Sığar (HES) yeni uygulamalar geliştirilmiştir. Bu sistemler var olan E-nabız uygulaması, Hastane Bilgi Yönetim Sistemleri ve Aile Hekimliği Bilgi Sistemleri gibi pek çok sisteme entegre edilerek bilgilerin toplanıp işlenmesi ve bu bilgilerin

kullanılması ve dağıtılması konusunda etkin rol oynamıştır. HSYS sistemi ayrıca Merkezi Nüfus İdare Sistemi (MERNİS) ile de entegre edilerek kişilerin tüm bilgilerine ulaşılabilmesini sağlamıştır. Filyasyon uygulaması içinde FİTAS geliştirilmiş ve bu tür uygulamalarla güncel veri takibi, gerekli müdahale ve planlamaların yapılabilmesi kolaylaştırılmıştır. Bu dönemde yaygın kullanılan uygulamaların başında Hayat Eve Sığar (HES) uygulaması gelmektedir. Bu uygulama bireylerin kendi virüs takibinin yanında aile bireylerinin takibinin de yapılabildiği ve buldukları alanın risk durumlarını gözlemleyebildikleri bir uygulamadır (Gökler ve Metintaş, 2019).

HES uygulamasıyla hastalık bulaşmış ve temaslı olan kişilerin toplum içerisinde dolaşmalarının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Bu kişilerin toplum içerisinde dolaşmaları, sosyal alanlara girmeleri ve toplu ulaşım araçlarını kullanmalarına bu uygulamalarda görülen risk durumuna göre karar verilmektedir. Örneğin birçok yerde zorunlu HES kodu uygulamasıyla kişilerin risk durumları kontrol edilerek girişleri sağlanmıştır. Karantinada olması gerektiği halde dışarıda dolaşım halinde olan kişinin HES kodu gösteriminin zorunlu olduğu bir alana girmek veya toplu ulaşım hizmetlerinden yararlanmak istediğinde kişinin HES koduna bakılarak risk durumundan dolayı bu hizmetlere erişimi karantina süreci boyunca kısıtlanmıştır. Aynı zamanda bu uygulamayla bireyler gidecekleri yerlerin risk haritasına HES uygulamasıyla önceden bakarak karar verebilmişlerdir. Virüsün mutasyon geçirerek etkisini yitirmesi, aşılamanın artması ve toplumsal hayatı daha az etkilemesinden dolayı İçişleri Bakanlığı tarafından yayımlanan genelgeyle HES kodu uygulamasına ve bazı istisnalar dışında PCR testi uygulamasına son verilmiştir (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2022).

Kısacası filyasyon uygulaması Covid-19 salgınıyla mücadelede önemli bir rol oynamıştır. Bulaşıcı hastalığın kaynağını bularak virüsün bulaştığı ve bulaşmış olabileceği kişilerin takibini yaparak virüsün yayılım hızını düşürmek, erken tespit sayesinde hem hastalığın daha fazla kişiye bulaşmasını hem de erken tedaviyle virüsten etkilenme durumunu en aza indirmesi açısından önemlidir. Sayıları artırılan filyasyon ekipleri sahada sürekli olarak iz sürmüş ve temaslı kişilerin izole edilmelerini sağlamaya çalışmışlardır.

Salgın süreci boyunca YKY anlayışının hızlı ve pratik çözümler sunabilen yapısı sayesinde ortaya çıkan duruma karşı yeni uygulamalar geliştirilmiş ve

kullanımında olan bazı uygulamalara entegre edilerek süreç yönetiminde kolaylık sağlanmıştır. FİTAS, AŞILA ve HES gibi pandemi döneminde önemli fayda sağlayan uygulamalar geliştirilmiş ve hem sağlık çalışanlarının süreci takip ve koordineli bir şekilde yürütebilmelerini sağlarken hem de vatandaşların bilgi sahibi olmaları açısından oldukça önemlidir. Hayata geçirilen bu uygulamalarla salgın sürecinin kontrollü ve koordineli bir şekilde yönetilmesinin önü açılmıştır.

4.1.1.3. Pandemi Döneminde Sağlık Çalışanları

2019 Aralık ayından itibaren tüm dünyanın ana gündemi salgın hastalıkla mücadele olmuştur. Tüm dünyada salgın hastalıkla mücadele kapsamında çeşitli stratejiler geliştirilmiş ve hastalıktan hızlı bir şekilde kurtulmanın yolları aranmıştır. Politikacılar çeşitli stratejiler geliştirmek için uğraşırken, virüsle mücadelede en ön safhada mücadele eden sağlık çalışanları da salgın hastalığı ortadan kaldırmak için yoğun çaba göstermişlerdir.

Pandemi boyutuna ulaşan salgın hastalıklar halk sağlığını ciddi ölçüde tehdit etmesinden dolayı bu tehdidi ortadan kaldırmak için hastalıkla en önde mücadele eden sağlık çalışanları diğer meslek gruplarına göre çok daha fazla etkilenmektedir. Salgın hastalığın yoğun yaşandığı dönemler yüksek oranda can kaybına neden olmalarının yanında kişileri fiziksel ve ruhsal olarak da etkilemektedir. Bu dönemlerde yoğun şekilde çalışan sağlık çalışanlarının iş yükü artmakta, çalışanların fiziksel olarak etkilenmelerinin yanı sıra ruhsal yönden de sorunlar yaşamalarına neden olmaktadır.

Vakaların yoğun seyrettiği dönemlerde sağlık çalışanlarına duyulan ihtiyaç hiç kuşkusuz pandemi döneminde çok daha önemli hale gelmiş ve bu dönemin etkin yürütülebilmesi ve sağlık hizmetlerinde aksaklık yaşanmaması için uzmanlıklarına ihtiyaç duyulan sağlık çalışanları için çeşitli kısıtlamalar getirilmiştir. Salgın hastalığın etkilerinin arttığı dönemde Sağlık Bakanı Koca'nın sağlık çalışanlarıyla ilgili yeni getirilen düzenlemelerin olduğu genelge 81 ilin valiliklerine gönderilmiştir. Bu genelgeye göre:

- Merkez ve taşra teşkilatlarında görev yapan sağlık çalışanlarının hangi sebepten olursa olsun istifaları kabul edilmeyecek, yaş haddi ve

malülen emekli olanların dışında işten ayrılmalara izin verilmeyecektir.

- Görevde bulunan sağlık personelinin bir başka kuruma ataması yapılmış olsa da bu süreçte yer değiştiremeyecek, başka bir kurum ve kuruluşlara atama talep eden personellere de bu dönemde izin verilmeyecektir.
- Emekli olan sağlık çalışanının eşi emeklilik durumundan dolayı ataması yapılmayacaktır.
- Öğrenim durumundan dolayı, karşılıklı yer değiştirme ve engelli kadrolarına yapılacak olan atamalar yine bu dönemde ikinci bir emre kadar yapılamayacaktır.
- Sağlık personellerinin yıllık izinleri ve ücretli izinleri istisnalar dışında verilemeyecektir.
- Tüm sağlık personelleri hastalık, ölüm, evlilik ve yasal mazeretler dışında yıllık izin hakları ikinci bir emre kadar durdurulmuştur (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2021c).

Yayımlanan genelgeyle belirli bir döneme kadar sağlık çalışanlarının istifa, emeklilik, başka bir kuruma atamalarının yapılması, yer değiştirme ve zorunlu haller dışında izin hakları bu dönemde kısıtlanmıştır.

Salgınla mücadelede birinci basamakta görev yapan sağlık çalışanları hastalıktan toplumdaki bulaşma riskine oranla daha fazla risk barındıran çalışma gruplarıdır. Buna rağmen sağlık çalışanları salgınla mücadelede yoğun mesai harcayarak, salgını kontrol altına almak, can kayıplarının önüne geçmek ve hastalığın ortadan kaldırılması için büyük çaba sarf etmişlerdir. Bulaşma riskinin yüksek olması vaka sayılarının artmasına ve can kayıplarının yaşanmasına neden olmaktadır.

Türk Tabipler Birliği'nin Covid-19'dan dolayı hayatını kaybeden sağlık çalışanlarının güncel verilerini paylaştığı internet sayfasındaki verilere göre 19 Nisan 2022 tarihi itibariyle aradan geçen 2 yıllık sürede 504'ü aktif görevde olan 556 sağlık çalışanı hayatını kaybetmiştir ([http-3](http://3)).

Sağlık çalışanlarının salgınla birinci basamakta mücadele vermesinden dolayı diğer çalışma gruplarına göre hastalıktan daha fazla etkilenmektedirler. Özellikle bu dönemde çok önemli olan koruyucu ekipman (Tıbbi/N95 Maskeler,

Koruyucu Tulum/Önlük, gözlük vb.) temini oldukça önemlidir. Virüsün yoğun olduğu dönemlerde bazı koruyucu ekipman temininde eksikler yaşanmıştır. Bu durumda sağlık çalışanları koruyucu ekipmanları tekrar kullanmak zorunda kalmışlardır. Eylül 2020'de 14 ilde 2077 sağlık çalışanına koruyucu ekipmanları tekrar kullanıp kullanmadıkları sorulduğunda koruyucu ekipmanları tekrar kullanma oranı %62,4 olarak, değiştirme oranının ise %37,6 olduğu açıklanmıştır (Büyükbayrak, 2021). Burada dünyada virüsün aniden ortaya çıkmasının payı oldukça yüksektir. Pandemiden önce bu ekipmanlar tüm sağlık çalışanları tarafından kullanılmazken salgın hastalıktan dolayı ülkedeki tüm sağlık çalışanlarının koruyucu ekipmanları kullanmaları zorunlu ihtiyaç haline gelmiştir. İlk başta kullanılan ekipmanların yenisini temin etmede gecikmeler yaşansa da daha sonra bu ekipmanların sayısı yeterli seviyeye getirilmeye çalışılmıştır.

Salgının yükünü en ön safhada omuzlayan sağlık çalışanlarının bu dönemde yaşamış oldukları zorlukları yukarıda açıklanmaya çalışılmıştır. Bu zorlukların üstesinden gelebilmek için hem politikacılar hem de halk bu dönemde sağlık çalışanlarına destek vermeye çalışmışlardır. Sağlık Bakanlığı bu dönemde sağlık çalışanlarının gerek duyduğu ekipmanları temin etmede hızlı adımlar atmışlardır. Bunun yanında üniversite hastanelerinde Covid-19'a yönelik çalışma yapan sağlık çalışanlarına 4 ay süreyle ek ödeme yapılacağı açıklanmıştır. Aktif görevde olan sağlık çalışanlarının yüklerinin hafifletmek için bu dönemde sağlık personeli alımları da devam etmiştir. Sağlık Bakanı Koca'nın 2021 Kasım ayında yaptığı açıklamada 30 bini sözleşmeli 10 bini sürekli işçi statüsünde toplam 40 bin sağlık çalışanı alınacağını ve bu atamalarda mülakat yapılmadan puana göre yapılacağını açıklamıştır (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2021f). Aynı zamanda bu dönemde salgın hastalığın yayılmasının engellenmesine yönelik tedbirler kapsamında 24 Mart 2020 tarihinde Cumhurbaşkanı kararı ile sağlık personellerinin ulaşım ve konaklamalarına yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Yapılan düzenlemeyle sağlık hizmeti veren kamu ve özel tüm kurumlarda çalışan sağlık personelleri, belediyeler ve onlara bağlı kuruluşların yürüttüğü toplu taşıma hizmetlerinden ücretsiz olarak yararlanabilmişlerdir. Bunun yanında sağlık çalışanları görev yerlerine en yakın yerdeki kamu sosyal tesislerinde ücretsiz olarak kalmaları sağlanmıştır (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020g). Birçok otel ve pansiyon sahipleri de bu dönemde ücretsiz olarak kapılarını sağlık çalışanlarına açmışlardır. Yine bu dönemde sağlık çalışanlarına

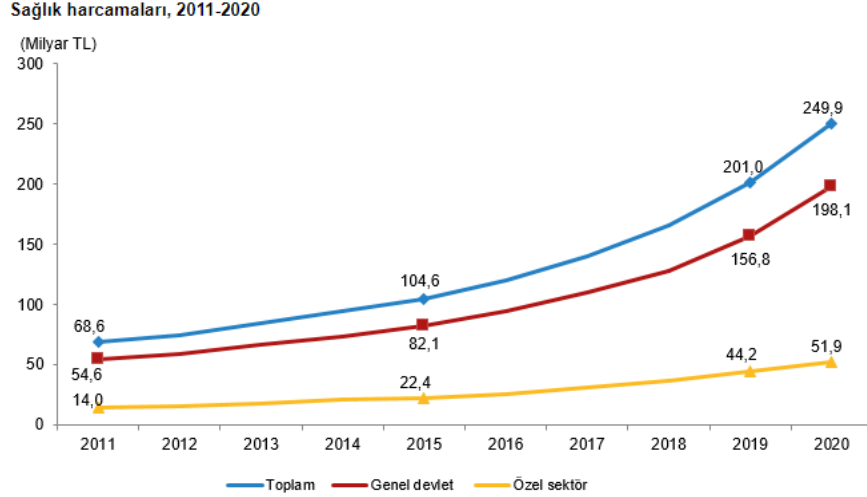
destek olmak için televizyon ve sosyal medya sayfalarından sürekli olarak destek paylaşımları yapılmıştır.

4.1.1.4. Pandemi Döneminde Sağlık Harcamaları

Tüm dünyada 2020-2021 yılları pandemi gölgesinde geçmiştir. 2022 yılına gelindiğinde ise Covid-19 salgını devam etmekte ve can kayıplarına sebebiyet vermektedir. Salgın hastalık olması sebebiyle bu dönemde sağlık yatırımları önemli ölçüde artmış ve sağlık harcamaları da buna paralel olarak artış göstermiştir.

Sağlık Bakanlığı için merkezi yönetim tarafından 2019 yılında 48 milyar 783 milyon Türk Lirası (TL) bütçe ayrılmışken, 2020 yılında 58 milyar 876 milyon TL (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2019), 2021 yılında 77 milyar 616 milyon TL (http-4) ve 2022 yılı Sağlık Bakanlığı için ayrılan bütçe ise 116 milyar 37 milyon TL (http-5) olarak açıklanmıştır.

Yayınlanan verilere göre 2011-2020 yılları arasındaki devlet ve özel sektör sağlık yatırımları aşağıdaki grafikte gösterilmiştir:

Şekil 3: 2011-2020 Yılları Arası Sağlık Harcamaları

Kaynak: TÜİK. (2021a). Sağlık harcamaları istatistikleri, 2020.

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Saglik-Harcamalari-Istatistikleri-2020-37192>. (Erişim Tarihi: 12.01.2022).

TÜİK verilerine göre 2019 yılında toplam sağlık harcamaları 201 milyar 30 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. 2020 yılında 198,1 milyar TL devlet ve 51,9 milyar özel sektör olmak üzere toplamda 249 milyar 932 milyon TL sağlık harcaması

yapılmıştır. Toplam sağlık harcamaları bir önceki yıla göre bu oran %24,3 artış göstermiştir. Toplam sağlık harcamalarının %79,2'si genel devlet bütçesinden karşılanmıştır. 2020 yılında cari sağlık harcamaları bir önceki yıla göre %23,8 artarak 233 milyar 62 milyon TL'ye yükselmiştir. Sağlık harcamaları kapsamındaki yatırımlar ise %31,9 artarak 16 milyar 870 milyon TL'ye ulaşmıştır.

Sağlık hizmeti sunucularına göre sağlık harcamaları, 2019, 2020

	(Milyon TL)			
	2019 ^(r)	Pay (%)	2020	Pay (%)
Toplam sağlık harcaması	201 031	100,0	249 932	100,0
Cari sağlık harcaması	188 237	93,6	233 062	93,3
Hastaneler	97 446	48,5	123 397	49,4
Evde hemşirelik bakımı	1	0,0	1	0,0
Ayakta bakım sunanlar	23 971	11,9	25 664	10,3
Perakende satış ve diğer tıbbi malzeme sunanlar	51 922	25,8	63 053	25,2
Halk sağlığı programlarının sunumu ve yönetimi	8 884	4,4	13 055	5,2
Genel sağlık yönetimi ve sigorta	949	0,5	1 166	0,5
Sınıflandırmamayan diğer kategori	5 065	2,5	6 726	2,7
Yatırım	12 794	6,4	16 870	6,7

Tablodaki rakamlar, yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.

(r) 2019 yılı verileri idari kayıtların güncellenmesi nedeniyle revize edilmiştir.

Şekil 4: Sağlık Hizmeti Sunucularına Göre Sağlık Harcamaları, 2019, 2020

Kaynak: TÜİK. (2021a). Sağlık harcamaları istatistikleri, 2020.

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Saglik-Harcamalari-Istatistikleri-2020-37192>. (Erişim Tarihi: 12.01.2022).

2020 yılının toplam sağlık harcamalarına bakıldığında ise harcamaların %49,4'ü hastanelere yapılmıştır. Sağlık harcamalarında en yüksek payı alan hastanelerden sonra %25,2 ile perakende satış ve diğer tıbbi malzeme sunanlar, sonrasında ise %10,3 ile ayakta bakım sunanlar olarak gerçekleşmiştir. Kişi başına düşen sağlık harcamaları bir önceki yıla göre %23,1 artarak 2 bin 997 TL'ye yükselmiştir.

Covid-19 pandemisi kapsamında 2021 yılının sonunda yapılan açıklamada alınan aşular için 17 milyar TL, malzeme ilaç ve tıbbi malzeme vb. alımları için 2 milyar TL, Covid-19 personel ek ödemeleri için yapılan tutarın ise 1,7 milyar TL olduğu açıklanmış ve bu dönemde toplamda 20,7 milyar TL cari harcama yapılmıştır (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2021a).

2019 yılının Aralık ayında ortaya çıkan ve 2020 yılında tüm dünyada etkili olan Covid-19 salgını sağlık harcamalarında artışa neden olmuştur. Salgın hastalığın hızlı bir şekilde yayılmasıyla birlikte hastanelerdeki doluluk oranları normal zamanlara göre daha da yükselmiştir. Pandemi döneminde tıbbi ekipman ve malzemelere duyulan ihtiyacın normal dönemlere göre daha fazla olması sağlık harcamalarının ciddi oranda yükselmesine neden olmuştur. Bu kapsamda pandemi koşullarında önemli ölçüde sağlık harcaması yapılmış ve sürecin gerektirdiği tüm koşullar hızlı bir şekilde yerine getirilmeye çalışılmıştır.

YKY anlayışının ortaya çıkan durumlara göre yeni çözümler üretebilmesi, kurum ve kuruluşların yapılarında koşullara göre hızlı değişiklikler yapabilmesi, çeşitli uygulamalar geliştirme ve var olan uygulamalarla uyumlu hale getirerek hizmete sunabilen dinamik yapısı sayesinde pandemi döneminde sağlık alanında hizmet veren çalışanlara kolaylıklar sağlamıştır. Hastane sayılarının artırılmasının yanında çoğu devlet hastanesinin pandemi hastanesi olarak hizmet vermesi sürecin daha etkin bir şekilde yürütülmesinin önünü açmıştır. YKY'nin esnek örgüt yapısı ve ekip yönelimli hizmet anlayışının bir görünümü olarak filyasyon uygulamalarının son derece etkin ve sonuç odaklı bir yaklaşım olarak sağlık sisteminin ve sağlık çalışanlarının yükünün hafiflemesinde önemli katkılar sağlamıştır. Hızlı bir şekilde uygulanan filyasyon çalışmalarının yanında hayata geçirilen uygulamalar sayesinde sürecin karmaşık bir hal almasının önüne geçilmiştir. Yapılan uygulamalar pandemi gibi zorlu koşullar altında çalışılan bu dönemde etkinlik ve verimliliği artırmaya dönük çabaları yansıtmaktadır.

4.1.2. Pandemi Döneminde Eğitim

Covid-19 salgını ortaya çıktığı günden itibaren tüm dünyadaki kurum ve kuruluşların işleyişini sekteye uğratmıştır. Covid-19 salgınının en çok etkilediği kurumların başında dünyadaki neredeyse tüm ülkelerde yüz yüze eğitim faaliyetlerine ara verildiği eğitim kurumları gelmektedir. UNESCO tarafından açıklanan verilere göre 191 ülkede okul öncesinden üniversiteye kadar tüm kademelerdeki yaklaşık 1,6 milyar öğrencinin Covid-19 salgınından dolayı eğitim hayatları sekteye uğramıştır. Her 10 öğrenciden 9'unun eğitim hayatı bu dönemde kesintiye uğramıştır. Öğrencilerin eğitim hayatlarının sekteye uğradığı bu dönemde

hızla uygulanmaya konulan eğitim politikalarıyla öğrenim sürecinin devamlılığı sağlanmaya çalışılmıştır.

Türkiye’de ilk vakanın görüldüğü 11 Mart 2020 tarihinden sonra yapılan açıklamayla 16 Mart 2020 tarihinden itibaren bir hafta süreyle ilk, orta ve lise kademelerinde eğitime ara verileceği, 23 Mart 2020 tarihinden itibaren de uzaktan eğitime geçileceği açıklanmıştır. Vaka yoğunluğunun artmasıyla birlikte 30 Nisan 2020’den 31 Mayıs 2020 tarihine kadar bu kararın uzatılması kararlaştırılmış ve sınavlar ertelenmiştir. Yükseköğretim kurumlarında ise 16 Mart 2020 tarihinde verilen 3 haftalık aranın ardından bu süre 2019-2020 bahar yarıyılına kapsayacak şekilde uzatılmış ve üniversitelere uzaktan eğitim hazırlıklarını tamamlamaları yönünde uyarılarda bulunulmuştur (Turan ve Çelikyay, 2020, s. 18). Virüsün yayılım hızının artması vaka ve ölüm oranlarının yükselmesine neden olmuş böylelikle 2020-2021 eğitim-öğretim sezonu da pandemi gölgesinde uzaktan eğitim süreciyle geçmiştir. Aşının bulunması ve aşılama oranlarının artmasıyla birlikte vakalar 30 binin altında seyrettiği dönemde 2021-2022 eğitim-öğretim yılı alınan önlemlerin ardından kapılarını uzun bir süreden sonra öğrencilere açmıştır.

Türkiye’de bulunan yaklaşık 25 milyon öğrencinin Covid-19 salgını nedeniyle okullarının kapanmasının ardından eğitim hayatları kesintiye uğramıştır. Uzaktan eğitimle geçen 1,5 yıllık sürede hem eğitimciler için hem de öğrenciler için zorlu süreçlerin yaşandığı bir dönem olmuştur.

Pandemi sürecinde kesintiye uğrayan eğitim sürecinde öğrencilerin eğitimlerini sürdürebilmeleri için yeni düzenlemelere gidilmiştir. Bu düzenlemeler aşağıda Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) ve Yükseköğretim Kurulu (YÖK)’nun eğitim faaliyetlerinde getirdiği yeni düzenlemeler şeklinde açıklanmıştır.

4.1.2.1. MEB’in Pandemi Dönemindeki Eğitim Politikaları

Türkiye’de ilk vakanın görüldüğü tarihten itibaren birçok alanda olduğu gibi eğitim alanında da uygulanacak politikaların belirlenmesi için hızlı adımlar atılmıştır. Buna göre okullardaki ara tatil süresi bir hafta erkene alınarak 16 Mart 2020 tarihinde başlamış ve sonrasında 23 Mart 2020 tarihinde uzaktan eğitim sürecine geçilmiştir. Derslerin internet ve televizyon aracılığıyla öğrencilere sunulmasıyla öğrencilerin eğitim hayatlarına devam edebilme imkanı sağlanmıştır.

MEB'in uzaktan eğitim altyapısını tamamlamasının ardından çevrimiçi (online) olarak dersler başlamış ve çeşitli uygulamalarla öğrencilere sunulmuştur. Bu dönemi öğrenciler ve ailelerle birlikte işbirliği içinde daha etkin bir biçimde sürdürülmesi söylemleri sürekli olarak yapılmıştır. Uzaktan eğitimle ilgili tüm süreçler zaman içerisinde anlatılmış ve eksik kalan yönler sürekli olarak iyileştirilmeye çalışılmıştır (Eren, 2020, s. 157). Covid-19 salgınının etkisinin artmasıyla birlikte öğretmenler ve öğrenciler daha önce tecrübe etmedikleri yeni tarzda bir eğitim modeliyle eğitim-öğretime devam etmişlerdir. Eğitimin devam etmesi açısından önemli bir yere sahip olsa da bu dönemde çeşitli nedenlerden dolayı bazı sorunlarla karşılaşıldığı görülmüştür.

Pandemi döneminde sosyal izolasyonu sağlamak amacıyla topluluk oluşturacak her türlü faaliyetin yapılmasına kısıtlama getirilmiştir. Bu faaliyetlerden biri de yüksek katılımlarla gerçekleştirilen sınavlardır. Bu dönemde yapılacak sınavlar vaka artışlarının önüne geçebilmek için ileri bir tarihe ertelenmiştir. Alınan önlemler ve aşılamanın hızlanmasıyla birlikte vaka oranlarındaki düşüş dikkate alınarak alınan önlemler çerçevesinde pandemi koşullarında okullar yaklaşık 1,5 yıllık bir kapanmanın ardından kapılarını tekrar öğrencilere açmıştır. Geçen uzun bir sürenin ardından öğrencilerin okula adapte olmaları, öğrenme kaybı yaşayan öğrenciler için desteklenmiş ek dersler ve etkinliklerle bu dönemi daha etkin ve verimli geçmesi amaçlanmıştır.

4.1.2.1.1. Uzaktan Eğitim Dönemi

Türkiye'de ilk vakanın görülmesinin ardından hızlı bir şekilde önlemler alınmaya başlanmış ve uzaktan eğitim sürecine geçilmiştir. Derslerin çevrimiçi (online) olarak devam edeceği bu süreçte derslerin Eğitim Bilişim Ağı (EBA) ve Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT) EBA aracılığıyla yapılacağı duyurulmuştur. Bu uygulamalara ek olarak uzaktan eğitim için oldukça kullanışlı olan Zoom uygulaması da dönemin tercih edilen diğer bir uygulaması olmuştur. Altyapı hazırlıklarının tamamlanmasının ardından ilk ders 23 Mart 2020 tarihinde dönemin Milli Eğitim Bakanı tarafından EBA ve TRT EBA platformlarından verilerek yaklaşık 1,5 yıl süren uzaktan eğitim süreci başlamıştır.

Pandemi döneminde öğrenciler okul merkezli eğitim sisteminden ev merkezli eğitim sistemine geçerek daha önce deneyimlemedikleri yeni bir eğitim modelini tecrübe etme fırsatı bulmuşlardır. Türkiye’de MEB’e bağlı eğitim kurumlarında eğitim gören yaklaşık 18 milyon öğrenci eğitim faaliyetlerine uzaktan eğitimle devam etmiştir. Uzaktan eğitim, öğrencilerin eğitimlerine yüz yüze devam edemeyeceği olağan üstü durumlarda önemli bir görev üstlenerek milyonlarca öğrencinin eğitimin faaliyetlerine devam etmelerini sağlamıştır.

Salgın döneminde öğrencilerin eğitimlerine devam etmelerini sağlayan uzaktan eğitim modeli önemli rol üstlenmesinin yanı sıra bu dönemin koşullarına bağlı olarak ortaya çıkan sorunlar da gün yüzüne çıkmıştır. Okullarda yapılan eğitimlerde daha az görülen materyal eksiklikleri, sınıfta yaşanan öğretim güçlükleri, eğitim olanaklarındaki farklılıklar, ekonomik düzey farklılıklarından kaynaklı kısıtlamalar ve eşitsizlikler uzaktan eğitim sürecinde daha farklı bir boyut kazanmıştır. Yüz yüze eğitimde yaşanan farklılıklar, kısıtlama ve çatışmalar, ev merkezli uygulanan bir sistemde daha farklı bir boyutta kendini göstermiştir. Öğrencilerin eğitimlerine uzaktan eğitim modeliyle devam edebilmeleri için hem internet altyapılarının hem de bilgisayar, tablet ve televizyon gibi gerekli teknolojik aletlere sahip olmaları gerekmektedir. Türkiye’de ailelerin ekonomik koşullarına bağlı olarak her öğrencinin teknolojik altyapı ve imkanlarının yeterliliği ile teknolojik aletlere erişim ve kullanımın eşit düzeyde olmadığı ortaya konmuştur (Güngörer, 2020, s. 400). Buna bağlı olarak yeni eğitim modelinin sağladığı faydaların yanında ortaya çıkan sorunların da hızlı bir şekilde çözüme kavuşturulması gerekli hale gelmiştir.

MEB, “2020 Küresel Salgın Döneminde Uzaktan Eğitim İzleme ve Değerlendirme Raporu” yayınlamış ve bu rapora göre 1,1 milyon öğrencinin internetinin, 227 bin öğrencinin de televizyonlarının olmadığı ve öğrencilerin yalnızca %76’sının derslere katılabildiğini açıklamıştır. Öğrencilerin %24’ü yani 3 milyon 645 bin öğrencinin uzaktan eğitimle yapılan derslere katılamadığı, %23’ünün tamamen katıldığı ve %53,3’ünün de bazı derslere katıldıkları belirtilmiştir. Öğrencilerin %50’sinin uzaktan eğitim ve EBA uygulamalarından faydalanamadıkları belirlenmiştir (Candoğan, 2021). Öğrenciler uzaktan eğitime katılamadıkları durumlarda dersleri takip etmekte zorlanmış, bazı konuları öğrenememe ve geri kalma gibi sorunlarla karşılaştığı görülmüştür. Derslere çeşitli

sebeplerden dolayı katılım sağlayamayan öğrenciler için yapılan destekler kapsamında bu dönemde; EBA uygulamasına erişim sağlayamayan öğrenciler için 81 ilde 14 bin 500 adet EBA destek noktası kurulmuştur (MEB, 2020a). Aynı zamanda MEB'den yapılan açıklamada 21 Eylül 2020 tarihi ile 22 Ocak 2021 tarihleri arasında 445 bin 750 öğrenciye tablet dağıtılmıştır (Kalelioğlu, 2021). Tabletlerde ayrıca 25 GB'a kadar kotalı internet paketinin de yer alacağı belirtilmiştir (MEB, 2020a). Yapılan desteklerle birlikte öğrencilerin uzaktan eğitim süreçlerine katılım sağlayabilmeleri ve derslerinden geri kalmalarının önüne geçilmeye çalışılmıştır.

4.1.2.1.2. Sınavların Ertelenmesi

Pandemi döneminde uygulamaya konulan tedbirlerden biri de topluluk hali gerektiren her türlü faaliyetlerin kısıtlanması dahilinde sınavların ertelenmesi olmuştur. MEB bünyesinde yapılan birçok sınav vardır ve merkezi sınav sistemiyle yapılan bu sınavlara girecek kişilerin topluluk halini alması ve virüs yayılımının artmasından dolayı bu artışın önüne geçebilmek için “Açık Öğretim Ortaokul ve Lise Sınavları”, “Motorlu Taşıt Sürücü Kursiyerleri Sınavı” (MTSKS) ve “Liselere Geçiş Sistemi” (LGS) gibi yüksek katılım gerektiren sınavlar bu dönemde ileri bir tarihe ertelenmiştir. Böylece yalnızca yukarıda belirtilen sınavların ertelenmesiyle farklı zamanlarda 4 milyondan fazla insanın, virüsün yoğun olduğu dönemde toplum içerisindeki dolaşımı engellenerek virüsün yayılım hızının artmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Ertelenen sınavların yapılacağı tarihlerde ek tedbirler alınmış ve pandemi koşullarında alınan önlemler doğrultusunda sınavlar gerçekleştirilmiştir. Alınan tedbirler kapsamında yurt genelinde yaklaşık 1,5 milyon öğrencinin katılacağı LGS sınavı için İçişleri Bakanlığı tarafından bir genelde yayınlanmış ve bu genelgeye göre; 20 Haziran Cumartesi günü belirtilen istisnalar dışında saat 09:00 ile 15:00 arasında 81 ilde sokağa çıkma kısıtlaması uygulanacağı ve sınav binasına toplu taşıma araçları ile ulaşacak öğrencilerin yanında bir refakatçi, özel araçla ulaşım sağlayacak öğrencilerin de sürücü ile birlikte bir yakını sınav saatlerinde kısıtlamalardan muaf tutulacağı açıklanmıştır. (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020c)

Artırılan önlemler çerçevesinde öğrenciler kendi okudukları okullarda sınavlara girmeleri sağlanmıştır. Sınav tedbirleri kapsamında sınav yapılan okul ve

sınıf sayıları da bu dönemde artırılmıştır. 2019 yılında 3 bin 873 sınav yapılan okul bulunmakta iken 2020 yılında okul sayısı 18 bin 139'a, sınıf sayısı da 59 bin 568'den 111 bin 918'e çıkarılmıştır. Sosyal mesafe tedbirleri kapsamında girişlerde 1 metrelik sosyal mesafe kuralı uygulanmıştır. Aynı zamanda öğrencilere maske ve ıslak mendil dağıtımını da sınav öncesinde yapılmıştır. (Aktaş, 2020). İlerleyen dönemlerde yapılan sınavlarda da sosyal mesafe kapsamında uygulanan tedbirler devam ettirilmiştir.

4.1.2.1.3. Okulların Tekrar Açılması ve Alınan Önlemler

Covid-19 salgını birçok alanda olduğu gibi eğitim alanında da bir takım yeni düzenlemeler yapılmasını ve okulların yaklaşık 1,5 senedir uzaktan eğitimle devam ettiği bir süreci zorunlu kılmıştır. Öğrenciler 2019-2020 eğitim-öğretim dönemini Mart ayından başlayarak dönem sonuna kadar, 2020-2021 eğitim-öğretim döneminin ise tamamını uzaktan eğitimle evlerinde geçirmişlerdir. Salgın hastalıkla birlikte yaşanan bu süreçte birçok tedbir alınmış, vakaların düşmesi ve salgının bitirilmesi için oldukça yoğun çaba sarf edilmiştir. İlerleyen zamanlarda dünyada aşının bulunmasıyla birlikte aşılama hızlanmaya başlamış ve virüsle mücadele farklı boyuta taşınmıştır. Ülkemizde de aşılamanın artmasıyla birlikte vakaların 30 bin bandında seyrettiği dönemde 2021-2022 eğitim-öğretim faaliyetlerinin yüz yüze devam edilmesi kararı alınmış ve 1,5 senenin ardından okullar tekrar açılmıştır.

Okulların açılmasıyla birlikte dolaşımın artacağından dolayı topluluk halinde bulunan öğrencilerin virüsten korunabilmeleri için belli başlı önlemlerin alınması gerekli hale gelmiştir. Bu kapsamda Milli Eğitim Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı'nın ortak hazırladığı "Covid-19 Salgınında Okullarda Alınması Gereken Önlemler Rehberi" il milli eğitim müdürlüklerine gönderilerek uygulanması gereken tedbirler belirtilmiştir. Kapsamlı bir şekilde hazırlanan rehberde öğrencilerin, öğretmenlerin velilerin ve diğer çalışanların uyması gereken kurallar detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Hazırlanan rehberle birlikte getirilen bazı yeni düzenlemeler aşağıdaki gibidir (MEB, 2021a);

- Okullarda çalışan tüm personelin aşılmasının eksiksiz olması,
- Okul içerisinde maske, mesafe ve temizlik kurallarına dikkat edilmesi
- Sınıfların havalandırılması ve dışarıdan ziyaretçi kabulü yapılmaması
- Teneffüs ve beslenme saatlerinin farklı zamanlarda yapılması

- Ders sürelerinin 40 dakikayı aşmaması

Görüldüğü gibi okulların açılmasıyla birlikte alınan tedbirler artırılmış ve yüz yüze eğitimin devam etmesi kararlılığı bu tedbirler çerçevesinde sürdürülmeye çalışılmıştır.

Alınan tedbirler kapsamında açılan okullarda virüsün görülmesi durumunda atılacak adımlar da önceden belirlenmiş ve MEB tarafından yayınlanmıştır. MEB ve Sağlık Bakanlığı tarafından hazırlanan “Okullarda Covid-19 Pozitif Vaka Çıkması Durumunda Yapılması Gereken Uygulamalar Rehberi”ne göre sınıflarda pozitif vaka görülmesi durumunda öğrenciler izlemeye alınıp okula devam edecektir. Öğretmenlerin Covid-19 test sonuçlarının pozitif çıkmaları durumunda da aynı şekilde bir yol izlenecek ve test sonucu pozitif çıkan öğretmen izlenmeye alınıp ders vermeye devam edecektir (MEB, 2021b). Uygulanan tedbirler ve süreler virüsün etkisini kaybettiği dönemde kademeli olarak azaltılmış ve sonrasında kaldırılmıştır.

Alınan tedbirler doğrultusunda açılan okullarda tehlikeli boyutlara ulaşan vaka artışları görülmemiştir. Böylelikle 2021-2022 eğitim-öğretim dönemi alınan önlemlerle birlikte devam etmiştir.

4.1.2.1.4. Pandemi Döneminde Yaşanan “Öğrenme Kaybı’nın”

Giderilmesi

Yaklaşık 1,5 yıldır uzaktan eğitimle derslerine devam eden öğrencilerin bu dönemde yaşadıkları çeşitli sorunlar sonucunda bazılarının öğrenme kaybı yaşadıkları tespit edilmiştir. Basit bir şekilde ifade etmek gerekirse öğrenme kaybı; öğrencilerin okul dönemlerinde öğrendikleri bilgileri okulların ara vermesiyle unutmaları şeklinde tanımlanabilir. Öğrenme kayıpları normal koşullarda yaz tatillerinde gerçekleşen bir olay olarak karşımıza çıkarken pandemi gibi olağan üstü durumlarda bu ifade farklı bir boyut kazanmıştır (http-6). Bu dönemde öğrencilerin daha önce tecrübe etmedikleri bir tarzda eğitim modeliyle derslere başlamaları çeşitli bir takım sorunları da beraberinde getirmiştir.

Öğrenme kaybı, sağlık sorunları, teknolojik sorunlar, paydaşlardan kaynaklı sorunlar ve öğrenme-öğretme süreçleriyle ilgili sorunlar kapsamında değerlendirilebilir. Paydaşlardan kaynaklı sorunlara bakıldığında uzaktan eğitime hazırlıksız yakalanan ebeveyn ve öğretmenlerin velilerle iletişimi sağlayamadıkları

ve öğretmenler için karmaşıklık ve stres durumu yer almaktadır. Teknolojik aletlere ulaşamama, teknolojik yetersizlikler ve öğretmenlerin teknolojideki imkansızlıkları teknolojik sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Öğrenci, öğretmen ve öğrenci velilerinin kendilerini iyi hissetmemeleri, beslenmedeki yetersizlikler, şiddet ve sömürü etkisi altında olma ve sosyal izolasyonda sağlık sorunları olarak belirtilmektedir (Sarı ve Nayır, 2020, s. 966-967). Tüm bu sorunların sonucu olarak öğrenciler öğrenme kaybı yaşabilmekte okuldan ayrılma gibi durumlarla karşı karşıya kalabilmektedirler.

Uzaktan eğitim modeliyle işlenen dersler teknolojik altyapı ve imkanların yeterliliğinde etkin ve verimli bir şekilde sağlanabileceğinden pandemi döneminde bu olanaklara sahip olamayan öğrenciler eğitimden yeterli oranda faydalanamamışlardır. Buna göre bu dönemde her öğrencinin eşit fırsatlara sahip olmadığı göz önünde bulundurularak eğitimde fırsat eşitliği sağlanabilmesi için gerekli tespitler ve adımlar atılmaya çalışılmıştır.

MEB yaptığı çalışmayla pandemi sürecinde okullarından uzak kalan 4,5 milyon öğrencinin öğrenme kaybı yaşadığını açıklamıştır. Bu kayıpların giderilmesi için telafi eğitimleri, bunların yanında öğrenci, öğretmen ve velilere, rehberlik ve psikolojik desteğinde verileceği bakanlık tarafından açıklanmıştır. 7. 8. 11. ve 12. sınıflar için Türkçe, Matematik ve Fen Bilimleri alanında destek kursları açılmıştır. Okulların yüz yüze eğitime başlamasıyla birlikte MEB salgın hastalığın etkilerini azaltmak için psiko-sosyal çalışmalar başlatmıştır. 256 Rehberlik ve Araştırma Merkezi'nde (RAM) görev yapan rehber öğretmen ve psikolojik danışmanlara ilk olarak "Salgın Hastalık Sonrası Psikolojik Sağlamlığı Güçlendirmek ve Öğrencilerin Okula Uyumunu Desteklemek" konulu eğitimler verilmiştir. Bunun yanında okulların açılmasıyla birlikte öğrencilere uygulanacak "Salgın Hastalık Psiko-eğitim Programları" ile bilgilendirmeler yapılmıştır. Okulların yüz yüze eğitime başlamasının ardından iki haftalık süreçte rehber öğretmen ve psikolojik danışmanlar gözetiminde okul öncesinden 12. sınıfa kadar 10 milyon öğrenciye sınıf ve şube rehber öğretmenleri aracılığıyla "Salgın Hastalık Psiko-eğitim Programı" uygulanmıştır. Öğretmen ve öğrencilerin yanı sıra bu dönemde üzerlerine yük binen 2 milyon 316 bin öğrenci velilerine de psiko-eğitim desteği verilmiştir (MEB, 2022). Öğrencilere verilen telafi eğitimlerinin yanında öğretmen ve velilere de uygulanan

psiko-sosyal eğitimler ile uzun sürenin ardından açılan okullara adapte olunması ve okul döneminin daha etkin bir şekilde geçirilmesi amaçlanmıştır.

4.1.2.2. YÖK'ün Pandemi Dönemindeki Eğitim Politikaları

Türkiye'de Covid-19 virüsünün görülmesinin ardından okulların tatil edilip uzaktan eğitim-öğretim dönemine geçilmesiyle birlikte üniversiteler de yüz yüze eğitime ara vermiş ve hızlı bir şekilde uzaktan eğitim hazırlıklarını tamamlanmaları istenmiştir.

Covid-19 virüsünün ülkemizde görülmesinin ardından 12 Mart 2020 tarihinde cumhurbaşkanlığı bünyesinde acil toplantı yapılmış ve toplantı sonrası alınan kararlar YÖK tarafından paylaşılmıştır. Toplantı sonrası açıklanan kararlara göre; üniversitelerin 16 Mart 2020 tarihinden itibaren 3 hafta eğitime ara vereceği bildirilmiştir. Üniversitelerde bulunan 60 yaş ve üzeri kronik rahatsızlığı bulunanların, hamilelerin, yasal süt hakkı izni bulunanların, engelli çalışanların, kanser, bağışıklık ve solunum yolu vb. rahatsızlıkları bulunan dezavantajlı grupların 12 gün boyunca idari izinli sayılacağı açıklanmıştır. Akademik ve idari personellerin bu dönemde önceden planlanmış olsa dahi yurtdışına çıkışları iptal edilmiş bunlarla birlikte akademik değişim programları, sosyal ve kültürel faaliyetler ile spor müsabakaları iptal edilmiştir. Staj, intörlük ve uygulamalı eğitim gören öğrencilerin eğitimlerine de bu dönemde ara verilmiştir. Yüz yüze eğitime ara verilen bu dönemde son yıllarda YÖK tarafından başlatılan "Yükseköğretimde Dijital Dönüşüm Projesi" kapsamında 120 üniversitede uzaktan eğitim imkanıyla 2 milyondan fazla öğrenciye eğitim verme imkanı bulunan üniversitelerin bu dönemdeki talepleri ve destek ihtiyaçlarının karşılanarak sürecin daha etkin ve verimli geçmesi yönünde karar alınmıştır. Tüm bunların yanında sürecin daha dinamik bir şekilde ilerleyebilmesi için rektör yardımcılarının başkanlığında bir komisyon kurulması kararlaştırılmıştır (YÖK, 2020a). Alınan tedbir kararlarıyla dolaşımın ve virüs yayılımının önüne geçilmesinin yanında derslerin devamlılığının da etkin ve verimli bir şekilde yürütülebilmesi amaçlanmıştır.

MEB'e bağlı eğitim kurumlarında olduğu gibi 23 Mart 2020 tarihinde üniversitelerin de eğitim-öğretime uzaktan eğitim yoluyla devam etmesi kararlaştırılmış ve salgın hastalığın yol açtığı vaka ve ölüm artışlarına bağlı olarak

2019-2020 eğitim-öğretim yılı bahar döneminin sonuna kadar uzaktan eğitimle devam edeceği açıklanmıştır. Bu dönemde YÖK Dersleri Projesi kapsamında uzaktan eğitim hazırlıkları tamamlanmış ve YÖK Dersleri Platformu akademisyenlerin ve öğrencilerin erişimine açılmıştır (Eren, 2020, s. 159-160). Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM) tarafından yapılan sınavlar bu dönemde ertelenmiş, ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencilerine bu dönemde kayıt dondurma veya erteleme hakkı verilmiştir. Bu dönemde uygulamalı eğitim gören veya staj yapan öğrencilere ödev ve dosya teslimi yaparak kolaylık sağlanacağı bildirilmiştir. Alınan kararlarla bahar döneminin sonuna kadar devam eden uzaktan eğitim süreci 2020-2021 eğitim-öğretim yılını kapsayacak şekilde uzatılmış ve uzaktan eğitim artık yeni bir eğitim modeli olarak hayatımıza girmiştir.

Üniversitelerde öğrenim gören öğrenciler bu dönemde MEB'e bağlı olan kurumlarda öğrenim gören öğrencilerin teknolojik aletleri imkan dahilinde kullanabilme ve olası sorunları çözebilmeleri konusunda daha bilinçli oldukları için avantajlı konumdadırlar. Bu sebepten dolayı üniversite öğrencileri uzaktan eğitim sürecine daha kolay adapte olmuşlardır. Üniversite öğrencileri için uzaktan eğitim sürecinde karşılaşılan sorunlar ise diğer gruplarda sayılan problemlere paralel olarak teknolojik altyapı imkan dahilinde yaşanan sıkıntılar, eğitim içerikleri konusunda yaşanan sıkıntılar vb. olarak değerlendirilebilir. Bu sorunlar zaman içerisinde giderilmeye çalışılmış ve uzaktan eğitim süreci 2021-2022 eğitim-öğretim yılına kadar devam etmiştir.

4.1.2.2.1. YKS Barajının Düşürülmesi

2020 ve 2021 senesinde yapılan sınavlar olağan koşullarda yapılmadığı için bu döneme özel bir takım kararların alınması gerekli hale gelmiştir. Buna göre 27-28 Haziran 2020 tarihinde gerçekleştirilmiş olan YKS (Yükseköğretim Kurumları Sınavı) sınavında baraj puanı düşürülmüş ve sınav süresi uzatılmıştır. Yapılan açıklamada yalnızca bu yıllı sınırlı kalmak koşuluyla lisans programlarını tercih edebilmek için geçerli baraj puanı normalde 180 iken bu baraj 170'e çekilmiştir. Sınav süresinde de değişiklik yapıldığı açıklanmış ve normalde 135 dakika olan süresi 30 dakika daha ilave edilerek 165 dakikaya çıkarılmıştır (YÖK, 2020b). Pandemi koşullarında yapılan ilk üniversite sınavında belirtilen ek kararlar alınmış

ve pandemi koşulları göz önünde bulundurularak öğrencilere destek sağlanmaya çalışılmıştır.

Pandemi koşullarında gerçekleştirilen eğitim-öğretim süreci dikkate alınarak 2021 yılında yapılan YKS baraj puanları için de ek kararlar alınmıştır. Alınan kararlara göre YKS baraj puanı 150'ye indirilmiş, ilave ek yerleştirme puanları da Temel Yeterlilik Testi'nde (TYT) 140, Alan Yeterlilik Testleri (AYT) ve Yabancı Dil Testi'nde (YDT) ise baraj puanı 170 olarak uygulanmıştır. Ek yerleştirmeye ilave bir ek yerleştirme hakkı daha öğrencilere tanınmıştır. (YÖK, 2020b). Bir önceki yıl yapılan sınavda verilen 30 dakika ek süre bu sınavda verilmemiştir. Son 2 senedir yapılan YKS sınavları pandemi koşullarında gerçekleştirildiğinden alınan ilave kararlar doğrultusunda yapılmış ve yapılan yeni düzenlemelerle öğrencilere zorlu geçen dönemin ardından yapılan sınavlarda bu şekilde bir kolaylık sağlanmaya çalışılmıştır.

4.1.2.2. Kayıt Dondurma ve Erteleme Hakkı

Salgın hastalığın patlak vermesiyle birlikte eğitim alanında yeni düzenlemelere ihtiyaç duyulmuş ve kural koyucular mağduriyet oluşmaması için hızlı adımlar atarak sürecin etkilerini en aza indirmeye çalışmışlardır. Bu adımlardan biri de öğrencilere kayıt dondurma ve erteleme hakkı tanınması olmuştur.

Salgın sürecinde derslerin uzaktan eğitimle devam etmesinin ardından evlerine dönen öğrencilerden bazıları internet erişim sıkıntısı, bilgisayar temini vb. sıkıntılar yaşadıklarını YÖK'e bildirerek derslere uzaktan eğitimle devam edemeyen öğrenciler için mağduriyetlerin giderilmelerini talep etmişlerdir. YÖK bu koşulları ve gelen talepleri dikkate alarak ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin talep etmeleri halinde 2019-2020 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde kayıtlarını dondurabileceği ve bu sürenin azami süreden sayılmayacağını açıklamıştır. Yüksek lisans ve doktora öğrencileri tez aşamasında olanlar için tez dönemlerinde eğitimlerine uzaktan ya da kayıt dondurma haklarından yararlanabilme durumları danışman hocalarıyla görüşüp görüş alındıktan sonra üniversite yönetim kurulu kararıyla belirlenebilecektir. Tez döneminde olan ve azami süresi biten öğrenciler için ise eğitime ara verilen süre kadar bu öğrencilere ek süre verileceği açıklanmıştır. Tez savunması ve yeterlilik sınavları için de denetlenebilir ortam ve

şartların sağlanması ve aynı zamanda kayıt altına alınması koşuluyla dijital imkanlarla gerçekleştirilebileceği imkanı sağlanmıştır. Bu imkanların yanında erteleme ve kayıt dondurma haklarından da yararlanabilecekleri açıklanmıştır. Bu karara göre tez savunma ve yeterlilik sınavları dijital imkanlar sağlanarak video konferans ve diğer canlı bağlantı platformları kullanılarak yapılabileceğini, isteyen öğrencilerin de erteleme ve kayıt dondurma haklarının bulunduğu belirtilmiştir (YÖK, 2020b). Pandemi koşullarında getirilen bu yenilikler öğrenciler için önemli bir fırsat oluşturmuştur. Çeşitli sebeplerden dolayı eğitimleri kesintiye uğrayan ve uzaktan eğitim fırsatlarından yararlanamayan öğrenciler için bu tür yenilikler getirilerek çeşitli haklar tanınmıştır.

4.1.2.2.3. Hibrit Eğitim Modeliyle Yüz Yüze Eğitimin Başlaması

Pandemi koşullarında alınan tedbirler ve aşılama oranlarının artması vaka ve ölüm oranlarının düşmesini sağlamıştır. Vaka ve ölüm oranlarının düşüş göstermesinin ardından yaklaşık 1,5 senedir devam eden uzaktan eğitim sürecinden yüz yüze eğitim sürecine geçileceği kararlaştırılmıştır. Böylelikle alınan tedbirler doğrultusunda 2021-2022 eğitim-öğretim yılı yüz yüze eğitimle başlamıştır.

YÖK tarafından yapılan açıklamada 2020 yılında YÖK, Türk Standardları Enstitüsü (TSE) ve Sağlık Bakanlığı'nın birlikte sağlıklı kampüs uygulamaları konusunda üniversiteler için bir rehber oluşturulduğu ve 2021 yılında da üniversitelerin açılmasıyla bu rehberin güncellendiği belirtilmiştir. Rehberde belirtilen önlemlere göre; kampüslerde ve dersliklerde maske ve mesafe kurallarına uyulması, ders saatlerinin sınırlı tutulması, blok derslerin yapılmaması ve dersliklerin sürekli olarak havalandırılması gibi önemli düzenlemeler yapılmıştır. Yüz yüze eğitime başlanan bu dönemde derslerin hibrit bir şekilde devam edileceği açıklanmıştır. Hibrit eğitim uygulamasına göre derslerin veya herhangi bir dersin %40'ı uzaktan eğitimle yapılabilecektir. Böylelikle bir taraftan yüz yüze eğitim devam ederken bir taraftan da uzaktan eğitim faaliyetlerine devam edilmesi sağlanmıştır. Bu uygulamayla ilgili yapılan bir başka açıklama ise derslerin uzaktan eğitimde her zaman çevrimiçi (online) bir şekilde uygulanmayacağı şeklindedir. Yapılan açıklamada derslere ait notların ve materyallerin önceden sisteme yüklenebileceği belirtilmiştir. Böylelikle istenilen zamanda sisteme yüklenen

materyallere, videolara ve ders notlarına ulaşılacaktır (YÖK, 2021a). Alınan tedbirler doğrultusunda başlayan eğitim-öğretim dönemi öğrencilere önemli bir fırsat sunmuştur. Böylelikle derslerin devamlılığı sağlanmış ve hibrit eğitim modeliyle öğrencilerin eğitimlerine devam etmeleri sağlanmıştır.

Pandemi döneminde salgın hastalıktan etkilenen kesimden gelen taleplere duyarlı hareket ederek ve aynı zamanda başka kurumlarla da işbirliği içerisinde iyi bir yönetim süreci geçirilmiştir. Böylelikle YKY anlayışının hızlı karar alabilen yapısı sayesinde birçok yeni düzenleme hayata geçirilerek eğitim-öğretimin devamlılığının önündeki engeller kaldırılmaya çalışılmıştır. Salgın hastalığın yayılım göstermesiyle, eğitim kurumlarının yapısı pandemi koşullarına göre yeniden düzenlenmiş ve tüm kademelerde eğitim-öğretime ara verilerek hızlı bir şekilde uzaktan öğretime geçilmiştir. Dijital süreç uzaktan eğitim materyallerine doğru giderken pandemi dönemi bu süreci daha da hızlandırmıştır. Dijitalleşme sürecinin hızlandığı bu dönemde MEB'in altyapısını hazırlamış olduğu EBA uygulamasının ekranlara taşınması ve bazı online ders altyapılarının devreye alınmasıyla sürecin etkin bir şekilde yönetimi sağlanmaya çalışılmıştır. Pandemi koşullarında topluluk halinde bulunulmaması için bu dönemde yapılan sınavlar ertelenmiştir. MEB ve YÖK pandemi döneminde yeni düzenlemeleri hayata geçirmişlerdir. MEB tarafından pandemi döneminde materyal eksikliği yaşayan ve derslere katılım sağlayamayan öğrencilerin öğrenme kaybı yaşadığı tespit edilmiş ve yaşanan sorunları ortadan kaldırmak için hızlı adımlar atılarak öğrencilere tablet ve bilgisayar yardımlarının yanında çeşitli destek programları uygulanmıştır. YÖK tarafından da hızlı bir şekilde adımlar atılmış ve yeni düzenlemelere gidilmiştir. Bu dönemde uzaktan eğitime geçilmiş ve dersler çevrimiçi platformda devam etmiştir. Yapılan sınavlarda baraj puanlarının düşürülmesi ve ek tercih haklarının tanınması gibi yeni kararlar alınmıştır. Pandemi koşulları göz önüne alınarak bu dönemde öğrencilere kayıt dondurma ve erteleme hakları tanınmıştır. Bu aşamada uzaktan, yüz yüze ya da hibrit eğitim kararının üniversite senatolarınca alınması, okullarda vaka sayılarının takip edilmesi ve gerektiğinde sınıf kapatılması ve gerekli diğer tedbirlerin okul yöneticileri tarafından alınması vb. uygulamalarla YKY yaklaşımının yönetimde ve karar almada çok yönlü değerlendirme yapabilen, yetkilendirilmiş, esnek yöneticilere verdiği önemin haklılığını göstermektedir.

4.1.3. Pandemi Döneminde Ekonomi

Ortaya çıkmasının ardından kısa süre içerisinde tüm dünyada etkisini gösteren Covid-19 salgını ülkelerin faaliyet gösterdikleri neredeyse tüm alanlarda sorunlara yol açmıştır. Virüsün yayılım hızının tüm dünyada artmasıyla birlikte devletler hızlı bir şekilde tedbirler alarak virüsün etkilerini yok etmeye çalışmışlardır. Bu doğrultuda özellikle 2020 yılı tüm dünyada kısıtlamaların uygulamada olduğu bir dönem olmuş ve bu kısıtlamalar 2021 yılının ortalarına kadar devam etmiştir.

2020 yılı salgının etkilerinin yoğun yaşandığı bir dönem olmasının yanı sıra virüs hakkında yeterince bilgi sahibi olunmadığı kaotik bir ortamda devletler virüsle mücadele kapsamında politikalar üretmeye çalışmışlardır. Devletlerin virüsle mücadele kapsamında öncelikli olarak uyguladıkları politika kapanma uygulamaları olmuştur. Bu dönemde insanların sosyal ortamlara girişleri mümkün olduğunca kısıtlanmış ve virüsün insanlar arasında yayılmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Bu koşullarda ekonomik sorunlar yaşanmaya başlamış ve birçok sektörde faaliyetler durma noktasına gelmiştir.

Salgın hastalığın etkilerinin yoğun olduğu ve kısıtlamaların hayata geçirildiği dönemde tüm dünyada üretim miktarları ciddi oranda azalmıştır. Bunların yanında ülkelerin istihdam oranları azalmış, tedarik zincirlerinde sorunlar yaşanmıştır. Kişilerin ve işletmelerin gelirleri de pandemi döneminde büyük oranda azalış göstermiştir. Yaşanan sıkıntılı süreçle birlikte enflasyon oranları artmış, döviz kurları yükselmiş, üretim yavaşlamış, ihracat oranlarında düşüşler yaşanmış ve ülke ekonomilerinde büyük kayıpların yaşandığı bir dönem olmuştur. Devletler bu kayıpların önüne geçebilmek için vatandaşlara ve salgından etkilenen sektörlerle çeşitli destekler vererek yaşanan sıkıntıların önüne geçmeye çalışmışlardır.

Covid-19 salgını Türkiye’de ortaya çıktığı 2020 yılının Mart ayından itibaren ekonomik faaliyetleri etkilemeye başlamış ve Nisan ayı itibariyle salgının etkileri tüm ekonomiye yansımıştır. Üretim faaliyetlerinin yavaşladığı, turizm gelirlerinin büyük oranda düştüğü ve hizmet sektörü faaliyetlerinin salgın seyrine göre yavaşladığı veya durduğu bu ortamda politikacılar çeşitli desteklerle oluşan mağduriyetlerin önüne geçilmesi için çeşitli adımlar atmışlardır. İş yerleri uzun süre kapalı kalan kişiler için bu dönemde kira yardımları, vergi muafiyetleri ve borç ertelemeleri gibi çeşitli destekler verilmiştir. Aynı zamanda bu dönemde işyerlerinin

çalışanlarını işten çıkarmalarda mağduriyet oluşmaması için belli süre zarfında kısıtlanmıştır. Birçok alanda faaliyetlerin sektöre uğradığı bu dönemde ülke için hayati önem arz eden alanlarda üretimler kontrollü bir şekilde devam etmiştir.

Covid-19 salgını birçok alanda olduğu gibi ekonomi alanında da büyük tahribatlara yol açmış ve devletlerin ekonomiye müdahalesinin yoğun olduğu bir dönem yaşanmıştır. Bu dönemde yaşanan makro ekonomik sıkıntılar piyasaların kendilerinin halledecekleri boyutu aştığı ve devlet eliyle piyasalara müdahale edilmesinin istendiği bir dönem olmuştur. Ekonomide yaşanan sorunların devlet eliyle çözüme kavuşturulması ve bu dönemde piyasalara sürekli olarak müdahalesi GKY anlayışının tekrar gündeme gelmesine ve YKY anlayışının devletin ekonomiye müdahalede bulunmaması gerektiği düşüncesinin sorgulandığı bir dönem yaşanmasına neden olmuştur.

Bu bölümde, salgının etkilerinin yoğun bir şekilde hissedildiği 2020-2021 yıllarındaki bazı ekonomik verilerin yanında, Covid-19 salgınının çalışma hayatında oluşturduğu sıkıntılar, istihdam oranlarının düşmesi ve ülke ekonomisinde önemli paya sahip olan turizm sektörünün yaşadığı sorunlar ele alınmıştır. Son olarak bu dönemde hayata geçirilen sosyal politikalar da detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Büyüme: Covid-19 salgınının ortaya çıkmasıyla birlikte tüm dünyada üretim faaliyetleri yavaşlamış ve bazı alanlarda bu faaliyetlere sınırlamalar getirilmiştir. Aynı zamanda hizmet ve perakende sektörlerinde faaliyet gösteren pek çok işletmenin faaliyetleri de geçici olarak durdurulmuştur. Salgın hastalık dolayısıyla birçok alanda faaliyetlerin sınırlanması veya tamamen durdurulması istihdam oranlarının düşmesine, üretim miktarının azalmasına ve ekonomik verilerde ciddi oranda düşüşlerin yaşanmasına neden olmuştur.

OECD verilerine göre sınırların kapatıldığı, tedarik zincirlerinin bozulduğu ve milyonlarca kişinin işsiz kaldığı 2020 yılında dünya ekonomisi %3,4 oranında küçülmüştür (OECD, 2020). 2021 yılı dünya ekonomik büyüme oranına bakıldığında ise bu oran %5,5 olarak gerçekleşmiştir (Dünya Bankası, 2022). OECD, Dünya ekonomisinin, 2022 yılında %4,3 oranında büyüyeceği tahmininde bulunmuştur. Virüsün sürekli olarak mutasyon geçirmesi ile salgının hızlı bir şekilde yayılmaya devam etmesinden dolayı küresel ekonominin büyüme hızının 2023 yılının sonuna

kadar yavaşlamaya devam edeceğini açıklamış ve 2022 büyüme tahminini değiştirerek %4,3'den %4,1'e indirmiştir (OECD, 2021).

GSYH sonuçları, IV. Çeyrek: Ekim-Aralık, 2021					
Yıl	Çeyrek	GSYH			Değişim oranı (%)
		Cari fiyatlarla (Milyon TL)	Cari fiyatlarla (Milyon \$)	Zincirlenmiş hacim endeksi	
2020	Yıllık	5 046 883	716 902	179,2	1,8
	I	1 071 223	176 200	161,3	4,4
	II	1 037 692	152 585	153,0	-10,4
	III	1 413 883	196 582	198,8	6,3
	IV	1 524 085	191 535	203,8	6,2
2021	Yıllık	7 209 040	802 678	198,9	11,0
	I ^(r)	1 390 704	188 655	173,0	7,3
	II ^(r)	1 585 213	189 072	186,5	21,9
	III ^(r)	1 919 314	225 983	213,8	7,5
	IV	2 313 810	198 968	222,4	9,1

(r) ilgili çeyreklerde revizyon yapılmıştır.

Şekil 5: Dönemsel Gayrisafi Yurt İçi Hasıla

Kaynak: TÜİK. (2022a). Dönemsel gayrisafi yurt içi hasıla, iv. çeyrek: ekim-aralık 2020. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Donemsel-Gayrisafi-Yurt-Ici-Hasila-IV.-Ceyrek:-Ekim-Aralik-2021-45548>. (Erişim Tarihi: 10.03.2022).

Salgın hastalığın etkilerinin yoğun yaşandığı 2020 yılında üretim kapasitelerinde yaşanan düşüşler ve çeşitli sorunlar dünya ekonomisinin küçülmesine neden olmuştur. Türkiye ekonomisi ise yalnızca 2020 yılının 2. çeyreğinde %10,4 oranında küçülmüş diğer dönemlerde ekonomik verilerdeki yükseliş devam etmiştir. Yıllık bazda bakıldığında Türkiye ekonomisi bir önceki yıla göre %1,8 oranında büyümüş, 2021 yılına gelindiğinde ise Türkiye ekonomisinde bir önceki yıla göre %11 oranında büyüme gerçekleşmiştir.

Enflasyon: Covid-19 salgınıyla birlikte yavaşlayan üretim faaliyetleri sonucunda enflasyon oranlarında sürekli olarak yukarı yönlü bir artışın yaşanmasına neden olmuştur. Üretim maliyetleri döviz kurlarının yükselmesine bağlı olarak artmış ve bu dönemde fiyatlar sürekli olarak bir artış eğilimine girmiştir. Salgın hastalığın ortaya çıktığı 2019 yılının son döneminde Türkiye'de Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) %11,84 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2022b).

2020 yılının Mart ayından itibaren birçok alanda getirilen kısıtlama ve yasaklamaların sonucunda enflasyon oranlarında yukarı yönlü artış yaşanmış ve yıllık TÜFE oranı %14,60 olarak gerçekleşmiştir. 2021 yılında da enflasyon oranlarının yukarı yönlü yükselişi sürmüştü ve yıllık TÜFE oranı %36,08 oranında

gerçeklemiştir (TÜİK, 2022b). Bu oranlara bakıldığında yıllık tüketici enflasyonu 2002 Eylül ayından bu yana en yüksek seviyeye çıkmıştır (http-7).

Fiyatların sürekli olarak artışını ifade eden enflasyon paranın alım gücünü düşürerek üretici ve tüketicilere zorlu bir dönem yaşatmıştır. Özellikle 2021 yılının son çeyreğinde kısa süre içerisinde sürekli olarak fiyat artışları yaşanmış ve bu durum hem piyasalar hem de toplum üzerinde ciddi sorunlara yol açmıştır. Alınan maaşlar sabit kalırken fiyatların sürekli olarak artması geçimi zorlaştırmış ve bunun önüne geçilmesi gerekliliğini ortaya koymuştur. Bunların yanında fiyatların sürekli olarak artması fırsatçılığın çoğalmasına ve stokçuluğun bu dönemde artmasına neden olmuştur. Bu dönemde birçok üretici ürünlerini depolarında saklamış ve piyasaya sürmemiştir. Piyasada az bulunan ürünlerin fiyatları daha da yükselmiş ve bu dönemde fahiş fiyat artışları yaşanmıştır. Aşağıda ana harcama gruplarına göre TÜFE ve değişim oranları aşağıdaki gibidir:

Ana harcama grupları	Harcama grubu ağırlıkları	Değişim oranı (%)				Endeks
		Bir önceki aya göre	Bir önceki yılın Aralık ayına göre	Bir önceki yılın aynı ayına göre	On iki aylık ortalamalara göre	
TÜFE	100,00	13,58	36,08	36,08	19,60	686,95
Gıda ve alkolsüz içecekler	25,94	15,99	43,80	43,80	24,28	874,42
Alkollü içecekler ve tütün	4,88	11,21	20,02	20,02	4,75	1 046,98
Giyim ve ayakkabı	5,87	7,35	20,13	20,13	8,35	317,78
Konut	15,36	4,56	28,57	28,57	17,72	686,80
Ev eşyası	8,64	16,54	40,95	40,95	25,05	620,66
Sağlık	3,25	3,55	20,52	20,52	18,40	364,42
Ulaştırma	15,49	28,49	53,66	53,66	26,61	791,13
Haberleşme	4,64	3,65	8,76	8,76	6,54	175,25
Eğlence ve kültür	3,01	10,17	25,46	25,46	12,78	399,87
Eğitim	2,28	0,13	17,23	17,23	11,84	512,48
Lokanta ve oteller	5,91	9,81	40,85	40,85	21,53	1 038,39
Çeşitli mal ve hizmetler	4,73	13,71	35,37	35,37	19,47	999,42

Şekil 6: Ana Harcama Gruplarına Göre TÜFE ve Değişim Oranları

Kaynak: TÜİK. (2022b). Enflasyon ve fiyat.

<https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=enflasyon-ve-fiyat-106>. (25.04.2022).

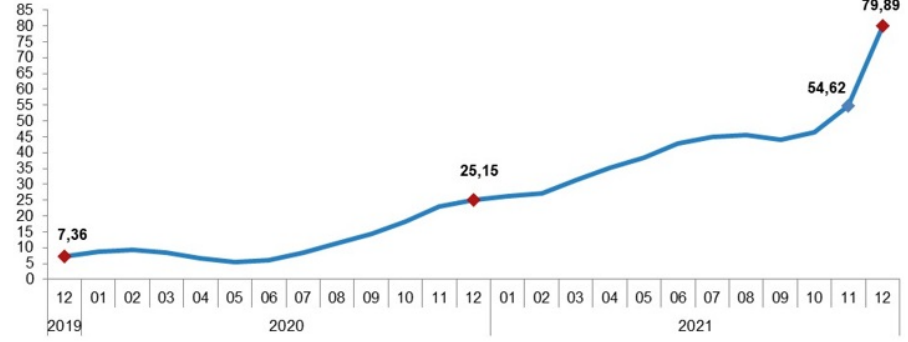
2021 yılının Aralık ayı TÜFE ve değişim oranlarına bakıldığında aradan geçen bir yıllık süre içerisinde en yüksek artış ulaşırmada yaşanmış, bu artışı ev eşyaları takip etmiş ve diğer ana harcama gruplarında da aylık ve yıllık bazda yüksek artışlar yaşanmıştır.

Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi (Yİ-ÜFE) oranları da bu dönemde artış göstermiş ve üretim maliyetlerinin artması sonucu fiyatlar yükselmiştir.

Yİ-ÜFE değişim oranları (%), Aralık 2021

	Aralık 2021	Aralık 2020	Aralık 2019
Bir önceki aya göre	19,08	2,36	0,69
Bir önceki yılın Aralık ayına göre	79,89	25,15	7,36
Bir önceki yılın aynı ayına göre	79,89	25,15	7,36
On iki aylık ortalamalara göre	43,86	12,18	17,56

Yİ-ÜFE yıllık değişim oranı (%), Aralık 2021

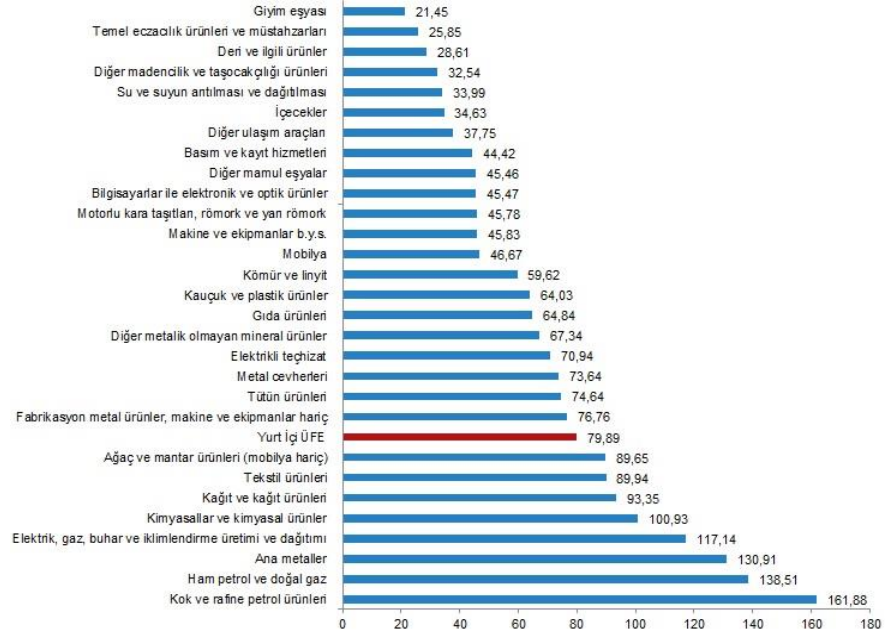

Şekil 7: Yİ-ÜFE Değişim Oranları (%), Aralık 2021

Kaynak: TÜİK. (2022b). Enflasyon ve fiyat.

<https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=enflasyon-ve-fiyat-106>. (Erişim Tarihi: 25.04.2022).

Şekil 7’de bakıldığında Yurtiçi ÜFE’de Aralık ayında bir önceki yılın aynı ayına göre %79,89 oranında gerçekleşmiştir. Bu oran 2002 yılının Şubat ayından itibaren görülen en yüksek üretici enflasyonu olarak kaydedilmiştir (http-7).

Şekil 8: Sektörlere Göre Yİ-ÜFE Yıllık Değişim Oranları (%), Aralık 2021

Kaynak: TÜİK. (2022b). Enflasyon ve fiyat.

<https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=enflasyon-ve-fiyat-106>. (25.04.2022).

Sektörlere göre Yİ-ÜFE yıllık değişim oranlarına bakıldığında ise en yüksek değişim enerji alanında yaşanmıştır. Kok ve rafine petrol ürünlerinde yıllık %161,88, ham petrol ve doğalgazda % 138,51, elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtımında ise %117,14 oranında artış gerçekleşmiştir

Döviz kurlarının yükselmesine bağlı olarak üretim maliyetlerinin artması sonucunda piyasaya sürülen ürünlerde sürekli olarak fiyat artışları yaşanmıştır. Özellikle 2021'in son çeyreğinde döviz kurlarında ciddi oranda artışlar yaşanmış ve Aralık ayına gelindiğinde dolar 18 TL, euro ise 20 TL'yi aşarak rekor kırmıştır. (TCMB, 2021a). Fiyatların yüksek seviyelere ulaşmasından sonra hükümet tarafından piyasalara çeşitli müdahalelerde bulunulmuştur. Döviz kurlarının yükselişini durdurmak ve aşağı yönlü bir ivme kazandırmak için Merkez Bankası (MB) bu dönemde döviz kurlarına 5 kez müdahale etmiş olması döviz kurlarının aşağı yönde hareket etmesinde etkili olmuştur. Merkez Bankası döviz kurlarının ciddi oranda yükselmesinin ardından;

- 1. Müdahalesi 01.12.2021 tarihinde 844 milyon dolar,
- 2. Müdahalesi 03.12.2021 tarihinde 504 milyon dolar,
- 3. Müdahalesi 10.12.2021 tarihinde 687 milyon dolar,
- 4. Müdahalesi 13.12.2021 tarihinde 3 milyar 120 milyon dolar

- 5. Müdahalesi 17.12.2021 tarihinde 2 milyar 123 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir (TCMB, 2021b).

Merkez Bankasının yaptığı müdahalelerin ardından döviz kurlarında düşüşler yaşansa da yükseliş tekrar devam etmiştir.

Cumhurbaşkanının 2021 yılının son kabine toplantısı sonrası TL mevduatıyla ilgili yeni bir sisteme geçileceğini açıklamasının ardından döviz kurlarında ciddi bir düşüş yaşanmıştır. Yeni oluşturulan “Kur Korunmalı TL Vadeli Mevduat” sistemine göre kurdaki dalgalanmaları durdurmak için alınacak olan tedbirlerin Cumhurbaşkanı tarafından açıklanmasının ardından TL karşısında 18,43 seviyelerine kadar yükselen dolar %30’un üzerinde değer kaybetmiş ve 12,27 TL seviyelerine gerilemiştir, euro ise 20,60 seviyelerinden 14,78 TL seviyelerine gerilemiştir. Kurdaki dalgalanmaların önüne geçmek için serbest piyasa ekonomisi şartlarında yeni uygulamaların devreye alınacağı açıklanmış ve kur korunmalı TL vadeli mevduat modeli devreye sokulmuştur (T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2022).

Bu modelde amaç Türk Lirası’na olan talebi artırmak ve dövize olan talebi azaltarak fiyatları aşağı yönlü çekmektir. Yapılan açıklamaların ardından döviz kurlarında ciddi oranda düşüşler yaşanmıştır. Aynı zamanda bu dönemde ülkedeki iş adamları tarafından da yüklü miktarlarda döviz bozdurulmuştur. Döviz kurlarının aşağı yönlü seyrinde piyasaya yüklü miktarda giren dövizlerin de büyük oranda etkileri olmuştur. Açıklanan ekonomi modeli sonrası TL mevduatlarının toplamı 18 Şubat 2022 tarihi itibarıyla 591 milyar TL’ye ulaşmıştır (T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2022). Döviz kurlarının aşağı yönlü çekilmesi artan üretim maliyetlerinin de düşmesine neden olmuş ve ürün fiyatlarında ki aşırı artışlarda kademe kademe düşüşler yaşanmıştır.

Bu dönemde fiyatların sürekli olarak artması denetimlerin de çoğalmasına neden olmuş, ürün boyutlarında ve fiyatlarında oynama yapıp haksız kazanç sağlamaya çalışan kişilere ve firmalara cezalar kesilmiştir. Aynı zamanda market ürünlerindeki yüksek fiyat artışlarının önüne geçmek ve piyasada bir denge sağlayabilmek için bu dönemde Tarım Kredi Kooperatiflerinin sayıları da artırılmıştır.

Salgın hastalığın getirdiği çeşitli sorunlar ekonomiyi olumsuz yönde etkilemiştir. Yukarıdaki bölümde görüldüğü gibi pandemi döneminde devletin

ekonomiye yoğun müdahalede bulunduğu bir dönem yaşanmış ve ekonomide yaşanan sorunlara karşı devlet yeni düzenlemeler devreye sokarak çeşitli desteklerle ekonomiyi içerisinde bulunduğu durumdan kurtarmayı amaçlamıştır. Bu durum YKY anlayışının özellikle ekonomi alanında liberal düşünce tarzına ters düşmektedir. Çünkü devletin ekonomik alandaki rolünü özel sektöre bırakması anlayışı bu dönemde tam tersi bir istikamette seyretmiş ve dönemin koşulları nedeniyle alınan kararlarda tek aktör olarak devlet yer almıştır.

Asgari Ücret: Covid-19 salgını nedeniyle yaşanan ekonomik sıkıntılar sonucunda artan üretim maliyetleriyle birlikte satılan ürünlerin fiyatlarında bu dönemde yüksek artışlar yaşanmıştır. Bu koşullarda kişinin en temel ihtiyaçları olan yiyecek, barınma, ısınma ve giyecek gibi ihtiyaçların karşılanmasında dönemin koşullarına bağlı olarak hesaplanan asgari ücret pandemi döneminde en çok merak edilen konuların başında gelmiştir. Sene başında verilmeye başlanan asgari ücret salgın hastalığın patlak vermesiyle oluşan, özellikle 2021 yılının sonunda yaşanan fiyat artışlarına karşı yetersiz kalmış ve asgari ücret oranında ciddi bir artışın yapılması gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu dönemde döviz kurlarının yükselmesi ve yaşanan enflasyonist ortamda ürün fiyatları sürekli artarken asgari ücretin sabit kalması alım gücünü düşürmüştür. 2019, 2020, 2021 ve 2022 yıllarının asgari ücret fiyatları aşağıdaki gibidir:

Tablo 4: 2019-2022 Asgari Ücret Göstergeleri

Asgari Ücret(TL)	2019		2020		2021		2022	
	Net	Brüt	Net	Brüt	Net	Brüt	Net	Brüt
	2.020,90	2.558,40	2.324,71	2.943,00	2.825,90	3.577,50	4.253,40	5.004,00

Kaynak: T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2021a). Asgari ücret. <https://www.csgb.gov.tr/asgari-ucret/>. (Erişim Tarihi: 26.12.2021).

Tablo 4'te gösterilen asgari ücret verilerine bakıldığında, 2020 pandemi gölgesinde geçen bir sene olmuş ve salgının ekonomik boyutlarının hissedildiği bu dönemde 2020 yılının net asgari ücret miktarı %21,56 oranında artırılarak 2021 net asgari ücret miktarı 2 bin 825 liraya yükseltilmiştir. 2021 yılında pandemi koşulları devam etmiş ve bu dönemde döviz kurlarında artışlar yaşanması üretim maliyetlerinin yükselmesine neden olmuş ve buna bağlı olarak enflasyon oranları

önemli ölçüde artmıştır. Paranın alım gücünün düşmesi geçimi zorlaştırmış ve yeni yılda belirlenecek olan asgari ücret miktarının bu koşullara göre artırılması beklentisini oluşturmuştur. Bu etkiler hesaba katılarak 2022 yılında bir önceki yılın net asgari ücret miktarı %50 oranında arttırılmış ve 4 bin 253 lira olarak belirlenmiştir.

2021 Aralık ayının son haftalarında tüm ücret ve maaşların asgari ücret kısmının vergilendirilmesiyle ilgili yeni bir düzenlemeye gidilmiş, tüm ücret ve maaşların asgari ücret tutarından gelir ve damga vergisi alınmaması kararlaştırılmıştır (http-8). Yeni yapılan düzenlemeyle birlikte ücret gelirlerinin vergilendirilmesinde asgari ücretin aylık brüt tutarının %85'i gelir vergisinden istisna edilmesinden dolayı "Asgari Geçim İndirimi"nin uygulama alanı kalmamış ve yürürlükten kaldırılmıştır. Yapılan yeni vergi düzenlemesine göre hizmet erbabına ödenen ücretlerin aylık brüt asgari ücrete denk gelen kısmı üzerinden damga vergisi alınmayacağı da yine bu dönemde uygulamaya konulan yeni düzenlemelerden biridir (Atalay ve Balta, 2021).

4.1.3.1. Pandemi Döneminde Uygulanan Maliye Politikaları

Ortaya çıkmasının ardından kısa süre içerisinde küresel boyuta ulaşan Covid-19 salgınından dolayı yaşanan ekonomik durgunluk sonucunda bu dönemde uygulanacak olan maliye politikalarının önemi artmıştır. Ortaya çıkan krizin ekonomik sonuçları, yaşanan diğer krizlerden daha büyük ve kapsamlı maliye politikalarının devreye alınmasını gerekli hale getirmiştir. Bu kapsamda birçok ülkede olduğu gibi Türkiye de Covid-19 salgınının olumsuz etkilediği ekonomiyi içerisinde bulunduğu durumdan kurtarmak için genişletici maliye politikaları uygulamıştır (Fırat, 2020, s. 209-222).

Türkiye yaşanan salgının ekonomi üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak için çeşitli maliye politikası tedbirleri almış ve bu tedbirlerin kapsamı; Covid-19 salgınından en fazla etkilenen sektörler ve endüstriler için ekonomik teşvikler, hanehalkları için çeşitli sosyal yardımlar ve vatandaşlara gelir destekleri sağlanması şeklinde olmuştur (Özili ve Arun, 2020, s. 15).

Covid-19 salgınından dolayı yaşanan ekonomik sorunlara ve bu sorunlara bağlı olarak istihdam üzerinde oluşan olumsuz etkileri ortadan kaldırmak için ilgili

bakanlıklar, kurum ve kuruluşlar çeşitli destek paketleri açıklayarak bu etkileri en aza indirmeyi ve ortadan kaldırmayı amaçlamışlardır. Bu dönemde ekonomide ve istihdamda yaşanan sıkıntıları aşmak ve daha birçok alan için kapsamlı bir ekonomik destek paketi devreye sokulmuştur. Cumhurbaşkanı tarafından 18 Mart 2020 tarihinde “Ekonomik İstikrar Kalkanı” paketi adıyla duyurulan destek paketiyle ekonomiyi ve salgından etkilenen sektörleri rahatlatmayı amaçlayan 100 milyar TL’lik bir yardım yapılmış ve daha sonra ek destek programlarıyla bu miktarın 260 milyar TL’yi aştığı açıklanmıştır (Balcı ve Çetin, 2020, s. 49). Devreye alınan destek paketi kapsamında salgın döneminde vergi ertelemeleri ve birçok sektöre doğrudan destek sağlanmıştır. Salgından etkilenen sektörlerin Muhtasar ve Katma Değer Vergisi (KDV) tevkifatı ile SGK primleri Nisan, Mayıs ve Haziran ödemeleri 6’şar ay ertelenmiştir. Konaklama vergisi bir süreliğine ertelenmiş ve yurt içi havayolu taşımacılığında 3 ay süreyle KDV oranı %18’den %1’e indirilmiştir. Salgın döneminde uygulanan tedbirlerden etkilendiği için nakit akışı bozulan firmaların bankalara olan kredi anapara ve faiz ödemeleri asgari 3 ay ötelenmiştir. Aynı zamanda bu dönemde çalışanlar için de çeşitli destekler sağlanmış ve bu kapsamda; kısa çalışma ödeneğinden yararlanma koşulları kolaylaştırılmıştır. Salgının etkilerinin yoğun hissedildiği dönemde getirilen kısıtlamalar kapsamında işçi ve işverene çeşitli haklar tanınmıştır. Belirlenen tarihlerde işten çıkarmalar yasaklanmış, iş yeri sahiplerine ise çalışanlarını ücretsiz izne çıkarma hakkı tanınmıştır. Emekli aylıklarında da bu dönemin koşullarına bağlı olarak artış yapılmış ve ihtiyaç sahibi kişilere de nakdi destekler sağlanmıştır (T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2022). Salgın sürecinin devam etmesiyle birlikte verilen desteklerin kapsamı ve miktarı arttırılmaya devam etmiştir.

4.1.3.2. Salgının Çalışma Hayatı ve İş Gücü Üzerindeki Etkileri

Covid-19 salgını tüm dünyada etkisini göstermeye başladığından itibaren birçok çalışma alanında sorunlara yol açmış ve çalışmaların aksamasına neden olmuştur. Bu dönemde birçok işletme kapanmış ve buna bağlı olarak birçok çalışan işlerini kaybetmiştir. Toplumlar bu dönemde salgın hastalıkla birlikte yaşamlarını sürdürmeyi öğrenmiş, çalışma ve sosyal hayatlarını bu koşullara göre belirlemişlerdir.

Covid-19 salgınının ortaya çıkmasıyla birlikte bazı kurum ve kuruluşların üzerlerine düşen iş yükü fazlalaşmış ve kurumların yapısında değişiklikler yapılmasına neden olmuştur. 2018 yılında iki bakanlığın birleştirilmesiyle oluşturulan Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın salgın döneminde üzerine düşen iş yükünün artmasından dolayı, hem iş yükünü azaltmak hem de etkinliği ve verimliliğini artırmak amacıyla ayrılarak Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı adı altında iki yeni bakanlık kurulmuştur (http-9).

Salgın hastalığın etkilerini göstermesiyle birlikte getirilen kısıtlamalar birçok iş kolunda aksamalara neden olmasının yanı sıra çok sayıda işletmeninde kapanmasına neden olmuştur. Aşağıdaki tabloda 2020-2021 yıllarında açılan ve kapanan ticari işletme, şirket ve kooperatif verileri gösterilmiştir:

Tablo 5: 2020-2021 Yıllarında Açılan/Kapanan Ticari İşletme, Şirket ve Kooperatif Verileri

	Ticari İşletme		Şirket		Kooperatif	
	2020	2021	2020	2021	2020	2021
Açılan	31.036	27.553	101.318	109.695	1476	1440
Kapanan	24.136	21.171	15.366	16.222	583	962

Kaynak: TOBB. (2021). Kurulan/kapanan şirket istatistikleri.

<https://www.tobb.org.tr/BilgiErisimMudurlugu/Sayfalar/KurulanKapananSirketistatistikleri.php>. (Erişim Tarihi: 15.01.2022).

Tablo 5'te görüldüğü gibi 2020 ve 2021 yılları salgın hastalığın etkilerinin yoğun olması ve çeşitli kısıtlamaların hayata geçirilmesinden dolayı işleri aksayan, yeteri gelir elde edemeyen, kira masrafları ve işçi giderlerini karşılayamama gibi sorunlarla karşılaşan birçok işletme kapanmış veya tasfiye edilmiştir.

Pandemi koşullarında geçen 2 senelik süreçte kişilerin çalışma hayatı ve istihdamları üzerinde etkileri olmuş ve bunlardan en az biçimde etkilenmeleri için kural koyucular tarafından yeni birtakım düzenlemelere ve tedbirlere gerek duyulmuştur. Bu dönemde hem işverenin hem de çalışanların mağdur olmamaları için yeni düzenlemelere gidilmiştir.

Covid-19 salgınından etkilenen esnaf ve sanatkarlar için Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren “3323 sayılı Esnaf ve Sanatkarlar İle Gerçek Kişi Tacirlere Covid-19 Salgını Nedeniyle Verilecek Destekler Hakkında Cumhurbaşkan Kararı” ile destekler verilmiştir. Bu kararla birlikte; salgından etkilenen esnaf ve sanatkarlara aylık 1000 TL olmak üzere üç ay boyunca toplam 3000 TL doğrudan gelir desteği yapılmıştır. Aynı zamanda büyükşehirlerde aylık 750 TL, diğer illerde ise 500 TL kira yardımı ödemesi yapılmıştır. Daha sonra bu yardım bir ay daha uzatılmıştır (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2021). Pandemi döneminde faaliyetlerine ara veren veya sonlandıran işletmeler için mücbir sebep hali ilan edilerek bu dönemde vergi borçları da ertelenmiştir (http-10).

Pandemi döneminde gelir kaybı yaşamış ya da nakit akışı bozulmuş ama istihdamını sürdüren imalat sektöründe faaliyet gösteren mikro ve küçük ölçekli işletmelere toplam 5 Milyar TL destek verileceği cumhurbaşkanı tarafından açıklanmış ve bu destekten teknoloji alanında faaliyet gösteren filiz şirketlerinde yararlanabileceği bildirilmiştir. KOSGEB vasıtasıyla gerçekleşecek olan bu destek programına göre mikro işletmeler için 30 bin TL, küçük işletmeler içinde 75 bin TL’ye kadar olmak üzere 3 yıl geri ödemesiz ve tamamı faizsiz olarak bu destekten yararlanabilmeleri sağlanmıştır (KOSGEB, 2021).

Pandemi döneminin zorlu koşullarında faaliyetlerine devam eden işletmeler yaşadıkları gelir kayıplarını sınırlı sayıda işçi çalıştırarak gidermeye çalışmış ve çok sayıda çalışanın bu dönemde işine son verilmiştir. Bu doğrultuda pandemi koşullarında geçen 2020 yılının tümünü kapsayan temel işgücü verilerine bakıldığında;

- Toplam işgücü 30 milyon 735 bin kişidir.
- İşgücüne katılma oranı %49,1 olarak gerçekleşmiştir.
- İstihdam edilenlerin sayısı 26 milyon 685 bin kişi olmuştur.
- İstihdam oranı %42,7 oranında gerçekleşmiştir.
- İşsiz sayısı 4 milyon 40 bin kişi olmuş ve işsizlik oranı da %13,1 seviyesinde gerçekleşmiştir (TÜİK, 2022c)

20211 temel işgücü verilerine bakıldığında ise:

- İşgücü 2021 yılında bir önceki yıla göre 1 milyon 981 bin kişi artarak 32 milyon 716 bin kişi olmuştur.
- İşgücüne katılma oranı %54,1 olarak gerçekleşmiştir.

- İstihdam edilenlerin sayısı %28,797 olarak gerçekleşmiştir.
- İstihdam oranı %45,2 olarak gerçekleşmiştir.
- İşsiz sayısı bir önceki yıla 181 bin kişi azalarak 3 milyon 919 kişi olmuş ve işsizlik oranı da %1,1 azalarak %12 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2022c).

Covid-19 salgını kişilerin çalışma hayatlarının belli bir dönem kısıtlanmasına neden olmuş ve bu dönemde birçok işletme kapanmıştır. Bazı işletmelerin de faaliyetlerinde, çalışan sayılarında ve çalışma saatlerinde azalmaya gitmesinden dolayı işten çıkarılan kişi sayıları artmıştır. Bu dönemde mağduriyetin artmaması için belli bir takım koruyucu tedbirlerin alınması gerekli hale gelmiştir. Alınan tedbirler doğrultusunda:

- Salgının devam ettiği dönemde bir işyerinde faaliyet devam ediyor olsa da Covid-19 salgını dolayısıyla çalışan kişi iş sözleşmesini haklı sebeplerden dolayı fesh edebilme hakkı tanınmıştır.
- İşverenin fesih hakkı ise alınan önlemler doğrultusunda belirlenen süre içerisinde yasaklanmıştır.
- Çalışanlara koşulların oluşması durumunda çalışmaktan kaçınma hakkı tanınmıştır.
- Salgına yakalanmış olan çalışanın çalışmaktan yasaklanması mümkündür ve bu dönemde çalışanın iş sözleşmesi askıda kalmaktadır.
- Covid-19 salgınından dolayı çalışanlara tedbir amaçlı yıllık izin kullanmalarına izin verilebilir.
- 3 aylık süreyi geçmemek koşuluyla işveren kısmen veya tamamen çalışanın ücretsiz izne ayırabilir.
- Bu dönemde yine öne çıkan tedbir uygulaması olarak tam çalışma düzeninden kısmi süreli çalışma düzenine geçilmesi ve evden çalışma modeli de bu dönemin tedbir uygulamaları olarak hayata geçirilmiştir (Yürekli, 2020, s. 34).
- Yine bu dönemde istihdam sürekliliğinin sağlanması amacıyla 2 aylık telafi çalışma süresi 4 aya çıkarılmıştır. (Altaş, 2020).
- Kısa çalışma ödeneği de pandemi döneminde uygulamaya konulan bir tedbir olarak hayata geçirilmiştir. (İŞKUR, 2020).

Uygulanmaya konulan tüm bu tedbirler pandemi gibi öngörülemeyen durumlarda hem işçiyi hem de işvereni korumak ve mağduriyetlerin oluşmasının önüne geçmeyi, olası mağduriyet durumunda ise etkileri en aza çekmeyi hedefleyen uygulamalardır. Bu sebepten dolayı salgından etkilenen sektörlerde çalışan ve işverenlere çeşitli ekonomik destek ile yeni birtakım haklar tanınmış ve bu düzenlemelerin tümü devlet tarafından hayata geçirilmiştir.

4.1.3.3. Pandeminin Turizm Sektörüne Etkileri

Ekonomilerin önemli gelir kalemlerinden biri olan turizm sektörü Covid-19 salgınından en çok etkilenen sektörlerden birisi olmuştur. 185 sektörü doğrudan 54 sektörü de dolaylı olarak etkileyen turizm sektörü dünyada alınan önlemler, getirilen kısıtlamalar ve kişilerin tatil anlayışlarındaki değişikliklerden dolayı olumsuz etkilenmiştir. Dünya ekonomisinde önemli bir yere sahip olan ve hizmet sektörü içerisinde yer alan turizm sektörü salgının yayılmasıyla birlikte sınırların kapatılması ve alınan diğer önlemler doğrultusunda öncelikli olarak havayolu ulaşımı ve diğer tüm ulaşım faaliyetlerini etkilemiştir. Salgınla birlikte eğlence, spor ve kültürel etkinlikler ile otel ve lokantalar da en çok etkilenen sektörlerin başında gelmektedir (Bahar ve Çelik İlal, 2020, s. 128).

Covid-19 salgınının ortaya çıkması ve hızlı bir şekilde tüm dünyaya yayılmasıyla birlikte 2020 ve 2021 yılları pandemi koşullarında geçmiş ve turizm sektörü de salgından büyük oranda etkilenmiştir. Dünya Turizm Örgütü (DTÖ) 2020 yılını küresel turizm tarihinin en kötü yılı olarak açıklamış seyahat kısıtlamalarının da etkisiyle bu yılda turizmde 1,3 trilyon dolar zarar edildiğini ve bu zararın 2009 yılındaki küresel ekonomik krizinde oluşan kayıptan 11 kat daha fazla olduğunu açıklamıştır. Salgının pandemi boyutunda olduğu ilan edildikten sonra turizm destinasyonları turistlere seyahat kısıtlamaları getirmeye başlamış ve bu yılda otel rezervasyonları %47, havayolu rezervasyonları ise %81 oranında azalmıştır. 2019 yılında yaklaşık 1,5 milyara ulaşan turist sayısı 2020 yılında %74 oranında azalarak 381 milyona düşmüş ve 30 sene önceki sayılara gerilemiştir. Salgından büyük oranda etkilenen turizm sektöründe dünya çapında 100-200 milyon doğrudan turizm işi riske girmiş ve salgın küresel gayrisafi yurtiçi hasılayı 2 trilyon dolardan fazla azalmasına neden olmuştur (Dünya Turizm Örgütü, 2020a).

2021 yılında da turizm üzerindeki bu olumsuz durum devam etmiş, yaz aylarına doğru gevşeyen ve kaldırılan kısıtlamaların yanında aşının da uygulanmaya başlanmasıyla sektörde hareketlenmeler yaşanmaya başlamıştır. DTÖ 2021 yılı sonu için yaptığı açıklamada bu yıl sonunda uluslararası seyahat eden kişi sayısının yaklaşık 375 milyon kişi olduğu ve bu sayının 2019 yılına göre yaklaşık %75 daha az olduğunu açıklamıştır. Özellikle 2021'in 3. çeyreğinde kısıtlamaların büyük oranda kaldırıldığı ve turizm sektöründe hareketlenmelerin başlamasıyla turizmden elde edilen ihracat gelirleri 700-800 milyar dolar ile 2020 yılına göre ufak bir gelişme göstermiş olsa da bu miktar 2019 yılında elde edilen gelirin yalnızca yarısı kadardır. Turizmin 2021 yılında ekonomiye doğrudan katkısı ise 1,9 trilyon olarak gerçekleşmiştir (Dünya Turizm Örgütü , 2021).

Türkiye önemli bir turizm ülkesi olması bakımından bu sektörden doğrudan ve dolaylı olarak büyük gelirler elde etmektedir. 2020 yılı Ocak ve Şubat aylarındaki ziyaretçi artışının ardından virüsün ülkemizde görüldüğü tarih olan Mart ayından itibaren ciddi düşüşler yaşanmıştır. Virüsün çoğalması ve kısıtlamaların hayata geçirilmesiyle birlikte birçok sektörü etkilediği gibi turizm sektörünü de olumsuz etkilemiş ve bazı aylarda bir önceki yılın aynı ayına göre yaklaşık %100'e varan düşüşler yaşanmıştır. 2019 yılı sonuna gelindiğinde bir önceki yılda ülkeyi ziyaret eden kişi sayısı 51 milyonu aşarken 2020 yılının sonunda salgın hastalığın etkisiyle bu sayı yaklaşık 16 milyona kadar gerilemiş ve bu değişim bir önceki yıla göre %69,14 oranında gerçekleşmiştir (T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı, 2020a). Ziyaretçi sayılarının büyük oranda azalma göstermesine paralel olarak turizm gelirleri de bu dönemde büyük oranda düşmüş ve turizm geliri 2020 yılında %65,1 azalarak 12,1 milyar dolara kadar gerilemiştir. 2019 yılının ardından %8 istihdam artışıyla girilen 2020 yılında turizm sektöründe çalışanların sayısı yaklaşık 1,1 milyondan 875 bin seviyelerine gerilemiştir (http-11). 2021 yılı ise bir önceki yıla göre daha iyimser bir tablo sergilemiş ve bu yıl ülkeye gelen turist sayısı 29 milyonu geçmiştir. Turist sayılarındaki artış turizm gelirlerine de yansımış ve bir önceki yıla göre 2 kat artarak 24,4 milyar doları aşmıştır (TÜİK, 2022d).

Pandemi koşullarında geçen 2 yıllık süreçte birçok sektörde olduğu gibi turizm sektörü de olumsuz etkilenmiş ve bu olumsuz durum turizm gelirlerine yansımıştır. Ülke ekonomileri için büyük öneme sahip olan turizm gelirlerinin tekrar ekonomiye kazandırılması için yöneticilerin bu alana yapılacak destekleri artırmasını

ve yaşanan kayıpları azaltmak için çeşitli tedbirlerin alınmasını gerekli kılmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı salgınla mücadele kapsamında salgın hastalık dolayısıyla büyük kayıplar yaşayan turizm sektörü ve sektörde istihdam edilen kişiler için çeşitli uygulamaları hayata geçirmiştir. Bu kapsamda;

- Birçok önemli turizm tesisleri için 3 aylık kira ertelemeleri ve sonraki zamanda 6 aylık eşit taksitler halinde ödeme kolaylığı sağlanmıştır.
- Otel, paniyon, tatil köyü vb. faaliyet gösteren konaklama hizmetleri sunan ve taşımacılıkla ilgili işletmeler, tur operatörleri, seyahat acentaları, yeme içme sektörü ile etkinlik ve organizasyon işletmeleri vb. faaliyetler yürüten işletmeler için muhtasar ve KDV beyannamelerinin verilme süreleri uzatılmıştır.
- Seyahat acentalarından avans alan oteller salgın döneminde uçuş ve seyahat kısıtlamalarının getirilmesi ile rezervasyonlar gerçekleştirilememiş ve aldıkları avansları geri ödeyebilmeleri için 6 aylık avans geri ödeyebilme kredisi şeklinde bir kredi fonu oluşturulmuştur.
- İstihdama yönelik alınan tedbirler kapsamında firmaların çalışanlarını işten çıkarmamaları koşuluyla 6 ay geri ödemesiz ve 36 ay vadeli olmak üzere %7,5 faizli kredi garanti fonu kefaletinde bir kredi uygulanmaya konulmuştur.
- Çalışma Bakanlığı tarafından da kısa çalışmayla ilgili değişiklik yapılmış, son 3 yılda 600 olan çalışma günü 450 güne, son yılda 120 gün olan prim gösterme günü de 60 güne indirilmiştir.
- 2020 Nisan, Mayıs ve Haziran aylarında yapılacak olan iç hat uçuşlarında KDV oranı %1'e indirilmiştir (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020b).

YKY anlayışının ortaya çıkan sorunlara karşı hızlı bir şekilde çözüm üretmesi sayesinde turizm sektöründe ortaya çıkan ve çıkabilecek sorunlar hızlı bir şekilde belirlenmiş ve yeni uygulamalar devreye sokulmuştur. Böylece hem turizm sektöründe faaliyet gösteren işletmelere ve acentalara, hem de bu sektöre tedarik sağlayan işletmelere ve sektörde istihdam edilen kişilere çeşitli destekler verilerek salgının etkileri en aza indirilmeye çalışılmıştır.

4.1.4. Pandemi Döneminde Uygulanan Sosyal Politikalar

Ortaya çıkan salgın hastalık dinamik bir yapıda olan küresel ekonomiyi olumsuz yönde etkilemiş, oluşan bu durumla birlikte yaşanan ekonomik sorunlar sosyal kırılmaları da beraberinde getirmiştir (Birinci ve Bulut, 2020, s. 62). Ortaya çıkan sorunları gidermek için birtakım adımların atılması, salgın hastalıktan dolayı mağduriyet yaşayan işletmelere ve kişilere devlet eliyle desteklerin sağlanması bu dönemde gerekli hale gelmiş ve çeşitli destek uygulamaları hayata geçirilmiştir. Yalnızca çalışanlar için değil bu dönemde evlerinde zorunlu karantinede bulunan yaşlı kesim için, huzurevlerinde yaşayan vatandaşlar için, geçimini günlük işlerden sağlayanlar ve sokak müzisyenleri için de sosyal yardımlar hayata geçirilmiştir.

Hayata geçirilen uygulamalara baktığımızda öncelikli olarak Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yürütülen “Sosyal Koruma Kalkanı” uygulaması göze çarpmaktadır. Pandemi döneminde hayata geçirilen bu uygulama kapsamında pandemi döneminde ekonomik olarak etkilenen 8,4 milyondan fazla haneye 1000 TL’lik yardım ödemesi yapılmıştır. Aynı zamanda bu dönemde 3,5 milyon kişiye kısa çalışma ödeneği desteği, 2,2 milyon kişiye nakdi ücret desteği ve 913 bin 818 kişiye de işsizlik ödeneği yardımı yapılmıştır. Normal çalışma düzenine geçilmesiyle birlikte ise 3,1 milyon çalışana normalleşme desteği sağlanmıştır. 2020 yılında uygulamaya konulan bu çalışmalarla 9 aylık süreçte toplamda 45 milyar TL’yi geçen yardımlar yapılmıştır (T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2021b).

Covid-19 salgınının yoğun olduğu dönemde kısıtlamaların gelmesiyle birlikte 65 yaş ve üstü ile kronik rahatsızlıkları bulunan vatandaşların sokağa çıkmaları yasaklanmıştır. İhtiyaç duyulması halinde özellikle ihtiyaçlarını karşılayacak bir yakını bulunmayan, yalnız yaşayan 65 yaş ve üstü ile kronik rahatsızlıkları bulunan vatandaşlara vali ve kaymakamların başkanlığında “65 Yaş Üstü Vefa Sosyal Destek Grubu” oluşturularak destek olunmaları sağlanmıştır. (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020c). Aynı zamanda bu dönemde emekli aylıklarını alamayan 65 yaş ve üstü ile kronik rahatsızlıkları bulunan vatandaşları için İçişleri Bakanlığı tarafından yeni bir düzenlemeye gidilmiş ve çeşitli bankalarla yapılan mutabakatla emekli aylıklarının evlerde ödenmeleri sağlanmıştır. Evlerinde tek başına yaşayan 80 yaş üzerindeki vatandaşlar için sosyal hizmet ve evde sağlık hizmetlerini kapsayan periyodik takip programı devreye alınmıştır. Huzurevlerinde yaşayan kişiler için de salgın döneminde doktor sayıları artırılarak sağlık durumları yakından takip edilmiştir

(Altaş, 2020). Pandemi koşullarında ortaya çıkan ihtiyaçlar doğrultusunda alınan yeni tedbirler hızlı bir şekilde hayata geçirilmiştir.

Emekli maaşlarında pandemi döneminde artışa gidilerek en düşük emekli aylığı 1500 TL olarak belirlenmiştir (Birinci ve Bulut, 2020, s. 66). 2022 yılına gelindiğinde ise en düşük emekli aylığı 2500 TL olarak açıklanmıştır (Taşçı, 2022). Pandemi döneminde bakıcı ve temizlikçi gibi ev hizmetlerinde çalışanlar için de nakit desteği sağlanmıştır (Doğan, 2020). Covid-19 salgınından dolayı birçok işletmenin kapanmasının ardından bu dönemde müzik emekçileri de icraatlerini sergileyememiş ve maddi olarak sıkıntılı bir süreç geçirmelerine neden olmuştur. Kültür ve Turizm Bakanlığı bu sektörde faaliyet gösteren müzisyenlere Haziran 2020 tarihinde tek seferde 3000 TL destek ödemesi yapmıştır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2021). Böylece yapılan sosyal yardımlar çerçevesinde pandemi koşullarından olumsuz etkilenen müzisyenlere de nakdi destek sağlanmıştır.

Sosyal yardımlar çerçevesinde pandemiden önceki dönemlerde de ihtiyaç sahibi ailelere yapılan kömür yardımı bu dönemde de sürdürülmüştür. Bunun yanı sıra dünyada artan enerji maliyetlerinin bir sonucu olarak doğalgaz fiyatları da artış göstermiş ve diğer giderlerin yanında vatandaşların cebine ekstra bir yük olarak yansımıştır. Bu yükü hafifletmek için yapılan yeni düzenlemeyle birlikte pandemi döneminde doğalgaz yardımı da yapılacağı açıklanmış ve artık doğalgaz desteği de sosyal yardım kapsamına alınmıştır. Bu kapsamda ısınma desteği kapsamında yapılacak olan doğalgaz desteği bölgelere göre ısı harita belirlenerek hane başı yıllık 450 TL ile 1150 TL arasında destek sağlanacağı açıklanmıştır. Yıllık olarak verilecek doğalgaz yardımının 4 milyon haneye ulaştırılacağı ve toplam miktarın yıllık 3 milyar TL tutarında bir destek sağlanacağı açıklanmıştır (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2022). Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın yaptığı sosyal yardımlar kapsamında 2021 yılında hanedeki birey sayısına göre 137,33 TL olan elektrik tüketim desteği üst limit tutarı 2022 yılında 206 TL'ye çıkarılmıştır.

Tablo 6: Elektrik Tüketim Desteği Kapsamında Yapılan Yardımlar

Hane (Kişi Sayısı)	Yardım Tutarı (TL)
1-3	103
3	137,33
4	171,67
5	206

Kaynak: T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2022). Duyurular. <https://www.aile.gov.tr/>. (Erişim Tarihi: 15.01.2022).

Elektrik tüketim desteği kapsamında hanede yaşayan kişi sayısına göre verilen destekler yukarıdaki gibidir. Bu destekler kapsamında 2021 yılında 2,5 milyar TL'den fazla elektrik tüketim desteği sağlanarak ihtiyaç sahibi ailelere destek sağlanmıştır. Verilen bu desteklerle pandemi döneminde ekonomik olarak sorun yaşayan vatandaşlara fatura desteği sağlanarak artan diğer giderlerinin yanında enerji giderleri yükünün hafifletilmesi amaçlanmıştır.

Covid-19 salgını dolayısıyla yaşanan sıkıntılı süreçle birlikte devletin sosyal yardımlarını artırması ve yapılan yardımların kapsamının genişletilmesi bu dönemde gerekli hale gelmiştir. Bu kapsamda devletin ilgili organları vatandaşların yaşadıkları sıkıntıları tespit ederek uygulamada olan sosyal yardımların miktarını arttırmış, salgın hastalıkla birlikte sorun oluşan alanlar da sosyal yardım kapsamına alınarak yardımların kapsamı genişletilmiştir. YKY anlayışının vatandaş merkezli yapısı sayesinde pandemi gibi zorlu koşullar altında hayatlarını devam ettiren birçok kesimin ihtiyaçları düşünülmüş ve bu doğrultuda yeni bir takım düzenlemeler hayata geçirilmiştir. Böylece Covid-19 salgınından dolayı sorunlar yaşayan bireyler ve işletmeler için çeşitli sosyal yardımlar hayata geçirilmiş ve yaşanan sorunların en aza indirilmesi ve ortadan kaldırılması amaçlanmıştır.

Salgın hastalığın ortaya çıkması ve pandemi boyutuna ulaştığı süre boyunca birçok alanda YKY pratiklerinin hayata geçirilmesi sürece büyük katkılar sağlamıştır. Fakat YKY anlayışı pratikleri pandemi sürecinde diğer birçok alana sağladığı faydayı ekonomi alanında sağlayamamış ve yetersiz kalmıştır. Salgın hastalık ülke ekonomisine büyük zararlar vermiş ve GKY anlayışının merkezi

otoriteye vurgu yapan, merkezin emir, talimat, teşvik vb. yöntemlerle piyasaya yoğun müdahalesine gerek duyulmuştur. Böylelikle pandeminin olumsuz etkilediği alanların başında gelen ekonomi, YKY anlayışının devleti asli fonksiyonlarına çekerek piyasalara müdahale etmemesi gerektiği düşüncesi pandemi gibi küresel boyuttaki salgın hastalık karşısında (piyasaların kendilerinin halledebilecekleri boyutu aştığı için) değişime uğramış ve GKY anlayışının temelinde yatan devletin yoğun bir şekilde piyasalara müdahale ettiği bir dönemin yaşanmasını zorunlu kılmıştır. Alınan kararlar devlet tarafından alınmış ve hayata geçirilmiştir. Bu durum pandemi gibi küresel boyuttaki salgın hastalıklar karşısında özellikle ekonomi alanında kendisinden beklendiği faydayı sağlayamayan YKY anlayışının yerini GKY anlayışının pratikleriyle tamamlanabileceğini göstermiştir.

4.1.5. Pandemi Sürecinde Sivil Hak ve Özgürlüklerin Genel Durumu

1980’li yılların başından itibaren yönetim paradigmasında önemli değişiklikler yaşanmış ve bunun sonucunda geleneksel anlayışın yerini YKY anlayışı almıştır. Ortaya çıkan yeni anlayış devleti asli klasik fonksiyonlarına çekerek daha etkin ve verimli hale getirmeyi, vatandaşların devlet ve kamu yönetimi karşısındaki konumunu ve yönetime katılma olanaklarını geliştirmeyi amaçlamıştır (Eryılmaz, 2021, s. 42). Ortaya çıkan yeni anlayışın temelinde liberalizm düşüncesi yatmakta ve ülkenin bütününe ilgilendiren belli başlı konuların dışındaki tüm alanlarda bireyi ve piyasaları özgür kılan bir anlayışa sahip olduğu bilinmektedir. Ancak 2019 yılının sonunda ortaya çıkan Covid-19 salgını tüm dünyada kısıtlamaların hayata geçirilmesiyle en temel hak ve özgürlüklerin bu dönemde kısıtlanmasına ve YKY anlayışının temelinde yatan özgürlük düşüncesinin sorgulanmasına yol açmıştır.

Ortaya çıkmasının ardından hızlı bir şekilde yayılan Covid-19 salgınının etkilerini en aza indirmek için getirilen kısıtlamalarla birlikte vatandaşların eğitim hakkı, seyahat özgürlüğü, toplantı özgürlüğü ve kültürel yaşama katılma hakkı gibi birçok özgürlük zorunlu hal kapsamında kısıtlanmıştır. Ayrıca pandemi döneminde zorunlu hale gelen maske takma zorunluluğu ve zorunlu olmasa da uygulanmadığı durumlarda getirilen kısıtlamalarla neredeyse tüm sosyal alanlara girişlerin yasaklandığı aşı uygulamaları sonucunda dünyada ve ülkemizde çeşitli protestoların yaşanmasına sebep olmuştur. Bu dönemde aşı yaptırmamış veya aşı sürecini

tamamlamamış vatandaşların toplu ulaşım araçlarını kullanmaları, sinema, tiyatro ve konser gibi etkinliklere katılımları kısıtlanmış, seyahat edebilmeleri ve etkinliklere katılabilmeleri için negatif PCR testi sonuçlarını ibraz etme zorunluluğu getirilmiştir. Yüz yüze eğitimin başlamasının ardından aşı yaptırmayan öğretmen ve personelden haftada iki kez PCR testi zorunluluğu getirilmiştir. YKY anlayışıyla birlikte gelişen bireysel özgürlükler ve sivil toplum bilinci bu dönemde ortaya çıkan geleneksel anlayışın devletçi bakış açısına karşı bir direnç olarak ortaya çıkmış ve bu hakların yasaklanması başta Avrupa ülkeleri olmak üzere tüm dünyada çeşitli protestolara yol açmıştır. Halk bu dönemde getirilen çeşitli kısıtlamaları, zorunlu maske ve aşı uygulamalarını protesto etmek için meydanlarda toplanmıştır. Ancak bu dönemde sosyal alanlarda toplanma yasağı getirildiği için protesto yapılmasına izin verilmemiş ve tüm dünyada belli bir süre kaos hali devam etmiştir. Türkiye’de de bazı şehirlerde aşı protestoları yapılmış ve getirilen kısıtlamaların kaldırılması için yönetime çağrıda bulunulmuştur.

YKY anlayışı, bireysel özgürlüklerin ön planda olduğu ve karar alma süreçlerine bireylerin ve diğer piyasa aktörlerinin de dahil olmalarıyla birlikte yönetim süreci içerisinde yeni kararlar alınmasını sağlamaktadır. Bu yeni anlayışta hükümet yetkilerini paylaşan ve onlarla birlikte hareket eden bir görünüme sahiptir. YKY anlayışında devletin faaliyet alanlarındaki rolü tekrar tanımlanmış ve adem-i merkeziyetçi bir yapıda fonksiyonlarına devam etmiştir. Devletin asli fonksiyonlarına çekilerek boş kalan yerleri ise yeni dünya düzeninde diğer piyasa aktörleri tamamlamıştır. 2019 yılının sonunda ortaya çıkan ve küresel boyutta sorunlara yol açan Covid-19 salgını yukarıda anlatılan özelliklerin değişmesine/çelişmesine neden olmuştur. Pandemi döneminde özellikle bireysel özgürlüklerin kısıtlanması YKY anlayışının temelinde yatan özgürlük düşüncesiyle çelişmiştir. YKY anlayışının bir yansıması olarak adem-i merkeziyetçi ve küçük ölçekli bir yapıya sahip olma yolunda hareket eden devlet, bu dönemde tam tersi olarak merkezileşmiş ve alınan kararlarda tek aktör olarak yerini almıştır. Ortaya çıkan salgın hastalık toplumların yaşama biçimlerini değiştirdiği gibi uzun süredir uygulamada olan anlayışlarında değişmelerine neden olmuştur. Bu dönemde bir yandan YKY anlayışının ortaya çıkan durumlara karşı hızlı adapte olabilen yapısı sayesinde önemli ve faydalı birçok düzenleme yapılırken, bu olağanüstü şartlarda

YKY'nin eksik kalan yanları GKY pratikleriyle/anlayışıyla desteklenmiş ve tamamlanmıştır.

YKY bireysel özgürlüklerin ön planda olduğu bir anlayışa sahiptir. Pandemi sürecinde getirilen kısıtlamalar ve uygulanan yasaklar çeşitli sorunların yanında YKY'nin temelinde yatan özgürlük düşüncesinin uygulanmasında sorunlara yol açmıştır. Vatandaşlar uzun süre evlerinden dışarı çıkamamış, seyahat edememiş ve sosyal ortamlarda bulunmaları yapılan düzenlemelerle belirli süre boyunca kısıtlanmıştır. Her ne sebeple (terör, salgın, afet) olursa olsun kamu düzeninin korunması ve bozulmasının önlenmesi devletin temel bir görevidir. Bu tür olağanüstü durumlarda kısıtlama, yasaklama veya zorlama türünden güvenlikçi politikaların uygulanması belirli ulusal ve uluslararası mevzuata uyulması koşuluyla meşru görülmelidir. Her ne kadar YKY anlayışının düşünce yapısına uymasa da GKY'nin temelinde yatan devlet merkezli anlayışla örtüşmektedir. Dolayısıyla YKY anlayışıyla birlikte gelişen bireysel özgürlükler ve sivil toplum bilinci kamu düzeni ve toplum sağlığını ilgilendiren olağanüstü şartların yönetilebilmesi için getirilen kısıtlama ve yasaklamaların hayata geçirilmesiyle pandemi döneminde belirli ölçülerde baskılanmış, olağanüstü durumun aşılmasına kadar GKY'nin katı, kuralcı, prosedürlere dayanan mekanik yapısı daha çok hissedilmiştir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

2019 yılının Aralık ayında ortaya çıkan ve tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgını, dünyada işleyen sistemlerin neredeyse tümünde çeşitli sorunlara yol açmıştır. Bunun en önemli sebeplerinden birisi, virüsün ortaya çıkmasının ardından tüm dünyada uygulanan yasaklamalardır. Bu dönemde ülkeler sınırlarını birbirine kapatmış ve ülke içerisindeki dolaşımı kısıtlamak için de sokağa çıkma yasağı uygulamalarını hayata geçirmiştir. Yapılan düzenlemelerle birlikte hayata geçirilen uzun süreli kısıtlamalar birçok alanda değişiklikler yapılmasına neden olmuştur. Ayrıca bu dönemde bireysel özgürlükler de uzun bir süre kısıtlanmış, özgürlüklerin kısıtlanmasıyla ilgili uygulanan bazı uygulamalar tartışmalara yol açmış ve YKY anlayışının yapısıyla örtüşmese de bu dönemde sıklıkla uygulanmaya konulmuştur. Özellikle maske, PCR ve aşı uygulamaları dünyanın birçok yerinde protestoların yapılmasına neden olmuştur.

Türkiye, dünyada virüsün ortaya çıkmasının ardından hızlı bir şekilde adımlar atmış, yurt dışından gelen vatandaşlar için çeşitli önlemler almış ve virüsün yayılım gösterdiği ülkelere seyahat kısıtlamaları getirmiştir. Pandemi sürecinin yönetilmesini sağlayan en önemli oluşum bu dönemde alanlarında uzman hekimlerin bir araya getirilerek oluşturulan Covid-19 Bilim Kurulu'nun kurulması olmuştur. Bilim Kurulu'nun önerileri doğrultusunda oluşturulan politikalar pandemi sürecine yön vermiştir. Aynı zamanda Bilim Kurulu tarafından yeni uygulamalar hayata geçirilerek sürecin etkin yönetimi sağlanmaya çalışılmıştır. Bu dönemde Bilim Kurulu tarafından salgın yönetimi açısından önemli olan ve halkın bilinçlendirilmesi için oluşturulan Covid-19 rehberi, afiş ve broşürleri önemli uygulamalardır. Pandemi döneminde hazırlanan ve Sağlık Bakanlığı tarafından günlük olarak paylaşılan Covid-19 vaka tablosu da dönemin diğer önemli uygulamalarından biridir. Bu uygulamalar YKY anlayışının önemli özelliklerinden birisi olan şeffaflık anlayışına uygun düşmektedir. Hazırlanan rehber, afiş ve broşürler ile günlük olarak paylaşılan

vaka tablosu halkın virüs hakkında bilgi sahibi olmasının yanında virüsün seyrinin de takip edilip bir kaos halini almasının önüne geçilmesi bakımından önemlidir.

Ortaya çıkan salgın hastalık ülkedeki birçok kurumun yapısında ve çalışma saatlerinde değişiklikler yapılmasına neden olmuştur. Pandemi döneminde çalışanları salgın hastalıktan korumak ve aynı zamanda virüs yayılımının önüne geçilebilmek için kamuda esnek çalışma uygulaması devreye alınmıştır. Uzaktan ve dönüşümlü olarak çalışmanın hayata geçirilmesi sayesinde kamu hizmetlerinin devamlılığı sağlanabilmiştir. Bilim Kurulu'nun önerileri doğrultusunda alınan kararlardan en dikkat çeken uzun bir süre hayatımızda olan kısmi ve tam kapanma uygulamalarıdır. Getirilen kısıtlamalarla vatandaşlar belli bir süre sosyal hayattan soyutlanmış ve dolaşımın kısıtlandığı bu dönemde birçok sektörde büyük sorunlar yaşanmıştır. Yaşanan sorunlar devlet eliyle çözüme kavuşturulmuş ve bu dönemde ekonomik sorun yaşayan işletmelere, gerçek ve tüzel kişilere çeşitli yardımlar, vergi muafiyetleri, sübvansiyonlar vb. birçok yardımda bulunulmuştur.

Pandemi döneminde en çok etkilenen alanların başında sağlık alanı gelmektedir. Virüsün ülkemizde görülmesinin ardından yayılım hızını artırmaya başlamasıyla birlikte birçok devlet hastanesi bu dönemde pandemi hastanesi olarak hizmet vermeye başlamıştır. Hastanelerin birçok bölümü pandemi servisi olarak kullanılmıştır. Pandemi öncesinde de yapılmış ve yapılmaya devam eden şehir hastaneleri de salgınla mücadelede önemli rol oynamıştır. Pandemi döneminde yapımına hız verilen ve hızlı bir şekilde hizmete alınan hastaneler sayesinde kapasiteler artırılmış ve hastane kapasitelerinin zorlandığı bu dönemde önemli bir rol üstlenmiştir. Yalnızca pandemi döneminde yatak kapasitesi 13 binden fazla artırılmıştır. Yatak kapasitelerinin artırılmasına rağmen salgının yoğun yaşandığı dönemlerde %85-90'lara ulaşan doluluk oranlarına ulaşılmış ve hizmete sunulan bu hastaneler pandemi döneminde bir nebze de olsa devlet hastanelerinin yükünü azaltmada önemli rol üstlenmiştir. Pandemi döneminin yükünü üstlenen devlet hastanelerinin yanında bu dönemde özel hastanelere de önemli bir görev düşmüş ve salgın hastalıktan dolayı pandemi ilan edilen hastanelerin dışında hizmete ihtiyaç duyan hastalar özel hastanelere yönlendirilmiştir. YKY anlayışının vatandaş merkezli yapısı, bu dönemde sağlık kurumlarının yapısında ve işleyişinde hızlı bir şekilde değişikliklere gidilerek vatandaşa daha fazla fayda sağlayabilecek yapılara dönüştürülmesini sağlamış ve bu yapılar pandemi döneminde hayati rol oynamıştır.

Aynı zamanda YKY anlayışının ortaya çıkan yeni durumlara karşı kolayca adapte olabilen esnek yapısı sayesinde virüs takip sistemi ve aşılama programının takibinin yapılabilmesi için FİTAS, AŞILA ve HES uygulamaları geliştirilmiş ve var olan uygulamalara entegre edilmiştir.

Pandemi döneminde sağlık çalışanlarına her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyulmuş ve uzmanlıklarına ihtiyaç duyulan çalışanların getirilen yeni düzenlemelerle istifa etmeleri, yer değişikliği yapmaları ve emekliliğe ayrılmaları belirlenen dönem içerisinde kısıtlanmış ve üzerlerine düşen iş yükü oldukça fazlalaşmıştır. İş yükü fazlalaşan sağlık çalışanları çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmış ve atılan adımlarla ve sağlanan desteklerle sorunların giderilmesi için çalışmalar yapılmıştır. Ortaya çıkan sorunlar ve yapılan yenilikler sonucunda bu dönemde yapılan sağlık harcamaları da ciddi ölçüde artmıştır.

Salgın hastalığın ülkemizde görülmesinin ardından öncelikli olarak atılan adımların başında tüm kademelerdeki eğitim-öğretime ara verilmesi olmuştur. Virüsün görülmesinin ardından okullar hızlı bir şekilde tatil edilmiş ve ardından uzaktan eğitimle dersler çevrimiçi (online) ortamda yapılmaya başlanmıştır. Uzaktan eğitime geçişle birlikte eğitimde devamlılığın sağlanmasının yanında bir takım yeni sorunlar da bu dönemde ortaya çıkmıştır. Bu sorunların en başında materyal eksikleri ve internet erişiminde yaşanan sıkıntılar gelmektedir. Yaşanan sorunlar hızlı bir şekilde tespit edilmeye çalışılmış ve yapılan tespitler sonucunda yeni düzenlemeler hayata geçirilmiştir. Öğrencilerin yaşadıkları materyal eksiklikleri ve internete erişim problemleri, yapılan desteklerle giderilmeye çalışılmıştır. Uzun süre kapalı kalan okulların tekrar açılmasıyla birlikte öğrenciler için çeşitli psikolojik desteklerle okula uyum süreçlerinin kolaylaşması sağlanmaya çalışılmış ve yine bu dönemde üzerlerine yük binen öğretmen ve öğrenci velilerine de çeşitli psiko-sosyal destekler verilmiştir. YKY anlayışının açık bilgi kanalları sayesinde edinilen bilgiler ve kendisine gelen talepler doğrultusunda bu dönemde derslere erişim konusunda sorun yaşayan üniversite öğrencilerinin yaşadıkları sorunları YÖK'e bildirmeleri sonucunda eğitimde fırsat eşitliliğinin sağlanması amacıyla çeşitli haklar tanınmıştır. Bu dönemde derslere erişim sağlayamayan öğrenciler için istekleri doğrultusunda kayıt dondurma ve erteleme hakları tanınmıştır. Bunların yanında pandemi koşulları göz önünde bulundurularak sınavlar ileri bir tarihe ertelenmiştir.

Covid-19 salgını öncelikli olarak sağlık alanında ciddi sorunlara yol açmışsa da, getirilen kısıtlamalar sonucunda ekonomi alanı da ciddi oranda etkilenmiştir. Tedarik zincirlerinin bozulduğu, üretimin yavaşladığı bu dönemde fiyatlar sürekli olarak artış eğilimine girmiştir. Turizm sektörü de yaşanan olumsuzluklardan önemli ölçüde etkilenmiş ve turist sayılarının ciddi oranda azalmasına paralel olarak turizm gelirleri ciddi oranda düşmüştür. Pandemi döneminde ekonomide ve istihdamda yaşanan sorunları aşmak ve salgından etkilenen birçok sektörü rahatlatmayı amaçlayan “Ekonomik İstikrar Kalkanı” paketi devreye alınmış ve 100 milyar TL değerinde yardım yapılmış ve sonrasında hayata geçirilen destek programlarıyla bu yardımlar 260 milyar TL’yi aşmıştır. Pandemi döneminde özellikle ekonomi alanı önemli bir sınav vermiş ve son 30-40 yıldır serbest piyasa koşullarında ilerlemeyi ve devleti minimal düzeye çekmeyi hedefleyen düşünce salgın koşullarında uygulanamamış ve devlet müdahalesinin daha yoğun olduğu bir dönem yaşanmıştır. Piyasalar, pandemi koşullarının yol açtığı zararlarla baş etmekte zorlanmış ve devletin piyasalara müdahil olması istenmiştir. Devletin pandemi döneminde tek aktör olarak piyasalara yaptığı yoğun müdahale YKY anlayışının liberal düşünce tarzına uymamaktadır. Bu anlayış kamu hizmetlerinin yapımı ve sunumunda devletin yer alması gerekliliğini savunan GKY anlayışıyla örtüşmektedir.

Pandemi döneminde önemli yer tutan sosyal yardımlar bu dönemde sürekli olarak artırılmaya ve ortaya çıkan yeni durumlar da sosyal yardım kapsamına alınarak yardımların kapsamı genişletilmeye çalışılmıştır. Bu dönemde öne çıkan uygulamalardan biri olan Sosyal Koruma Kalkanı uygulamasıyla işsizlik, kısa çalışma ödeneği ve nakdi yardımlar gibi çeşitli destekler yapılmıştır. Uygulamanın hayata geçirilmesinin ardından 9 aylık süreçte 8 milyondan fazla haneye ve yaklaşık 10 milyon kişiye toplamda 45 milyar TL’yi aşan yardımlar yapılmıştır. Yaşanan zorlu dönemin bir sonucu olarak pandemi öncesinde devam edilen yardımların kapsamı artırılmış ve yeni bir düzenlemeyle bu dönemde doğalgaz desteği de sosyal yardım kapsamına alınmıştır.

Yukarıda salgın hastalığın en fazla etkilediği sağlık, eğitim ve ekonomi alanlarının pandemi döneminde izlediği yollar detaylı bir şekilde incelenmiştir. YKY anlayışının hızlı, dinamik ve sorun çözmede etkin bir yapıya sahip olması nedeniyle ortaya çıkan durumlara karşı hızlı bir şekilde uyum sağlayarak çözümler üretilebilmiştir. Ancak her şeyi piyasalaştıran, özel sektörün öncülüğünde

ilerlenmesini isteyen YKY düşüncesi ve ekonomi politikalarında hakim olan neo-liberal anlayışların pandemi sürecinde büyük bir sorgulamadan geçmesi ve yeniden devleti ve devlet müdahaleciliğini (kural koyma, ekonomik teşvikler, parasal genişlemeci politikalar vb.) gündeme getiren GKY anlayışının hatırlanmasına yol açan bir dönemin yaşanmasına neden olmuştur. Bunun sebebi ise 1980’li yıllardan günümüze kadar uygulanan YKY anlayışının pandemi gibi küresel boyuttaki bir kriz karşısında kendisinden beklendiği kadar iyi bir sınav veremeyerek yetersiz kalmasından kaynaklanmaktadır. Her ne kadar pandemi döneminde yeni düzenlemeler yaparak sürece önemli katkılar sağlasalar da, YKY düşüncesinin temelinde devleti asli fonksiyonlarına çekerek özel sektör öncülüğünde ve serbest piyasa koşullarında ilerlemesi yatmaktadır. Bu dönemde kararlar çoğunlukla devlet tarafından alınmış ve geleneksel anlayışın yeniden gündeme geldiği bir süreç yaşanmıştır.

YKY anlayışı pandemi sürecini tek başına yönetmede her konuda başarılı olduğu söylenemez. Salgın hastalığın ortaya çıkmasının hemen ardından esnek yapısı sayesinde birçok yeni düzenlemeler yapmış ve yapısını yeni duruma karşı entegre etmiştir. Salgının etkilerinin artması süreç yönetimini daha zor bir hale getirmiş ve alınacak kararlarda devletin tek aktör olarak rol almasını zorunlu hale getirmiştir. Bu da YKY anlayışının adem-i merkezietçi, küçük ölçekli yapısı ve minimal devlet anlayışının tersine, merkezietçi, büyük ölçekli ve hizmet devleti olarak karşımıza çıkmasına neden olmuştur. Bu dönemde YKY’nin yetersiz kaldığı alanların GKY ile doldurulması iki yönetim anlayışının karma bir şekilde uygulandığı bir dönemin tecrübe edilmesini sağlamıştır. Böylelikle pandemi süreci bizlere kamu yönetimini incelemedeki temel yaklaşımlardan birisi olan Durumsallık Yaklaşımı’nın savunduğu “her zaman her problemi çözecek tek ve en iyi bir yolun bulunmadığı, şartlara ve duruma göre yeni yolların aranması gerektiği” anlayışını hatırlatmıştır. Nitekim son 30-40 yılın başat anlayışı YKY’nin pandemi gibi küresel boyuttaki bir sorunu çözmede tek başına yeterli olmadığı, sorunun, YKY’nin eksik kaldığı yerlerde GKY anlayışı ve pratiklerinin devreye girdiği karma bir yönetim modeliyle üstesinden gelinebildiği görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, E. ve Bıyık, S. (2012). *Yönetim bilimi, (içinde) Yusuf Tekin (ed). kamu yönetimi*. Ankara: Orion Kitabevi.
- Aksoy, Ş. (1998). Yeni sağ kamu yönetimi ve yerel yönetim: eleştirel bir yaklaşım. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, Cilt 7, Sayı 1*, 3-13.
- Aksoy, Ş. (2004). Kamu yönetimi nereye gidiyor ? bir durum saptaması, *II. Kamu Yönetimi Forumu Bildiriler Kitabı*, Hacettepe Üniversitesi Yayını, Ankara, 32-49.
- Aktaş, Y. (2020). LGS kapsamında merkezi sınav yarın yapılacak: *Anadolu ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/lgs-kapsaminda-merkezi-sinav-yarin-yapilacak/1882466>. (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
- Altaş, M. (2020). Hükümet 100 milyar liralık ekonomik istikrar kalkanı paketini açıkladı: *Anadolu ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/hukümet-100-milyar-liralik-ekonomik-istikrar-kalkani-paketini-acikladi/1770907>. (Erişim Tarihi: 27.12.2021).
- Atalay, A. ve Balta, A. (2021). Ücret ve maaşların asgari ücret tutarından gelir ve damga vergisi alınmamasını da içeren teklif kabul edildi: *Anadolu ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/ucret-ve-maaslarin-asgari-ucret-tutarindan-gelir-ve-damga-vergisi-alinmamasini-da-iceren-teklif-kabul-edildi/2455094>. (Erişim Tarihi: 28.12.2021).
- Bahar, O. ve Çelik İlal, N. (2020). Coronavirüsün (covid-19) turizm sektörü üzerindeki ekonomik etkileri. *International Journal of Social Sciences and Education Research. 6 (1)*, DOI: 10.24289/ijsser.728121 , 125-139.
- Balcı, Y. ve Çetin, G. (2020). Covid-19 pandemi sürecinin Türkiye'de istihdama etkileri ve kamu açısından alınması gereken tedbirler. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Covid-19 Sosyal Bilimler Özel Sayısı Yıl:19 Sayı:37 Bahar (Özel Ek)* , 40-58.

- Birinci, M. ve Bulut, T. (2020). Covid-19'un sosyo-ekonomik yönden dezavantajlı gruplar üzerindeki etkileri: Sosyal hizmet bakış açısından bir değerlendirme. *Sosyal Çalışma Dergisi 4 (1)* , 62-68.
- Boyacı, İ. (2020). Türkiye sağlık sisteminin dönüşümü (2003-13): covid-19 pandemisi ile mücadele sürecinde sağlık reformlarına yeniden bakış. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Covid-19 Sosyal Bilimler Özel Sayısı Yıl:19 Sayı:37 Bahar (Özel Ek)* , 59-80.
- Bozkurt, Ö., Sezen, S. ve Ergun, T. (2008). *Kamu yönetimi sözlüğü*. Ankara: TODEİ Yayınları.
- Büyükbayrak, B. (2021). Sağlık çalışanları pandemiden nasıl etkilendi?: *doğrulukpayi.com*. <https://www.dogrulukpayi.com/bulten/saglik-calisanlari-pandemiden-nasil-etkilendi>. (Erişim Tarihi: 28.11.2021).
- Candoğan, O. (2021). MEB, 2020 küresel salgın döneminde uzaktan eğitim izleme ve değerlendirme raporunu yayınladı 2021: *webtekno.com*. <https://www.webtekno.com/meb-2020-kuresel-salgin-doneminde-uzaktan-egitim-izleme-ve-degerlendirme-raporu-nu-yayinladi-h106068.html>. (Erişim Tarihi: 09.12.2021).
- Cerrahoğlu, A. (2016). Şehir hastaneleri ve birinci basamak. *The Journal of Turkish Family Physician C.7, S.3* , 81-84.
- Çebi Buğdaycı, M. Ö. (2020). Pandemi tedbirleri kapsamında kamuda esnek çalışma üzerine bir değerlendirme. İstanbul: *İbni Haldun Üniversitesi Yayınları, S.689-711*.
- Çelik, A. (2021). Türkiye'de hastane sayısı artıyor, özel sektör yatırımları çoğalıyor: *dünya.com*. <https://www.dunya.com/sectorler/turkiyede-hastane-sayisi-artiyor-ozel-sektor-yatirimlari-yogunlasiyor-haberi>. (Erişim Tarihi: 08.11.2021).
- Çelikbaş, H. (2021). Tam kapanma sona erdi, kademeli normalleşme başladı: *Anadolu ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/-tam-kapanma-sona-erdi-kademeli-normallesme-basladi>. (Erişim Tarihi: 30.10.2021).

- Doğan, N. (2020). Bakıcı, temizlikçiye de nakit desteği: *Hürriyet.com*.
<https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/noyan-dogan/bakici-temizlikciye-de-nakit-destegi-41506442>. (Erişim Tarihi: 05.01.2022).
- Dünya Turizm Örgütü. (2022). Küresel büyüme 2023 sonuna kadar yavaşlamaya devam edecek ve gelişmekte olan ekonomiler için sert iniş riskini daha da arttıracak: <https://www.worldbank.org/tr/news/press-release/2022/01/11/global-recovery-economics-debt-commodity-inequality>. (Erişim Tarihi: 24.05.2022).
- Dünya Turizm Örgütü. (2020). Covid-19 ve turizm: <https://www.unwto.org/covid-19-and-tourism-2020>. (Erişim Tarihi: 29.12.2020).
- Dünya Turizm Örgütü. (2021). UNWTO dünya turizm barometresi ve istatistik ek, kasım 2021: <https://www.e-unwto.org/doi/epdf/10.18111/wtobarometereng.2021.19.1.6>. (Erişim Tarihi: 31.12.2021).
- Eren, E. (2020). Yeni tip koronavirüsün türk eğitim politikaları uygulamalarına etkisi: milli eğitim bakanlığının ve yükseköğretim kurulunun yeni düzenlemeleri. *Yükseköğretim Dergisi*, 10(2), 153-162.
- Eren, E. (2001). *Yönetim ve organizasyon*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Eryılmaz, B. (2009). *Kamu yönetimi*. Ankara: Okutman Yayıncılık, 2.Baskı.
- Eryılmaz, B. (2021). *Kamu önetimi: düşünceler-yapılar-fonksiyonlar-politikalar*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları, 14. Baskı.
- Fırat, M. (2020). Covid-19 krizi ve IMF destekli maliye politikalarının gerekliliği. *Ekonomi, İşletme ve Maliye Araştırmalar Dergisi*, Cilt 2, Sayı 3 , 209-222.
- Gökçe, O. ve Turan, E. (2008). Kamu yönetiminin dönüşümü ve dönüşümün temel unsurları. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 8 (15) , 175-200.
- Gökler, M. E. ve Metintaş, S. (2019). Halk sağlığı süreyansında sosyal medyanın kullanımı. *ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi*. 2019;4(2) , 210-218.
- Güner, H. (2016). Türkiye'de Kamu yönetimi ve kamu yönetiminin disiplini. *Denetişim*, (14) , 65-72.

- Güngörer, F. (2020). Covid-19'un toplumsal kurumlara etkisi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* ,Salgın Hastalıklar Özel Sayısı, 393-428.
- Güreşçi, M. (2020). Covid-19 salgınında Türkiye’de kriz yönetimi iletişimi: T.C. Sağlık Bakanlığı. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD), Eurasian Journal of Researches in Social and Economics (EJRSE), Cilt 7, Sayı 5* , 53-65.
- Hughes, O. E. (2003). *Public management and administration: An introduction*. Gordonsville: Palgrave Macmillan.
- İstanbul Tabip Odası. (2020). Pandemi döneminde özel hastanelerde sağlığın finansmanı:
https://istabip.org.tr/site_icerik/2021/nisan/Korona%20Gunlerinde%2013%20Rapor%20Final.pdf. (Erişim Tarihi:15.01.2022).
- İŞKUR. (2020). Kısa çalışma ödeneği: <https://www.iskur.gov.tr/isveren/kisacalisma-odeneği/genel-bilgiler/>. (Erişim Tarihi: 27.12.2021).
- İşlek, E., Özatkan, Y., Bilir, M. K., Arı, H. O., Çelik, H. ve Yıldırım, H. H. (2021). Türkiye'de covid-19 pandemisi yönetimi ve sağlık politikası stratejileri. *Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığı Dergisi* , 54-65.
- Kalelioğlu, E. (2021). Milli eğitim bakanlığı, öğrencilere dağıtılan tablet sayısını açıkladı: *webtekno.com*. <https://www.webtekno.com/meb-ogrencilere-dagitilan-tablet-sayisi-aciklandi-h105435.html#:~:text=Milli%20E%20C4%9Fitim%20Bakanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1'n%C4%B1n%20Twitter,e%C4%9Fitim%20almalar%C4%B1na%20destek%20olunmu%C5%9F%20oldu>. (Erişim Tarihi: 09.12.2021).
- Kamu Hastaneleri Genel Müdürlüğü. (2020). Şehir hastaneleri: <https://khgmsehirhastaneleridb.saglik.gov.tr/TR-43796/sehir-hastanelerimiz.html>. (Erişim Tarihi: 03.11.2021).
- Kamu Hastaneleri Genel Müdürlüğü. (2021). Sağlık tesisleri güncel listesi. <https://khgm.saglik.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 07.11.2021).
- Karaaslan, Y. S. ve Yener, D. (2020). Türkiye koronavirüse karşı tedbirlerini aldı: *Anadolu ajansı*.

- <https://web.archive.org/web/20200330141147/https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/turkiye-koronaviruse-karsi-tedbirlerini-aldi/1744654#close>. (Erişim Tarihi: 20.10.2021).
- Karaboğa, T. ve Zehir, C. (2020). Henri fayol ve yönetim alanına katkıları üzerine bir inceleme. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, DOI: 10.21733/ibad.665130 , 53-68.
- Karcı, Ş. M. (2008). Yeni kamu işletmeciliği yaklaşımının temel değerleri üzerine bir inceleme. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi (16)*, 40-64.
- KOSGEB. (2021). Pandemiden etkilenen işletmelere 5 milyar tl: <https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/detay/7800/pandemiden-etkilenen-isletmelere-5-milyar-tl>. (Erişim Tarihi: 24.12.2021).
- Lane, J.-E. (1997). *Public sector reform: rationale, trends and problems*. Londra: Sage Publications.
- LePAN, N. (2020). *Visualcapitalist*. visualizing the history of pandemics: <https://www.visualcapitalist.com/history-of-pandemics-deadliest/>. (Erişim Tarihi: 15.09.2021).
- MEB. (2020a). 500.000 tablet bilgisayar dağıtımının ikinci fazındayız: <https://www.meb.gov.tr/500000-tablet-bilgisayar-dagitiminin-ikinci-fazindayiz/haber/22182/tr>. (Erişim Tarihi: 09.12.2021).
- MEB. (2021a). Salgın döneminde okullarda alınması gereken önlemler: <http://www.meb.gov.tr/salgin-doneminde-okullarda-alinmasi-gereken-onlemler/haber/23905/tr>. (Erişim Tarihi: 06.12.2021).
- MEB. (2021b). Okullarda covid-19 pozitif vaka çıkması durumunda yapılması gereken uygulamalar rehberi hazırlandı: <http://www.meb.gov.tr/salgin-doneminde-okullarda-alinmasi-gereken-onlemler/haber/23905/tr>. (Erişim Tarihi: 06.12.2021).
- MEB. (2022). Duyurular. <https://www.meb.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 06.02.2022).
- OECD.(2020). 2020 dünya ekonomisi: <https://data.oecd.org/searchresults/?q=2020+dünya+ekonomisi>. (Erişim Tarihi: 18.12.2021).

- OECD. (2021). Ekonomi: <https://www.oecd.org/economy/>. (Erişim Tarihi: 12.01.2022).
- Ömürgönüleşen, Ö. (1998). The emergency of a new approach to the public sector: the new public management. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, LII, (1-4)*, 512-523.
- Özili, P. K. ve Arun, T. (2020). Covid-19'un yayılması: küresel ekonomiye etkisi. özili, peterson k ve arun, thankom, covid-19'un yayılması: küresel ekonomi üzerindeki etki (27 Mart 2020). SSRN'de mevcuttur: <https://ssrn.com/abstract=3562570>.
- Polatoğlu, A. (2001). *Kamu yönetimi: genel ilkeler ve türkiye uygulaması*. Ankara: METU Pres.
- Sahillioğlu, E. S. (2005). Geleneksel kamu yönetimi ve yeni kamu yönetimi (yüksek lisans tezi). T.C. gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Analabilim Dalı Yönetim Bilimleri Bilim Dalı.
- Sarı, T. ve Nayır, F. (2020). Pandemi dönemi eğitim: sorunlar ve fırsatlar. *Turkish Studies, 15(4)*. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44335>, 959-975.
- Sözer, A. N. (2014). Sağlıkta yeniden yapılanmanın (özelleştirme) devamı olarak şehir hastaneleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt: 15, Özel S. , 215-253*.
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2022). Duyurular. <https://www.aile.gov.tr/>. (Erişim Tarihi: 15.01.2022).
- T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2021a). Asgari ücret: <https://www.csgeb.gov.tr/asgari-ucret/>. (Erişim Tarihi: 26.12.2021).
- T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2021b). Bakan selçuk: sosyal koruma kalkani kapsamında yaptığımız yardımların tutarı 45,5 milyar liraya yaklaştı: <https://www.csgeb.gov.tr/haberler/bakan-selcuk-sosyal-koruma-kalkani-kapsaminda-yaptigimiz-yardimlarin-tutari-45-5-milyar-liraya-yaklasti/>. (Erişim Tarihi: 04.01.2022).
- T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı. (2022). Duyurular. <https://www.hmb.gov.tr/>. (Erişim Tarihi: 23.03.2022).

- T.C. İçişleri Bakanlığı. (2020a). 65 yaş ve üstü ile kronik rahatsızlığı olanlara sokağa çıkma yasağı genelgesi: <https://www.icisleri.gov.tr/65-yas-ve-ustu-ile-kronik-rahatsizligi-olanlara-sokaga-cikma-yasagi-genelgesi>. (Erişim Tarihi: 16.10.2021).
- T.C. İçişleri Bakanlığı. (2020b). 2 gün sokağa çıkma yasağı: <https://www.icisleri.gov.tr/2-gun-sokaga-cikma-yasagi>. (Erişim Tarihi: 16.10.2021).
- T.C. İçişleri Bakanlığı. (2020c). 81 il valiliğine lgs ve yks tedbirleri genelgesi: <https://www.icisleri.gov.tr/81-il-valiligine-lgs-ve-yks-tedbirleri-genelgesi> (Erişim Tarihi: 05.12.2021).
- T.C. İçişleri Bakanlığı. (2020c). 65 yaş ve üstü ile kronik rahatsızlığı olanlara sokağa çıkma yasağı genelgesi: <https://www.icisleri.gov.tr/65-yas-ve-ustu-ile-kronik-rahatsizligi-olanlara-sokaga-cikma-yasagi-genelgesi>. (Erişim Tarihi: 05.01.2022).
- T.C. İçişleri Bakanlığı. (2021a). 81 il valiliğine kısmi kapanma genelgesi gönderildi: <https://www.icisleri.gov.tr/81-il-valiligine-kismi-kapanma-genelgesi-gonderildi>. (Erişim Tarihi: 28.10.2021).
- T.C. İçişleri Bakanlığı. (2021b). 81 il valiliğine tam kapanma tedbirleri genelgesi gönderildi: <https://www.icisleri.gov.tr/81-il-valiligine-tam-kapanma-tedbirleri-genelgesi-gonderildi>. (Erişim Tarihi: 29.10.2021).
- T.C. İçişleri Bakanlığı. (2022). 81 il valiliğine pcr testi ve hes koduna ilişkin genelge gönderildi: <https://www.icisleri.gov.tr/81-il-valiligine-pcr-testi-ve-hes-koduna-iliskin-genelge-gonderildi>. (Erişim Tarihi: 17.03.2022).
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2020a). Sınır istatistikleri: <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-256539/2020.html>. (Erişim Tarihi: 31.12.2021).
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2020b). Sn. bakanımız Mehmet Nuri Ersoy covid-19 salgını nedeniyle turizm sektörüne sağlanacak destekleri açıkladı: <https://ordu.ktb.gov.tr/TR-260927/sn-bakanimiz-mehmet-nuri-ersoy-covid-19-salgini-nedeniy-.html> (Erişim Tarihi: 03.01.2022).
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2021). Duyurular: <https://www.ktb.gov.tr/TR-97181/duyurular.html>. (Erişim Tarihi: 05.01.2022).

- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2018). Şehir hastaneleri ve koordinasyon dairesi başkanlığı sık sorulan sorular: https://www.khgm.saglik.gov.tr/DB/37/14488_sik-sorulan-sorular. (Erişim Tarihi: 15.11.2021).
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2019). Sağlık bakanlığı 2020 bütçesi tbmm plan bütçe komisyonunda kabul edildi: <https://www.saglik.gov.tr/TR,58511/saglik-bakanligi-2020-butcesi-tbmm-plan-butce-komisyonunda-kabul-edildi.html>. (Erişim Tarihi: 12.01.2022).
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2020a). Covid-19 nedir?: <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66300/covid-19-nedir-.html>. (Erişim Tarihi: 16.10.2021).
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2020b). Epidemi (salgın): <https://covid19asi.saglik.gov.tr/TR-78038/epidemi-salgin.html>. (Erişim Tarihi: 13.12.2021).
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2020c). Pandemi: <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66494/pandemi.html>. (Erişim Tarihi: 03.09.2021).
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2020d). Covid-19 rehberi: <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66337/genel-bilgiler-epidemioloji-ve-tani.html>. (Erişim Tarihi: 21.10.2021).
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2020e). Günlük covid-19 tablosu: <https://covid19.saglik.gov.tr/>. (Erişim Tarihi: 26.10.2021).
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2020f). 2020 yılında sağlık yatırımları: <https://sygm.saglik.gov.tr/TR-77991/2020-yilinda-saglik-yatirimlari.html>. (Erişim Tarihi: 08.11.2021).
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2020g). Koronavirüs ile mücadele kapsamında sağlık çalışanlarına yönelik düzenlemeler yapıldı: <https://www.saglik.gov.tr/TR,64694/koronavirus-ile-mucadele-kapsaminda-saglik-calisanlarina-yonelik-duzenlemeler-yapildi.html>. (Erişim Tarihi: 29.11.2021).
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2021a). Sağlık bakanlığı 2022 bütçesi tbmm plan bütçe komisyonunda kabul edildi: <https://www.saglik.gov.tr/TR,86677/saglik-bakanligi-2022-butcesi-tbmm-plan-butce-komisyonunda-kabul-edildi.html>. (Erişim Tarihi: 15.01.2022).

- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2021b). Temaslı takibi, salgın yönetimi, evde hasta izlemi ve filyasyon: <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66339/temasli-takibi-salgin-yonetimi-evde-hasta-izlemi-ve-filyasyon.html>. (Erişim Tarihi: 04.11.2021).
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2021c). Genelgeler: <https://www.saglik.gov.tr/TR,10535/genelgeler.html>. (Erişim Tarihi: 10.12.2021).
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2021d). <https://www.saglik.gov.tr/>. (Erişim Tarihi: 26.12.2021).
- T.C. Ticaret Bakanlığı. (2021). Kovid-19'dan etkilenen esnaf ve sanatkara verilen desteklerin süresi uzatıldı: <https://ticaret.gov.tr/haberler/kovid-19dan-etkilenen-esnaf-ve-sanatkara-verilen-desteklerin-suresi-uzatildi>. (Erişim Tarihi: 24.12.2021).
- Taşçı, B. (2022). Son dakika haberi: 2022 memur ve emekli zammı tablosu belli oldu! en düşük emekli maaşı 2500 olarak belirlendi. *Hürriyet.com*. <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/son-dakika-haberi-2022-memur-ve-memur-emekli-zammi-tablosu-belli-oldu-en-dusuk-emekli-maasi-ve-detaylar-41973773>. (Erişim Tarihi: 05.01.2022).
- TCMB. (2021a). Türkiye cumhuriyeti merkez bankası döviz kurları: https://www.tcmb.gov.tr/kurlar/kur2021_tr.html. (Erişim Tarihi: 22.12.2021).
- TCMB. (2021b). Dalgalı döviz kuru rejiminde merkez bankasınca yapılan doğrudan döviz müdahaleleri: <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/f82b4613-3174-4b92-bb27-f9e1b339b2f0/TL+Karsiligi+D%C3%B6viz+Al%C4%B1m+Satim+Mudahaleleri.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-f82b4613-3174-4b92-bb27-f9e1b339b2f0-nUPIAP3>. (Erişim Tarihi: 13.01.2022).
- Til, A. (2020). Yeni koronavirüs (kovid-19) hakkında bilinmesi gerekenler. *Göller Bölgesi Aylık Ekonomi ve Kültür Dergisi, Cilt 8 Sayı 85*, 54.
- TOBB.(2021). Kurulan/kapanan şirket istatistikleri: <https://www.tobb.org.tr/BilgiErisimMudurlugu/Sayfalar/KurulanKapananSirketIstatistikleri.php>. (Erişim Tarihi: 15.01.2022).

- Tortop, N., İsbir, E. G. ve Aykaç, B. (1993). *Yönetim bilimi*. Ankara: Yargı Yayınları.
- Turan, A. ve Çelikyay, H. H. (2020). Türkiye’de covid-19 ile mücadele: politikalar ve aktörler. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 1*, 1-25.
- Turan, E. (2016). *Kamu yönetimi: temel kavramlar*. Konya: Palet Yayınları.
- Turan, E. (2015). *Kamu yönetiminde reform*. Konya: Palet Yayınları.
- TÜİK. (2020d). Turizm istatistikleri, iv.çeyrek: ekim-aralık ve yıllık, 2021: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turizm-Istatistikleri-IV.Ceyrek:-Ekim-Aralik-ve-Yillik,-2021-45785>. (Erişim Tarihi: 22.04.2022).
- TÜİK. (2021a). Sağlık harcamaları istatistikleri, 2020: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Saglik-Harcamalari-Istatistikleri-2020-37192>. (Erişim Tarihi: 12.01.2022).
- TÜİK. (2022a). Dönemsel gayrisafi yurt içi hasıla, iv. çeyrek: ekim-aralık 2021: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Donemsel-Gayrisafi-Yurt-Ici-Hasila-IV.-Ceyrek:-Ekim-Aralik-2021-45548>. (Erişim Tarihi: 10.03.2022).
- TÜİK. (2022b). Enflasyon ve fiyat: <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=enflasyon-ve-fiyat-106>. (Erişim Tarihi:25.04.2022).
- TÜİK. (2022c). İşgücü istatistikleri, 2021: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2021-45645>. (Erişim Tarihi: 21.04.2022).
- Usul, A. S. (2021). Türkiye'nin covid-19'la mücadelesine 2020'de açılan 17 dev hastane büyük katkı sağladı: *Anadolu ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/turkiyenin-kovid-19la-mucadelesine-2020de-acilan-17-dev-hastane-buyuk-katki-sagladi>. (Erişim Tarihi: 08.11.2021).
- Üstüner, Y. (2000). Kamu yönetimi kuramı ve kamu işletmeciliği okulu. *Amme İdaresi Dergisi, Cilt 33, Sayı 3, 15-31*
- WHO. (2020a). Coronavirus disease (covid-19): www.who.int/health-topics/coronavirus#tab=tab_3. (Erişim Tarihi: 14.10.2021).

- WHO. (2020b). Coronavirus disease 2019 (covid-19) situation report – 48: <https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200308-sitrep-48-covid-19.pdf?>. (Erişim Tarihi: 02.11.2021).
- WHO. (2022). DSÖ coronavirüs (covid-19) panosu: <https://covid19.who.int/>. (Erişim Tarihi: 24.05.2022).
- YÖK. (2020a). Koronavirüs (covid-19) bilgilendirme notu: 1: <https://covid19.yok.gov.tr/Documents/alinan-kararlar/02-coronavirus-bilgilendirme-notu-1.pdf>. (Erişim Tarihi: 08.12.2021).
- YÖK. (2021a). YÖK başkanı Erol Özvar, üniversitelerde yüz yüze eğitimin detaylarını açıkladı: <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2021/yok-baskani-ozvar-dan-yuz-yuze-egitime-iliskin-aciklamalar.aspx>. (Erişim Tarihi: 09.12.2021).
- YÖK.(2021b).Duyurular:<https://www.yok.gov.tr/TumDuyurular?TermStoreId=496b2eed-4076-40cd-b730-a6e441d281d8&TermSetId=d90dd4a8-3e57-4d83-b7f0-7d69220e2d08&TermId=dfdffe80-c1dc-4d57-b1dc-a313fb46e017>. (Erişim Tarihi: 10.12.2021).
- Yürekli, S. (2020). Çalışma hayatında koronavirüs (covid-19) salgınının etkileri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Covid-19 Hukuk Özel Sayısı Yıl:19 Sayı:38 Yaz 2020/2 (Covid-19 Özel Ek) , 34-61.*
- http-1:** <https://www.mevzuat.gov.tr/#cumhurbaskaniGenelgeleri>. (Erişim Tarihi: 26.10.2021).
- http-2:** <https://www.tga.gov.tr/turkiyenin-saglik-altyapisi-ve-covid-19-yonetim-sureci/>. (Erişim Tarihi: 02.11.2021).
- http-3:** <https://siyahkurdele.com>. (Erişim Tarihi: 19.04.2022).
- http-4:** https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/10/2021-Yili-Merkezi-Ynetim-Kanun_Teklifi_WEB.pdf. (Erişim Tarihi: 12.01.2022).
- http-5:** <https://www.saglik.gov.tr/TR,86677/saglik-bakanligi-2022-butcesi-tbmm-plan-butce-komisyonunda-kabul-edildi.html>. (Erişim Tarihi: 12.01.2022).
- http-6:** <https://www.ebs.org.tr/ebs>. (Erişim Tarihi: 06.12.2021).

- http-7:** <https://www.bloomberght.com/aralik-ayi-enflasyon-orani-aciklandi-2295704>. (Erişim Tarihi: 13.01.2022).
- http-8:** <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/12/20211225-2.htm>. Erişim Tarihi: 28.12.2021).
- http-9:** <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/04/20210421-5.pdf>. (Erişim Tarihi: 23.12.2021).
- http-10:** <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/01/20210125-12.htm>. (Erişim Tarihi: 23.12.2021).
- http-11:** <https://home.kpmg/tr/tr/home/medya/press-releases/2021/07/turizmde-en-kotu-geride-kaldi.html>. (Erişim Tarihi: 01.01.2022).